

Deiliskipulag Garðahverfis

TILLAGA

október 2011

Í MINNINGU GUÐRÚNAR

Guðrún Jónsdóttir fæddist 4. mars 1987. Hún lést í sviplegu bílslysi 28. febrúar 2006 og var jarðsett í Garðakirkjugarði. Aðstandendum hennar varð strax ljóst hversu einstakur staður Garðahverfið er. Þar fundu ástvinir fyrir nálægð við náttúruna, sögu fyrri tíma og umfram allt kyrrð og frið í umhverfi sem hafði varðveist að miklu leyti ósnortið. Mikilvægt þótti að hlúa að svo sérstökum stað og gæta þess að hann héldi sérkennum sínum; einstök perla svo skammt frá borgarbyggð.

Til að ná þessum markmiðum stofnuðu nokkrir áhugasamir einstaklingar, Garðafélagið sem er áhugamannafélag um varðveislu Garðahverfis. Þetta félag hóf samstarf við bæjaryfirvöld í Garðabæ og aflaði fjár til að standa straum af gerð þess deiluskipulags sem nú hefur litið dagsins ljós.

Vonandi verður Garðahverfið staður friðsældar, íhugunar og nálægðar. Bætandi og styrkjandi.

EFNISYFIRLIT

1. Inngangur: Tilgangur og nálgun	9	4. Markmið: Saga og þróun	21
1.1 Tilgangur deiliskipulagsins	9	4.1 Þróun lands og lífríkis	22
1.2 Uppbygging deiliskipulagsins	11	4.2 Saga kynslóðanna	38
1.3 Megináherslur skipulagsgerðarinnar	11	4.3 Árstíðaskipti	48
1.4 Skipulagsvinnan	12	4.4 Dagar og nætur	54
2. Svæðið: Tengsl og staða	15	5. Skilmálar: Mótun og verndun	57
2.1 Skipulagssvæðið, stærð og tengsl	16	5.1 Aðkoma	58
2.2 Núverandi byggð og eignarhald á landi	16	5.2 Tengingar	62
2.3 Gildandi skipulag	16	5.3 Garðakirkja og kirkjugarður	64
2.5 Umhverfismat	16	5.4 Söguleiðir	67
3. Sýn: Friðsæld og tíminn	19	5.5 Áfangastaðir	78
3.1 Leiðarljós	19	5.6 Bæjartorfur	100
3.2 Forsendur	19	6. Heimildaskrá	127

Mynd 1.1 Garðakirkja og -kirkjugarður. Esjan í baksýn

1. INNGANGUR: TILGANGUR OG NÁLGUN

1.1 Tilgangur deiliskipulagsins

Deiliskipulag þetta tekur til Garðahverfis á Álftanesi. Megintilgangur þess er að festa í sessi framtíðarsýn fyrir Garðahverfi og skilgreina markmið og leiðir að þeirri sýn. Það er gert með því að setja skilmála fyrir mannvirkjagerð og verndun náttúru og búsetuminja á svæðinu.

Áherslur deiliskipulagsins eru að stuðla að varðveislu menningar- og náttúruminja í Garðahverfi og gera það aðgengilegt til útivistar og náttúruskoðunar. Sérstaklega er tekið mið af sögulega sérstöku búsetulandslagi og aldagömlu hlutverki svæðisins, sem kirkju- og menningarstaðar, en um leið lögð áhersla á að tryggja viðhald og eðlilega þróun byggðar í Garðahverfi.

Mynd 1.2 Grágæsir á vappi um Garðakirkjugarð

1.2 Uppbygging deiliskipulagsins

Deiliskipulagið er sett fram í þessari greinargerð, á deiliskipulagsuppdrætti í mkv. 1:2500 sem nær yfir allt á svæðið og deiliskipulagsuppdráttum í mkv. 1:1000 fyrir hverja bæjartorfu. Síðarnefndu uppdrættirnir eru birtir í kafla 5.6. Í greinargerðinni eru einnig ýmis skýringarkort og myndir sem lýsa forsendum, stefnu og áherslum skipulagsins. Ef ósamræmi er á milli deiliskipulagsuppdráttanna og skýringaruppdráttanna þá gilda þeir fyrrnefndu.

Deiliskipulagsgreinargerðin skiptist í fimm megin kafla:

1. Inngangur
2. Meginforsendur
3. Sýn
4. Markmið og leiðir
5. Skipulagsskilmálar

Skipulagsgögnin í heild eru birt á vefnum www.gardahverfi.is.

1.3 Megináherslur skipulagsgerðarinnar

Í Garðahverfi eru ýmis merki fyrri tíma um þróun lands, jarðsögu, landmótun, lífríki og sögu búsetu. Auðvelt er að sjá hvernig þessir þættir spila saman. Landið segir því ákveðna sögu sem hægt er að miðla og auðvelt er að upplifa. Við skipulagsgerðina var lögð áhersla á að lesa í landið og leita leiða til að miðla sem best þeim upplýsingum sem þar felast. Deiliskipulagið miðar þannig að því að styrkja Garðahverfið sem svæði kyrrðar og útivistar, þar sem hægt er að rýna í sögu lands og mannlífs um leið og búseta á svæðinu er styrkt. Búseta í Garðahverfi er grundvöllur þess að viðhalda sögu svæðisins og yfirbragði.

1.4 Skipulagsvinnan

Deiliskipulagið var unnið undir forystu skipulagsnefndar Garðabæjar, en skipaður var stýrihópur um verkefnið, sem í sátu Stefán Konráðsson formaður skipulagsnefndar og Arinbjörn Vilhjálmsson skipulagsstjóri fyrir hönd Garðabæjar og Óskar Magnússon og Halldóra Hreggviðsdóttir fyrir hönd Garðafélagsins. Garðafélagið er áhugamannafélag um Garðahverfi á Álftanesi. Markmið þess er að þar verði friðarstaður þar sem njóta megi útivistar og kyrrðar samhliða varðveislu menningarsögulegra minja og náttúru. Ráðgjafarfyirtækið Alta hafði umsjón með deiliskipulagsgerðinni undir stjórn Matthildar Kr. Elmarsdóttur skipulagsfræðings. Auk Matthildar unnu Halldóra Hreggviðsdóttir, Sigmar Metúsalemsson og Heiða Aðalsteinsdóttir helst að deiliskipulaginu fyrir hönd Alta.

Fjölmarginir hafa komið að hugmyndavinnunni um þróun og framtíðarsýn fyrir Garðahverfið sem hér birtist, auk ofangreindra aðila.

Kristinn Hrafnsson listamaður og Steve Christer arkitekt hjá Studio Granda settu fram fyrstu hugmyndir um þróun svæðisins í Hvítbókinni Garðar 2007-2008.

Leitað var til ýmissa sérfræðinga sem vel þekkja til hvað varðar fornleifar, búsetusögu og náttúru. Meðal annars var í upphafi skipulagsvinnunnar haldinn hugarflugsfundur um sérkenni Garðahverfis með tilliti til náttúrufars, menningar og sögu og ákjósanlegar áherslur varðandi þróun hverfisins. Þátttakendur á fundinum voru Halldór S. Magnússon framkvæmdastjóri Garðasóknar, Hólmfríður Sigurðardóttir líffræðingur, Ágúst Þór Gunnarsson byggingarfræðingur, Guðmundur

A. Guðmundson fuglafræðingur, Ragnheiður Traustadóttir fornleifafræðingur, Hrefna Róbertsdóttir sagnfræðingur og stundakennari hjá Háskóla Íslands, Pétur H. Ármannsson arkitekt, Steve Christer arkitekt, Kristinn E. Hrafnsson listamaður, Arinbjörn Vilhjálmsson skipulagsstjóri Garðabæjar og ráðgjafar frá Alta, þau Salvör Jónsdóttir, Sigmar Metúsalemsson, Matthildur Kr. Elmarsdóttir og Hrafnkell Á. Proppé.

Nemendur í námskeiðinu „Byggð og samfélag á Íslandi 1500-1800“ í sagnfræðideild Háskóla Íslands, undir leiðsögn Dr. Hrefnu Róbertsdóttur sagnfræðings, tóku einnig þátt í gagnaöflun, greiningu og mótun hugmynda í deiliskipulaginu. Veturinn 2008 til 2009 unnu þeir áhugaverð verkefni um Garðahverfi 18. aldar um fjölskyldusögu, mannfjöldapróun, landbúnað og sjósókn, þéttbýlismyndun og verslunarhætti Garðahverfisbænda. Nemendurnir kynntu verkefni sín í Félagsheimilinu Garðaholti á opnum fundi þann 15. apríl 2009, þar sem íbúum Garðaholts var sérstaklega boðið að koma, ásamt embættismönnum, fulltrúum Garðasóknar og öðrum áhugasömum. Í kjölfar kynningarinnar var haldinn vinnufundur með nemendum þar sem þau sögðu nánar frá Garðaholtinu og komu með tillögur að því hvernig vinna mætti áfram að skipulaginu á grunni upplýsinga úr þeirra vinnu.

Tiltækum gögnum um minjar og náttúru Garðahverfis var einnig safnað saman, þau sett inn í landfræðilegt upplýsingakerfi og síðan greind með tilliti til verndar og nýtingar þ.m.t. mögulegs bætts aðgengis að svæðinu til útivistar og viðhalds búsetulandslags.

Við skipulagsvinnuna var leitað sjónarmiða íbúa varðandi þróun byggðarinnar á Garðaholti, landnýtingu á svæðinu og áherslur í framtíðarskipulagi svæðisins. Íbúar voru heimsóttir í þessu skyni, en samhliða vann Arinbjörn Vilhjálmsson skipulagsstjóri og arkitekt einnig húsakönnun á skipulagssvæðinu. Tilgangur hennar var að meta varðveislugildi einstakra húsa, byggðarmynsturs og byggðaheilda.

Fundað var um deiliskipulagsgerðina með framkvæmdastjórn Garðasóknar í október 2010 og með sóknarnefnd Garðasóknar í febrúar 2011. Einnig var fundað með Ragnheiði Traustadóttur fornleifafræðingi í janúar 2011.

Opinn íbúafundur var haldinn 19. janúar 2011 þar sem frumdrögað skipulagi svæðisins voru kynnt og íbúum Garðabæjar gefinn kostur á að segja sitt álit á þeim. Í kjölfar þess tók við frekari mótun deiliskipulagstillögunnar. Opinn íbúafundur verður aftur haldinn til að kynna deiliskipulagstillöguna fyrir aulýsingu skv. 40 gr. skipulagslaga nr. 123/2000.

Á auglýsingartíma verður tillagan send til umsagnar Fornleifaverndar ríkisins, Húsfriðunarnefndar, Siglingastofnunar Íslands, Skipulagsstofnunar og Umhverfisstofnunar.

Mynd 2.1 Mörk skipulagssvæðisins

2. SVÆÐIÐ: TENGL OG STAÐA

2.1 Skipulagssvæðið, stærð og tengsl

Skipulagssvæðið afmarkast að vestanverðu af Aukatjörn, Skógtjörn og sveitarfélagamörkum Garðabæjar og Álftaness. Að norðanverðu afmarkast það af Garðavegi en þó er skógræktarsvæðið á Garðaholti, Grænigarður og svæði umhverfis félagsheimilið Garðaholt tekið með. Að austanverðu er miðað við mörk deiliskipulags Hleina að Langeyrmölum. Að sunnanverðu markast skipulagssvæðið af strandlínu (mynd 2.1).

Skipulagssvæðið allt er 79 hektarar og tilheyrir Garðabæ. Það er staðsett suðvestast á höfuðborgarsvæðinu, norðvestan við Hafnarfjörð og sunnan við Álftanes og markar vestasta hluta Garðabæjar. Aðalvegtenging er um Álftanesveg sem er stofnbraut að Hafnarfjarðarvegi og áfram að Reykjanesbraut. Um fjórir kílómetrar eru frá félagsheimilinu Garðaholti að miðbæ Garðabæjar um Vífilsstaðaveg (mynd 2.2).

Í aðalskipulagi Garðabæjar er stofnstígur skilgreindur meðfram strandlínu deiliskipulagssvæðisins og meðfram Álftanesvegi að Álftanesi. Ennfremur liggja stígar í kringum Balatjörn yfir Garðahraunið í átt að Hrafnistu og Garðabæ annars vegar og meðfram Skerseyri í átt að Hafnarfirði hins vegar. Í aðalskipulagi Álftaness er sameiginlegur göngu- og reiðstígur skilgreindur meðfram Skógtjörn sem tengist upp á Álftanesveg á mörkum Álftaness og Garðabæjar (mynd 2.3).

2.2 Núverandi byggð og eignarhald á landi

Í Garðahverfi er búið á 14 bæjum og eru íbúar um 20 talsins. Á svæðinu er stundaður smábúskapur, bæði með sauðfé og hross. Sauðfé er í Hlíð, Nýjabæ, Miðengi og Pálshúsum, alls um 150 fjár. Hross eru í Breiðholti og Nýjabæ, alls um 10 hross. Einnig er hrossum beitt á Garðaholti sem eru ekki af bæjunum í hverfinu. Land á svæðinu er í eigu Garðabæjar en um það gilda svokölluð byggingabréf sem er samningur á milli Garðabæjar og land-/lóðarhafa.

Þau íbúðarhverfi sem næst liggja skipulagssvæðinu eru Hleinar og Hraunsholt í Garðbæ, Norðurbær Hafnarfjarðar og íbúðarbyggð á Álftanesi (mynd 2.3).

2.3 Gildandi skipulag

Aðalskipulag Garðabæjar 2004-2016

Deiliskipulagið byggir á stefnu Aðalskipulags Garðabæjar 2004-2016 en í því er skipulagssvæðið skilgreint sem minjasvæði/íbúðarsvæði og þar er m.a. gert ráð fyrir svæði fyrir Garðakirkju og kirkjugarð og að ný byggð verði löguð að þessum þáttum. Í aðalskipulaginu er gert ráð fyrir stíg meðfram ströndinni (mynd 2.4).

Svæðisskipulag höfuðborgarsvæðisins 2001 - 2024

Í svæðisskipulagi höfuðborgarsvæðisins er Garðahverfið skilgreint að hluta sem byggðarreitir fyrir blandaða byggð til 2024 og að hluta sem opið óbyggt svæði (mynd 2.5).

Deiliskipulag á svæðinu og aðliggjandi svæða

Ekkert deiliskipulag er í gildi innan marka skipulagssvæðisins nema fyrir reit umhverfis félagsheimilið Garðaholt, en að því eða í grennd við það liggja svæði sem hafa verið deiliskipulögð:

Deiliskipulag Hleina að Langeyrmölum liggur að skipulagssvæðinu austanverðu. Deiliskipulagið hefur ekki teljandi áhrif á deiliskipulagsgerðina. Göngustígar sem tengjast inn í Garðahverfið eru skilgreindir og einnig er Garðavegur skilgreindur sem tengibraut með lágum hönnunarhraða (sjá Hleinar að Langeyrmölum, skipulags- og byggingarskilmálar, ágúst 2000).

2.5 Umhverfismat

Í deiliskipulagstillögunni er ekki gert ráð fyrir framkvæmdum sem falla undir lög um mat á umhverfisáhrifum nr 106/2000. Tillagan er því ekki talin falla undir lög um umhverfismat áætlana nr. 105/2006. Í tillögunni eru fyrst og fremst sett fram ákvæði varðandi verndun og viðhald náttúru og minja og bætt aðgengi til útivistar í Garðahverfi. Áhrif tillögunnar á umhverfi og samfélag eru því talin geta orðið verulega jákvæð.

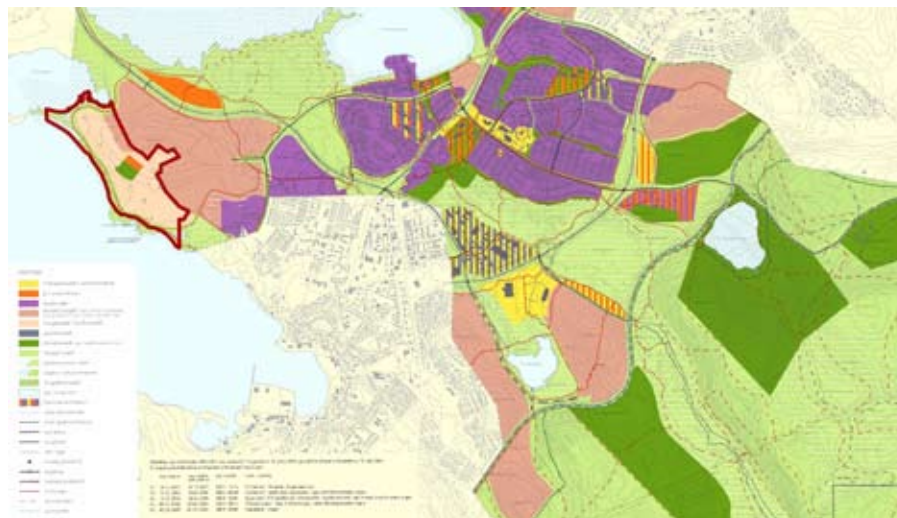

Mynd 2.2 Lega skipulagssvæðisins og megin umferðaræðar

Mynd 2.3 Næsta nágrenni svæðisins og megin aksturs- og gönguleiðir að því

Mynd 2.4 Aðalskipulag Gardabæjar 2004-2016 og mörk skipulagssvæðisins

Mynd 2.5 Svæðisskipulag höfuðborgarsvæðisins 2001-2024

3. SÝN: FRÍÐSÆLD OG TÍMINN

3.1 Leiðarljós

Garðahverfið er friðsæll staður sem ber vitni um tímans rás.

Í Garðahverfi er hægt að fylgjast með gangi tímans út frá breytileika himinhvolfsins, landslagsins, lífríkisins, byggðarinnar, árstíðanna og sólarhringsins. Þessi gangur tímans birtist m.a. í mismunandi stjörnum á himni eftir mánuðum, ólíkum fuglategunum sem sækja Garðahverfið heim vor og haust, breytingum á vatnafari og litum gróðurs eftir árstíðum, þróun í byggingarefnum, leifum fyrri landnotkunar og byggðar, flóði og fjöru og birtu. Leiðarljósið er að áfram verði hægt að njóta þessa breytileika í umhverfi svæðisins og að Garðahverfi verði friðsæll staður þar sem hægt er að sjá merki um gang tímans; tengjast fortíðinni og horfa til framtíðar.

3.2 Forsendur

Garðahverfið er einstakt á margan hátt. Þrátt fyrir legu sína nánast á miðju höfuðborgarsvæðinu hefur byggðin staðið nær óbreytt um langt skeið. Byggðarmynstrið og sýnilegar minjar um eldri byggð og landnýtingu bera vitni um gamla tíma. Þróun lands og lífríkis má einnig lesa út úr jarðfræði og landslagseinkennum. Garðahverfið er í vari frá annarri byggð og falletgt útsýni er þaðan til suðurs yfir Faxaflóann. Garðakirkja og kirkjugarðurinn ljá svæðinu ákveðna ró sem fuglasöngur og sjávarniður styrkja.

20 Deiliskipulag fyrir Garðahverfi í Garðabæ

4. MARKMIÐ: SAGA OG ÞRÓUN

Til þess að styðja við þá framtíðarsýn að Garðahverfið verði áfram friðsæll staður sem ber vitnisburð um gang tímans, var í deiliskipulaginu unnið með víddir tímans í fortíð, nútíð, og framtíð. Hvernig umhverfið getur sýnt okkur þær víddir áfram ef unnið er með þær við viðhald og mótun umhverfisins.

Þær víddir sem unnið er með í deiliskipulaginu eru:

1. Þróun lands og lífríkis: Að áfram sé hægt að lesa jarðsögu, landmótun og þróun lífríkis út úr umhverfinu (sjá kafla 4.1).
2. Saga kynslóðanna: Að áfram sé hægt að lesa þróun búsetu og samspil hennar við náttúruna á svæðinu (sjá kafla 4.2).
3. Árstíðaskipti: Að hægt sé að njóta svæðisins allan ársins hring; sumar, vetur, vor og haust (sjá kafla 4.3).
4. Sólarhringurinn: Að hægt sé að njóta svæðisins bæði í myrkri og birtu og fylgjast með dægursveiflum (sjá kafla 4.4).

4.1 Þróun lands og lífríkis

4.1.1 Markmið

Í Garðahverfi er hægt að lesa jarðsögu, landmótun og þróun lífríkis út úr umhverfinu.

4.1.2 Forsendur

Eldvirkni, jöklar, sjór, vatn og vindur hafa mótað jarðgrunn, berggrunn og vatnafar í Garðahverfi síðustu árpúsundir. Þess sjást merki í fjölbreyttu landslagi, gróðurfari og fuglalífi. Þarna má sjá gömul hraunlög, eldhraun, jökulrákaðar klappir, fornar strandlínur sjávar, flóa, mýrar, tjarnir, kamba, sjávarbakka, graslendi og holtaland við sjávarströnd, sem myndar grunninn að búsetulandslaginu með grónum túnum og trjálundum. Fuglalífið nýtur góðs af og er óvenju fjölskrúðugt. Þannig má lesa í landið og fræðast um náttúruna, þróun hennar og heildarsamhengið á óvenju einfaldan hátt. Sú staðreynd gerir Garðahverfið jafnframt einstaklega áhugavert til útivistar.

Mynd 4.1.1 Hár og brattur kambur aðskilur Garðafjöru og Balatjörn

Mynd 4.1.2 Fjölbreytt náttúru- og búsetulandslag einkennir deiliskipulagsvæðið

Landslag

Garðaholt rís rúmlega 30 metra yfir sjávarmál og er tiltölulega flatt, en almennt er landhalli ekki meiri en 6 gráður. Brattasti hluti holtisins er sunnan í fornu eyði eða malarási sem gengur austur úr því. Þar nær hallinn um 20 gráðum. Sunnan og suðaustan Garðaholts er flatlendara og jarðvegsdýpt meiri en á holtinu sjálfu. Garðaholtið er talsvert grýtt með klöppum. Austan þess liggur Búrfellshraunið, en á milli hraunsins og holtisins liggur land lægra og þar hefur myndast votlendi, svokölluð Dysjamýri (mynd 4.1.3).

Skipulagssvæðinum má skipta upp í nokkrar landslagseiningar sem hver hefur sín einkenni (mynd 4.1.3):

Austast liggur Búrfellshraunið sem rís nokkra metra yfir landið vestan þess. Hraunið er nokkuð úfið en víða er gróðursælt í bollum og lautum.

Ræktað land þekur stóran hluta skipulagssvæðisins. Austasti hluti þess, það er svæðið austan Dysja og Pálshúss, er framræst votlendi með mun þykkari jarðvegi en ræktaða landið vestar. Austast í Dysjamýrinni undir hraunjaðrinum niður við sjó er Balatjörn, en milli tjarnarinnar og sjávar er hár brattur kambur. Á framræsta landinu eru ekki mikil merki um fornleifar. Heldur meira sést annarsstaðar á ræktuðu landi, þá aðallega fornir garðar.

Neðan Garðakirkjugarðs er Garðamýrin þar sem land liggur örlítið lægra en umhverfið í kring og nær niður að sjávarbakkanum. Ofan Garðamýrarinnar liggur mjó ræma af grösugu landi sem teygir sig vestur ofan sjávarkambisins. Þetta er eina vel gróna þurrlendið á skipulags-

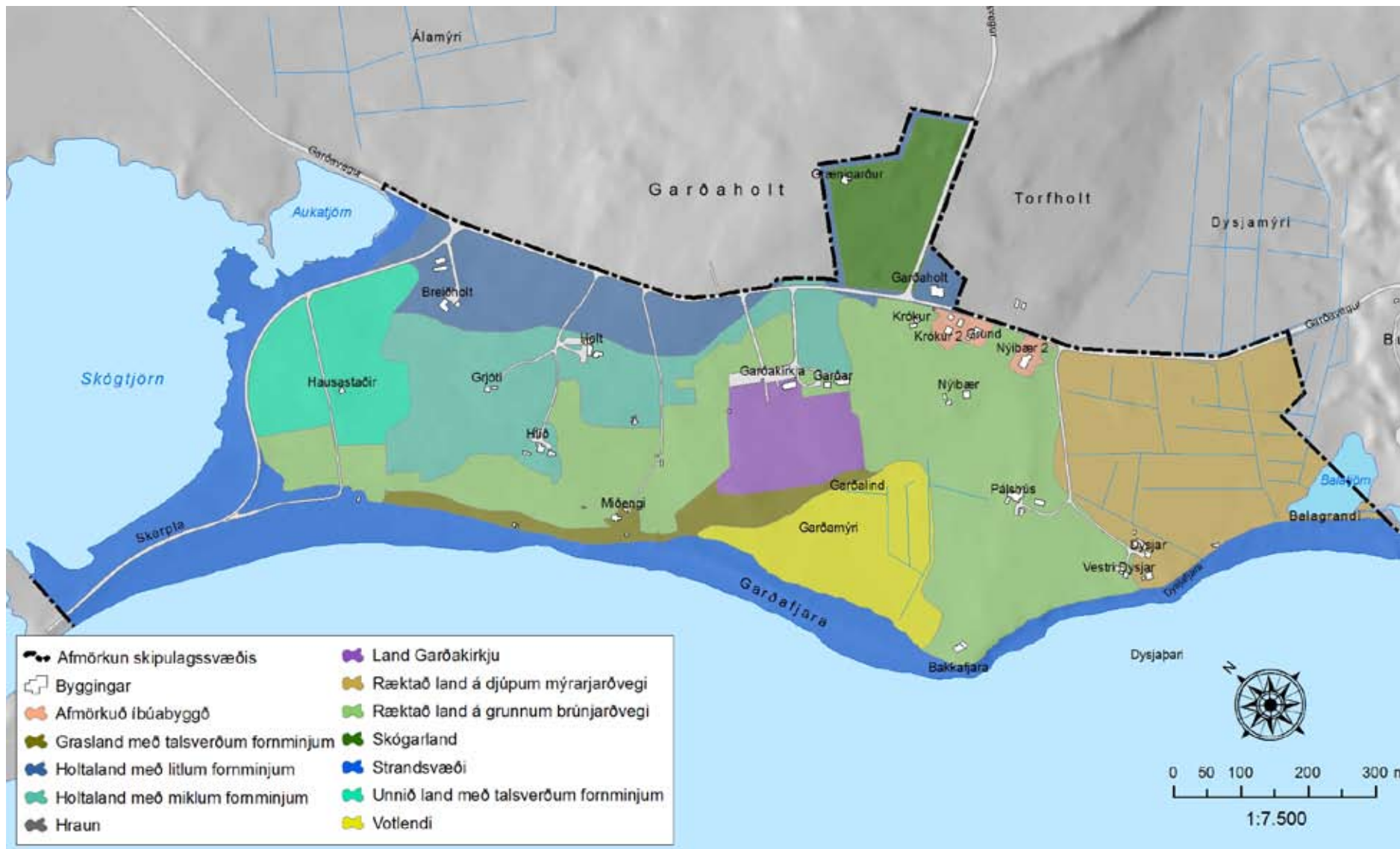
svæðinu, þar sem jarðvegsdýpt er nokkur, sem ekki hefur verið tekið undir ræktun. Á þessari ræmu má víða sjá merki um fornminjar.

Vesturhluti Garðaholtsins er nokkuð vel gróinn en þar er jarðvegur mjög grunnur og land grýtt. Gamlar hleðslur og fornar tóftir einkenna þetta land, sérstaklega innan hins forna Garðatúngarðs. Utan garðsins eru fornminjar ekki eins áberandi og land ekki eins grösugt og innan hans.

Efst á Garðaholti er skógræktarreitur sem byrjað var að planta í á 6. áratug síðustu aldar. Þar eru barrtré mest áberandi.

Háir bakkar einkenna strandsvæðin, einkum austan Garðamýrar. Þar er talsvert um bakkarof þar sem ágangur sjávar brýtur land, aðallega við nesið við Bakka. Hraun eru á strandsvæðunum allt frá Dysjum í austri og vestur að Hlíð.

Mynd 4.1.3 Landeiningar á deiliskipulagssvæðinu

Berggrunnur

Berggrunnur Garðaholts er úr beltuðu grágrýti, annars vegar úr venjulegu grágrýtishrauni sem runnið hefur á þurru landi á hlýskeyðum á milli jökulskeyða og hins vegar bólstraberg sem myndast hefur þegar hraun hefur runnið í vatni eða undir ís á jökulskeyði (mynd 4.1.4). Bólstrabergslögin sjást best við ströndina neðan við Dysjar og Bakka. Víða standa jökulrákaðar grágrýtisklappir upp úr jarðveginum, aðallega efst á Garðaholti. Jökulrákirnar eru eftir steina sem fastir voru neðan í jökulísnum, sem þannig virkaði eins og sandpappír á undirliggjandi bergið. Af stefnu jökulrákanna má ráða síðustu rennislisstefnu jökulsins sem yfir þeim lá.

Á suðaustanverðu holtinu liggur Búrfellshraun (á þessu svæði kallað Garðahraun), sem rann úr Búrfelli fyrir um 7000 árum. Búrfellið, sem er í Heiðmörk, er fallegur gígur. Hann er einstakur á heimsvísu og sést í fjarska frá ströndinni í austri.

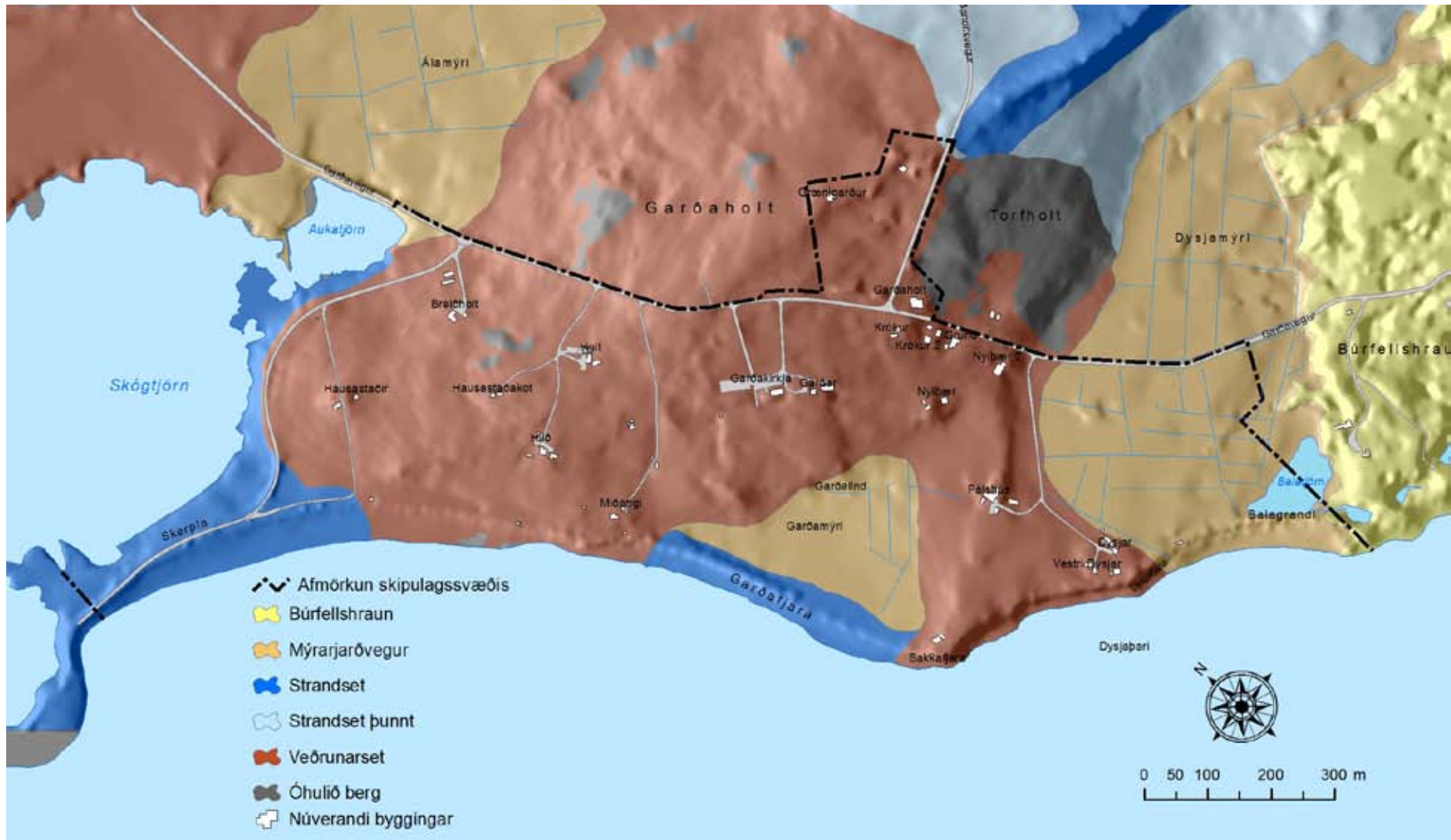
Mynd 4.1.4 Bergunnur

Jarðvegur

Grágrýtið er víða hulið lausum jarðlögum og seti. Við ströndina fyrir neðan Garðahverfið og efst austan megin á Garðaholti má sjá strandset, sem er merki um hærrí sjávarstöðu fyrir á tímum þegar jökla var að leysa (mynd 4.1.6). Efst á Garðaholti eru einnig merki um forna strandlínu sjávar. Nokkuð þykkur mýrarjarðvegur liggur í lægðum á sunnanverðu holtinu við Dysjar að Búrfellshrauni og við austanverða Skógtjörn. Á þessum stöðum og víðar sést að sjávarstaða hefur einnig verið verulega lægri en hún er nú, þar sem sjórinn herjar nú á landið, eins og rofabörð við ströndina sýna. Það sést einnig á því hvernig sjávarfitjungur tekur við af mýrargróðri við Skógtjörn. Örnefnin Garðatjörn, Skógtjörn og Miðengi bera þess einnig merki, þar sem þar eru ekki lengur tjarnir og engi, heldur víkur og flóar. Sjávarstaðan hefur verið lægri fyrir um 9000 árum og enn þegar Búrfellshraunið rann, því það ber þess merki að hafa runnið á þurru landi, þar sem sjór er nú.

Mynd 4.1.5 Grágrýti einkennir Garðaholtið

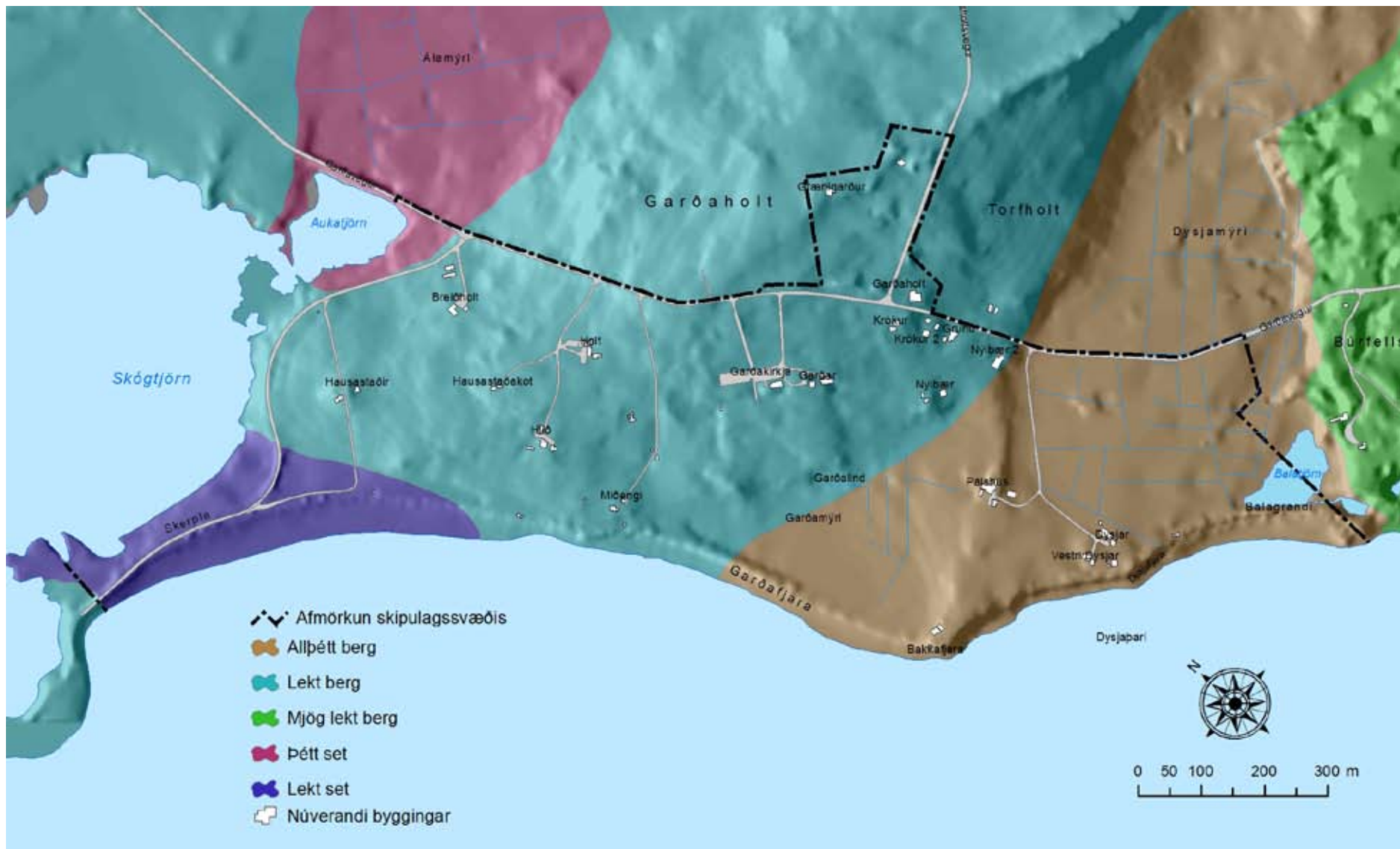
Mynd 4.1.6 Jarðvegsgrunnur

Vatnafar

Grágrytið er lekt berg, en undir mýrarjarðveginum við Dysjar og víðar er allþétt berg, setlög, sem skýrir tilvist mýrarjarðvegsins að hluta (mynd 4.1.7 og 4.1.8). Garðalind er neðan við Garðakirkju og leiðir Jón Jónsson jarðfræðingur líkum að því að vatnsborð hennar sýni ekki raunverulega hæð grunnvatns á svæðinu, heldur sé um að ræða falskt grunnvatnsborð sem komi fram ofan á þéttu millilagi úr seti í grágrytinu.

Mynd 4.1.7 Allþétt berg liggur undir mýrarjarðveginum við Dysjar

Mynd 4.1.8 Vatnafar

Gróðurfar

Gróðurfar Garðaholts er um margt líkt gróðurfari á öðrum nesjum á höfuðborgarsvæðinu. Graslendi er ríkjandi utan túna, yfirleitt með meiri en 66% gróðurþekju að einstaka svæðum undanskildum, aðallega norðvestan í holtinu (mynd 4.1.11). Algengar tegundir á graslendum nesjum á höfuðborgarsvæðinu eru túnvingull, blávingull, vallarsveifgras og snarrótarpuntur. Innan um eru stinnastör, grasvíðir og krækilyng, ásamt ýmsum blómplöntum. Ýmsar mosategundir eru í sverði.

Engin óröskuð votlendi eru í Garðahverfi og flokkast þau sem hálfdeigjur. Dysjamýri er framræst og er búið að breyta mestum hluta hennar í tún. Neðan Garðakirkjugarðs er minna raskað votlendi sem nefnist Garðamýri. Norðvestan við Garðaholtið er Álamýri sem nær niður að Skógtjörn, búið er að ræsa hana fram án þess að breyta henni í tún. Grös og starir eru ríkjandi tegundir í þessum votlendum, sem einkenna mikið raskað votlendi.

Búrfellshraunið er að meirihluta til vaxið mosapembu, en vestast í því, á svæðinu sem liggur að Dysjamýri er graslendi ríkjandi. Efst á Garðaholti er skógræktarreiturinn Grænigarður, þar sem einkum eru innfluttar trjátegundir (mynd 4.1.10). Lúpína er ríkjandi meðfram veginum yfir Garðaholt frá Álftanesvegi að Garðahverfi og teygir sig norðvestur meðfram skógræktargirðingunni og meðfram Álftanesveginum. Nokkuð er um sjálfssáð birki á holtinu í kringum Grænagarð.

Samkvæmt plöntuvefsjá Náttúrufræðistofnunar Íslands eru 3 plöntu- tegundir á válista í reit 3559 samkvæmt reitakerfi NÍ, en deiliskipulags- svæðið er inn á hluta þess reits.

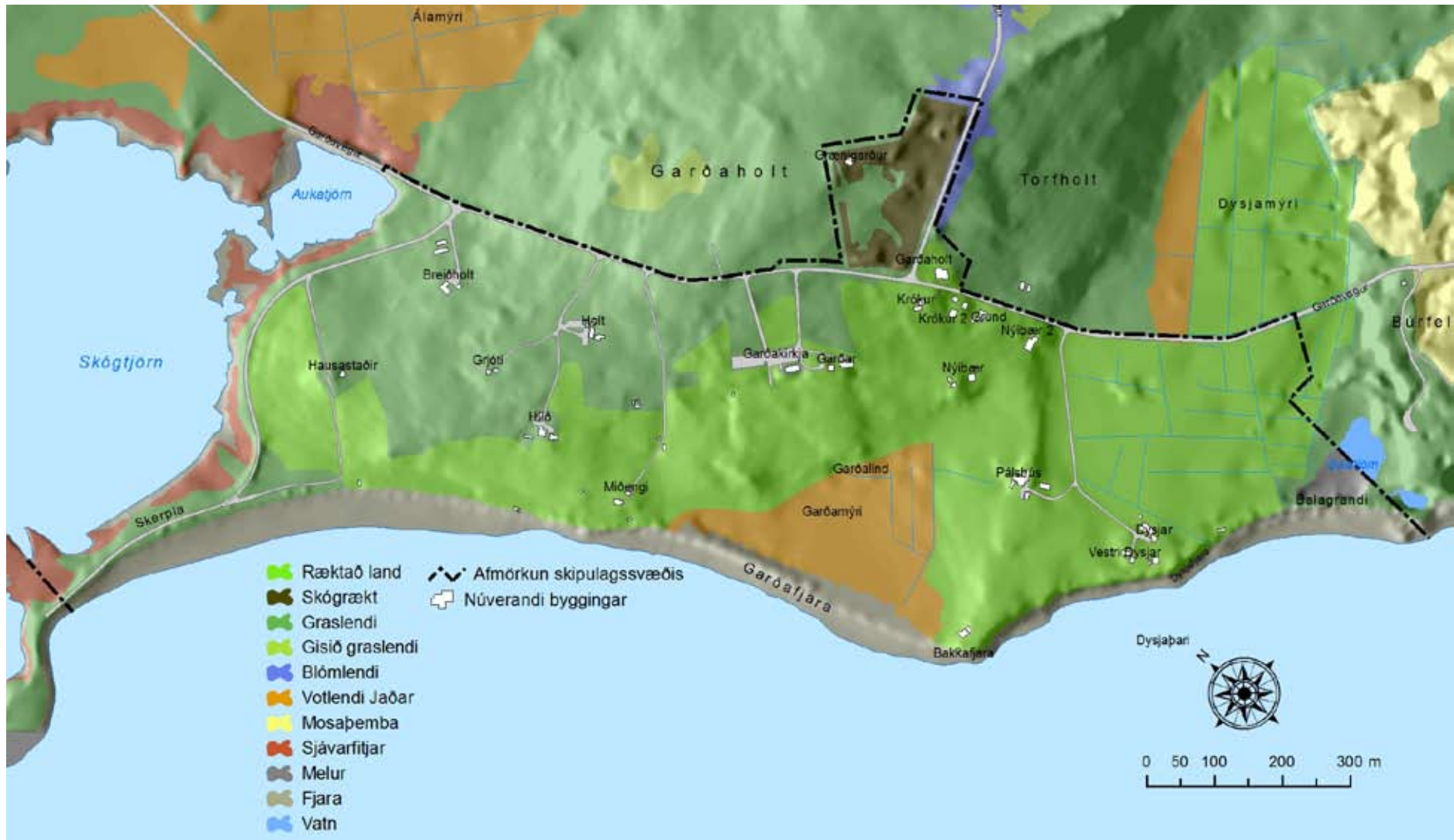

Mynd 4.1.9 Graslendi er ríkjandi gróður í Garðahverfi

Mynd 4.1.10 Skógræktarreitur á Garðaholti

Mynd 4.1.11 Gróðurkort

Fuglar

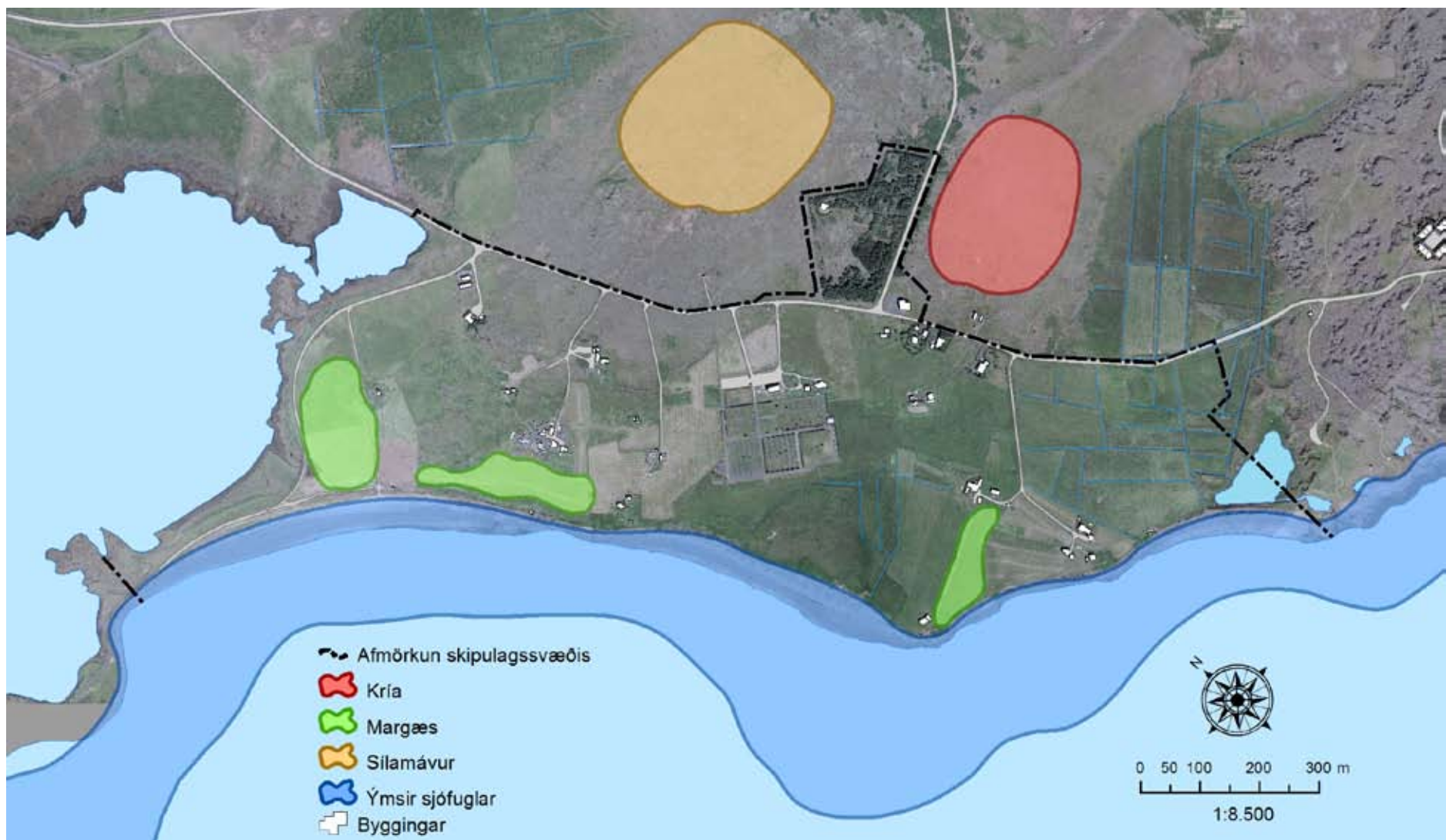
Fuglar einkenna helst dýralíf á og við Garðaholt. Samkvæmt vetrarfuglatalningum Náttúrufræðistofnunar, sem nær yfir svæðið frá Hvaleyri að Hliðanesi, hafa sést um 50 tegundir fugla á svæðinu á árunum 2002 til 2008, þar af eru 6 tegundir sem teljast sjaldgæfar. Mest er um æðarfugl, en einnig er mikið um dílaskarf, stökkönd, sendling og snjótittling en taldir hafa verið yfir 2000 fuglar af þessum tegundum. Þá hafa einnig verið taldir yfir 1000 fuglar af hvítmávi, bjartmávi og hettumávi. Á Garðaholti hafa nokkrar fuglategundir hreiðrað um sig, kríuvarp er suðaustan vegarins yfir Garðaholt og sílamávavarp er norðvestan í holtinu, einnig verpir nokkuð af mófugli á Garðaholti, auk þess sem Skógtjörnin er mikilvægt búsvæði fugla.

Að vori og hausti hafa stórir hópar margæsa viðdvöl við Garðaholt á ferðum sínum milli Írlands og Kanada. Margæs er friðuð á Íslandi, en talið er að allur stofninn hafi viðdvöl hér á landi. Þar af er talið að um 10% margæsastofnsins í heiminum hafi viðdvöl árlega á svæðinu frá Hvaleyrarholti að Seltjarnarnesi en í Garðahverfi sækja þær einkum í 3 svæði; við Katrínarkot, neðan við Hlíð og við Pálshús. Lóur í stórum hópum sækja í túnin við Garðaholt að vori er þær koma til landsins og að hausti þegar þær eru að undirbúa sig undir brottför frá landinu (mynd 4.1.13).

Við Skógtjörn eru fellistaðir álfta frá því um 15. júlí til 20. ágúst. Aðrar villtar dýrategundir eru hagamýs sem er talsvert af á svæðinu, einnig eru selir undan ströndinni einkum á grynningunum í átt að Hliðnesi.

Mynd 4.1.12 Sjófuglar eru víða sjáanlegir meðfram strandlengjunni

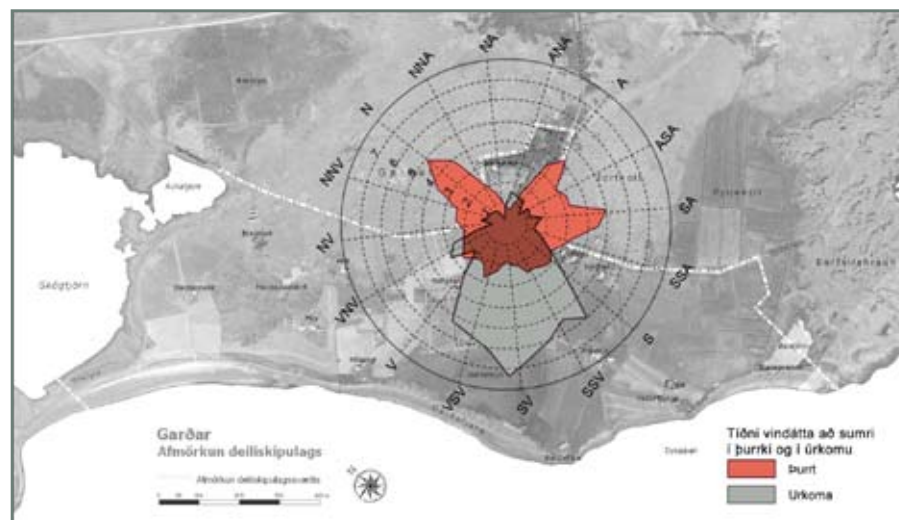
Mynd 4.1.13 Helstu dvalar- og varpsvæði fugla í Garðahverfi

Veðurfar

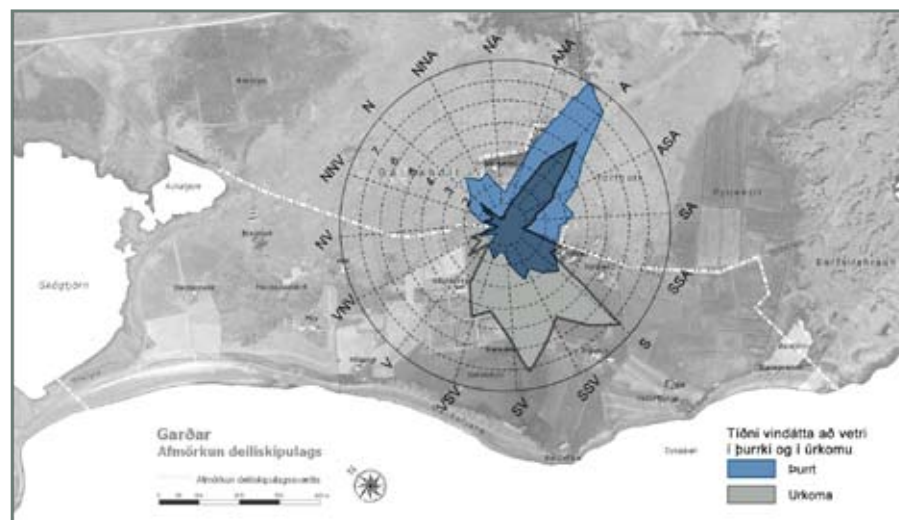
Í þurru veðri á sumrin er hrein norðanátt algengust á skipulagssvæðinu en einnig aust- og suðaustlægar áttir (mynd 4.1.14). Meðalvindhraði er frá 4,5 - 5,5 m/s sem má lýsa sem голу. Úrkomu verður nær eingöngu vart í suðvestlægum áttum á sumrin. Meðalvindhraði er rétt um 4 m/s.

Að vetri til eru tíðustu vindáttar jafnan austlægar áttir, nema í úrkomu þegar suð- og suðvestlægar áttir eru ríkjandi (mynd 4.1.15) Meðalvindhraði í ríkjandi áttum er um 4,5 m/s. Ríkjandi vindáttir með úrkomu eru þær sömu hvort sem er að sumri eða að vetri, en í þurru veðri eru ríkjandi vindáttir breytilegar eftir árstíðum.

Samkvæmt íbúum Garðahverfis eru suðaustan og suðvestan áttir þær verstu í Garðahverfi. Suðaustan átt er jafnan hvössust, en í suðvestan áttum er einnig mest alda og í stórviðrum hefur flætt inn í Garðamýrina og grjót borist upp á tún næst sjónum.

Mynd 4.1.14 Tíðustu vindáttir að sumri í þurrki (rautt) og í úrkomu (grátt)

Mynd 4.1.15 Tíðustu vindáttir að vetri í þurrki (blátt) og í úrkomu (grátt)

Svæði á náttúruminjaskrá

Hluti skipulagssvæðisins tilheyrir svæði nr. 117 á náttúruminjaskrá en um það segir í skránni:

Bessastaðanes, Gálgahraun og fjörur frá Bala að Kársnesi, Hafnarfirði, Garðabæ, Kópavogi og Bessastaðahreppi, Gullbringusýslu. Fjaran frá Bala í Hafnarfirði að Kársnesi í Kópavogi. Bessastaðanes allt og Lambhúsatjörn, Bessastaðatjörn, Skógtjörn og Kasthúsatjörn. Gálgahraun sem afmarkast af Álftanesvegi að sunnan, en hraunjöðrum að austan og vestan. Fjölbreyttar tjarnir, fjörur og grunnsævi með auðugu lífríki. Gálgahraun er tilkomumikið nútímahraun með lífauðugum sjávarfitjum. Hraunið er nyrsta tunga af rúmlega 10 km löngu hrauni sem komið er úr Búrfelli. Kjörið útivistarsvæði.

Strandsvæði

Skilgreining á strandsvæði er ekki skýr í íslenskri umhverfislöggjöf, en almennt er átt við beltið á mörkum lands og sjávar þar sem áhrifa beggja gætir á landslag og lífríki. Strandsvæði taka sífelldum breytingum, bæði af hendi náttúrunnar og mannavöldum sem gerir þau að áhugaverðum og eftirsóttum svæðum.

Stórum hluta af strandlengju höfuðborgarsvæðisins hefur verið breytt af mannavöldum, bæði vegna atvinnurekstar og svo á síðari árum vegna íbúðabygginga. Verðmæti lítt snortinnar strandlengju hefur því aukist að sama skapi.

Strandlengjan sem deiliskipulagið nær yfir teygir sig um tvo kílómetra frá Balagranda (Dysjaeyri) að Skerplu. Á mótum lands og sjávar skiptast á klettur og hnellingafjara. Stærstur hluti Garðafjörunnar er grýtt þangfjara en vestasti hluti hennar þegar nær dregur Skerplu er sendin.

Ágangur sjávar á Garðahverfi hefur greinilega lengi verið nokkur og landbrot töluvert. Sem dæmi má nefna býlið Bakka sem hefur verið fært margoft. Þetta má glögg sjá með samanburði á kortum frá 1952 og 2007. Nú er talið að sjávarstaða hækki um tæpan hálfan sentimetra á ári.

Aðrar vísbendingar um breytingu á sjávarstöðu eru örnefni á svæðinu eins og Skógtjörn sem nú er hafsvæði. Í jöðrum Skógtjarnar fer gróður á kaf í flóðum og eru þar dæmi um sjávarfitjar. Við slík skilyrði verður til sérstakt samfélag margra plöntutegunda sem eru háðar þessu sérstaka búsvæði. Um sjávarfitjar gildir sérstök vernd skv. 37. gr. laga um náttúruvernd nr. 44/1999 og skal forðast röskun þeirra eins og kostur er.

Náttúruvá

Samkvæmt aðalskipulagi Garðabæjar er Garðasvæðið ekki skilgreint sem svæði undir náttúruvá, en hins vegar tekið fram að þar geti verið hætta á sjávarflóðum þegar saman fari mikið stórstraumsflóð og lágur loftþrýstingur. Í sjóvarnarskýrslu Siglingastofnunar frá 2006 kemur fram að svæðið út frá Dysjum hafi verið flokkað sem svæði til athugunar hvað varðar sjóvarnir. Í þessu deiliskipulagi er gert ráð fyrir að við gerð stígs meðfram ströndinni verði hugað að sjóvörnum. Sjá nánar í kafla 5.2 um tengingar.

4.2 Saga kynslóðanna

4.2.1 Markmið

Garðahverfið er lifandi staður sem segir sögu horfinna kynslóða og tengir hana við nútíð og framtíð.

4.2.2 Forsendur

Byggðamynstur og byggðapróun

Garðar voru kirkjújörð og höfðu í kringum sig umfangsmikla hjáleigu- byggð á 15. - 18. öld. Um 1800 var því sem næst allt land Garðasóknar í eigu kirkjunnar eða krúnunnar. Garðar voru svokallað gæðabrauð sem nutu góðs af nálægð sinni við Bessastaði og var Garðasókn ellefta tekjuhæsta sóknin á landinu af 179 sóknum árið 1737.

Þrátt fyrir þá miklu fækkun fólks sem varð á Íslandi á 18. öld þá fjölgaði í Garðahverfi um þriðjung á öldinni. Það endurspeglar þá búsetuþróun sem þá átti sér stað á Íslandi þar sem fólk flyktist úr sveitunum til sjávarsíðunnar. Þannig hélst fjöldi lögbýla og hjáleiga stöðugur en tómthúsum fjölgaði mikið.

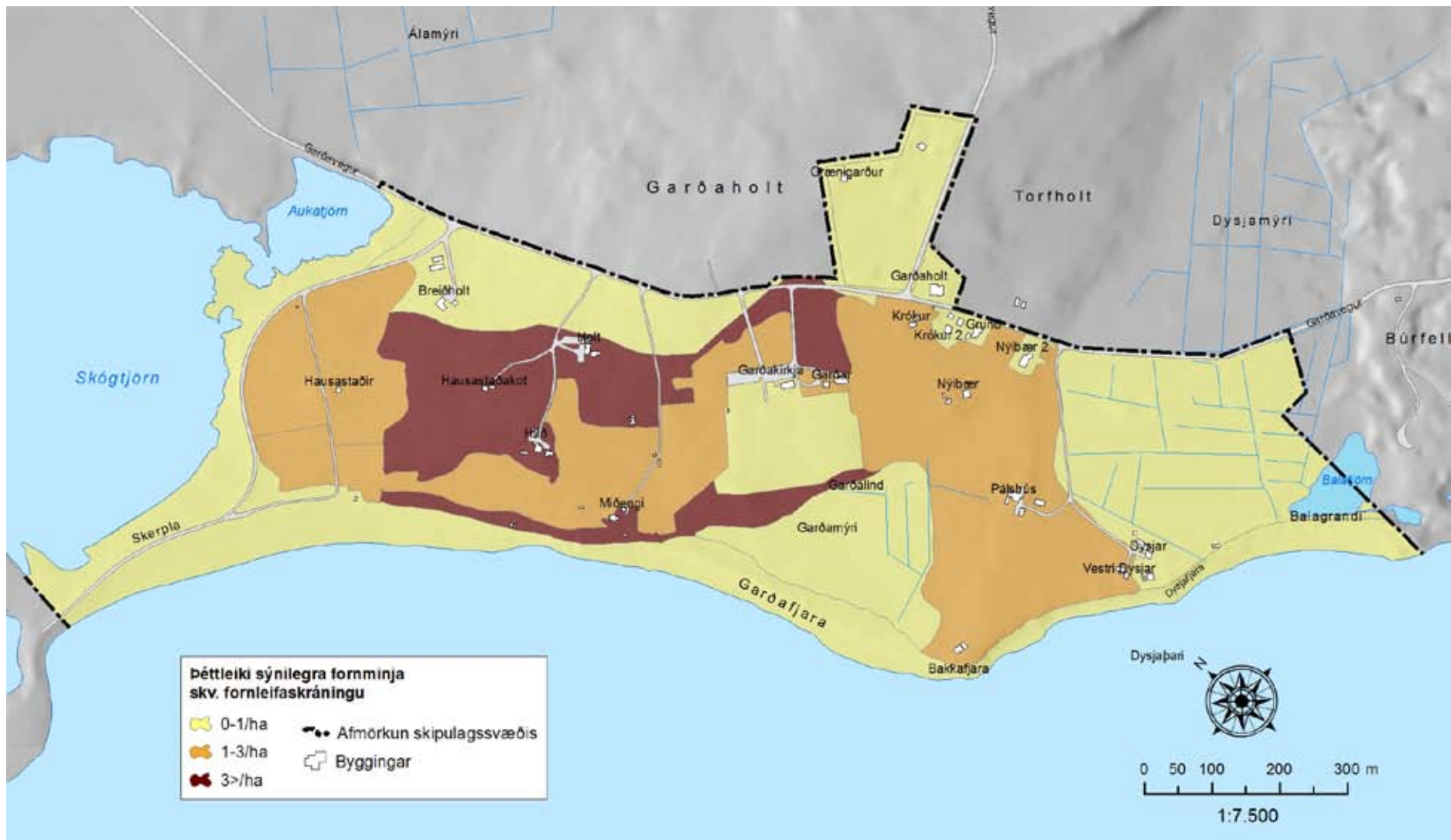
Hjáleigubæir við Garða voru flestir smáir og jafnvel mörg heimili á hverjum þeirra. Fjöldi býla hefur tekið litlum breytingum í gegnum tíðina og bæjarstæðin lítið breyst. Hins vegar tók fjöldi bústaða miklum breytingum því ábúendur jarða leyfðu stundum byggingu þurrabúða í landi sínu en þessir íbúar urðu að treysta algjörlega á sjávarfang eða vinnu fyrir aðra.

Byggðin var nokkuð þétt og vel tengd saman því götur voru á milli allra bæja og allir vegir lágu til Garðalindar þangað sem íbúar sóttu vatn til fjóss

og bæjar. Garðalindin var eina lindin sem aldrei þraut. Íbúar vörðust sífellt ágangi sjávar og voru meðal annars byggðir sjávarvarnargarðar, en sums staðar, til dæmis að Bakka hefur þurft að færa bæinn þrisvar sinnum frá sjónum svo vitað sé.

Á Álftanesi, þ.m.t. Garðahverfi, voru karlar fleiri en konur en annars staðar á Íslandi voru konur um fimmtungi fleiri. Ástæðan gæti legið í mikilli sjósókn en hún var aðallega stunduð af karlmönnum. Sérstaða Álftaness var ennfremur fólgin í yngri aldurssamsetningu íbúa en annars staðar á landinu. Hlutfall barna 10 ára og yngri var mun hærra en landsmeðaltalið. Það bendir til þess að sjávaraflinn hafi ef til vill dregið úr sulti og harðindum og lífslíkur ungbarna því verið meiri.

Segja má að blómatími Álftaness hafi verið á 19. öld. Íbúum fjölgaði þar meira en annars staðar á landinu og útgerð og verslun blómgaðist. Þar sem möguleikar voru á útræði byggðust upp litlir byggðarkjarnar og voru t.d. sex býli í kringum Dysjar og 32 manns skráðir þar til heimilis. Í manntalinu 1845 eru flestir heimilisbændur skráðir bændur með grasnytjar eða fiskarar og ljóst að allmargir stunduðu hvoru tveggja. Íbúum fækkaði svo aftur eftir aldamótin 1900 í kjölfar sóknar breskra togara á miðin og hruns í fiskveiðum. Þilskipaútgerðin og síðar togaraútgerðin leiddi síðan til fólksflutninga til aðalútgerðarstaðanna og á skömmum tíma fjölgaði íbúum Hafnarfjarðar úr 374 í 1351. Margt af því fólki sem þangað flutti var þurrabúðafólk úr Garðahverfi og Bessastaðahreppi.

Mynd 4.2.1 Þéttleiki sýnilegra fornminja

Mynd 4.2.2 Mókotsbrunnur. Hver bær hafði brunn sem hann sótti vatn í

Mynd 4.2.3 Sýnileg vör í Garðafjöru

Mynd 4.2.4 Allar götur lágu til Garðalindar, sem aldrei þraut

Mynd 4.2.5 Hluti Garðatúnveggjar

Mynd 4.2.6 Bæjarstæði í Garðahverfi hafa tekið litlum breytingum í gegnum tíðina

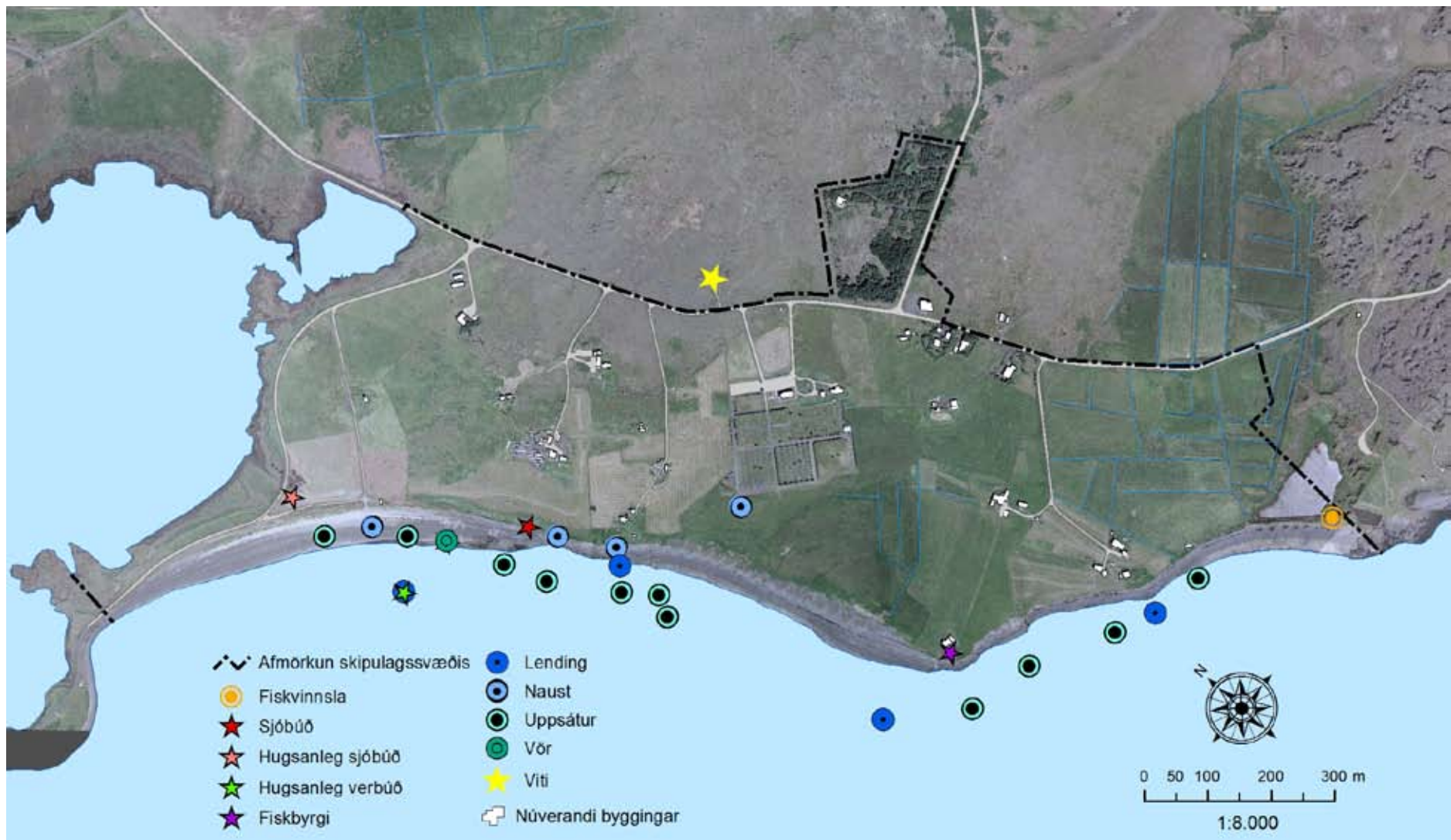
Mynd 4.2.7 Túnakort frá 1918. Heimild: Garðahverfi, fornleifaskráning 2003

Atvinna og hlunnindi

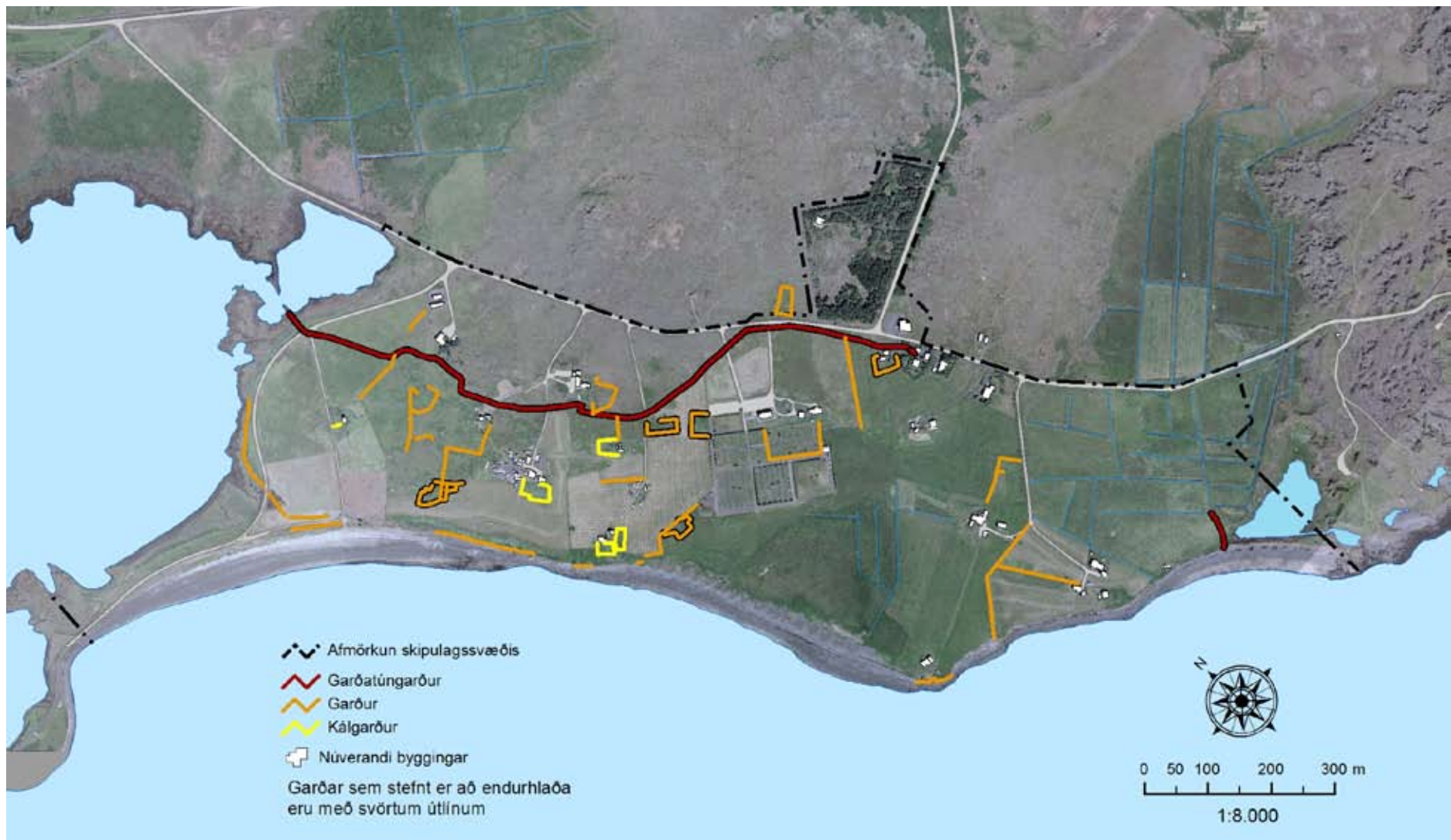
Að Görðum var róið úr heimavör árið um kring en það kallast heimræði. Vegna þessa kann að hafa verið auðveldra að manna báta en á verstöðvum. Garðahverfi var ekki sjávarpláss í hefðbundnum skilningi heldur fremur viðleguver (mynd 4.2.8). Sjómenn fengu inni á lögbýlum og hjáleigum og greiddu fyrir vissa þjónustu. Þó virðist sem þar hafi eitt útver eða verstöð verið á 17. öld við svokallaða Óskarbúð en þaðan réri rösklega tugur báta þegar mest var. Að auki virðist sem íbúar hafi lifað jöfnum höndum af sjósókn og landbúnaði, því einungis 2 bæir af 31 lifðu þá eingöngu af búskap. Við sjósóknina var einkum notast við tvíæringa og hefur lítil notkun stærri báta verið útskýrð með því að útvegsmenn hafi viljað dreifa áhættunni og forðast að fá tóman feræring heim. Skúli Magnússon landfógeti skýrir þetta þó fremur þannig að menn hafi viljað vera eigin húsbændur og engum öðrum háðir. Þá er fátækt einnig nefnd sem orsakavaldur og getuleysi til að smíða og halda við stærri bátum.

Vertíðir mótuðust af fiskgengd á slóðir. Vetrarvertíðin var mikilvægust og aflabrögðin mest. Hún hófst um 14. mars og stóð til 11. maí. Vorvertíðin tók þá strax við til hádegis á Jónsmessu. Yfir sumarið var jafnan lítið róið enda oftast lítinn afla að hafa og næg störf við búskapinn. Haustvertíðin byrjaði á Mikjálsmessu þann 29. september, stóð fram á Þorláksmessu og var eingöngu stunduð af heimamönnum. Lokadagar vertíðanna voru hátíðardagar þar sem boðið var upp á kaffi, lummur, pönnukökur, brennivín og kjötsúpu. Sagt er að Garðhverfingar hafi þótt harðir í sjósókn sinni og síður látið veður hamla sér og róið fyrr en margir aðrir.

Hrognkelsisveiðar voru stundaðar frá Garðahverfi en svæðið var eitt fengsælasta á Íslandi til slíkra veiða. Hrognkelsi voru mikilvæg til beitar og fundust í nýtanlegu magni frá mars og fram í júlí. Grásleppuhrogn voru týnd í höndunum á stórstraumsfjöru þar sem þau voru fest við stóra steina en þau voru einnig veidd með höndum eða sting. Sölvatekja voru mikilvæg hlunnindi en það fékkst næstum jafnhátt verði fyrir vætt (40kg) af sölum eins og einum hlut af fullfermdu tveggja manna fari. Söl voru týnd og þurrkuð til sölu, en voru einnig notuð til að drýgja hey og komu jafnvel í staðinn fyrir hey. Vísbending um mikilvægi þessara hlunninda eru svokallaðir Péturssteinar við Hausastaðagrandu, en þeir eru taldir vera jarðamerki milli prestssetursins og nágrennajarða til afmörkunar á réttindum til sölvu sem vaxa í fjörunni. Sölvatekja var mikil á Hausastaðagrandu, en hann náði um kílómetra út í fjörð og kom aðeins upp úr á fjöru.

Mynd 4.2.8 Helstu minjar um sjósókn í Garðahverfi

Mynd 4.2.9 Sýnilegir garðar í Garðahverfi og hugsanlegar endurhleðslur

Prestsetrið og frumkvöðlastarf

Garðar gáfu mikið af sér til lands og sjávar og komust margir prestar sem þar gegndu embætti í góð efni. Þeir höfðu í hendi sér hversu mörg býli voru byggð í landi jarðarinnar og hversu miklir skattar og kvaðir voru innheimtar til hennar.

Prestarnir voru oft á tíðum frumkvöðlar á ýmsum sviðum. Má þar nefna séra Guðlaug Þorgeirsson sem gegndi prestsembætti að Görðum 1746-1781. Helsta ástríða Guðlaugar á embættisárum hans var matjurtarækt en talið er að hann hafi fyrstur manna á Íslandi náð almennilegum tókum á kartöfluræktinni. Guðlaugur beitti sér fyrir því að sóknarbörn hans tækju upp matjurtarækt og árið 1778 hlaut hann viðurkenningu frá konungi fyrir framlag sitt til garðræktar. Áhrif hans eru óumdeilanleg því árið 1770 voru 170 matjurtagarðar í Gullbringusýslu en sú sýsla hafði þá mesta kartöflurækt og garðyrkju. Átta árum eftir að séra Guðlaugur lét af embætti voru 12 garðar á bæjunum 11 í kringum Garða, en 1799 var enginn garður á bæjunum.

Eftirmaður séra Guðlaugs, séra Markús Markússon sem gegndi embætti 1780 - 1825 var einnig hvatamaður garðræktar og hélt henni vel við eftir að Guðlaugur lét af störfum. Hann var einnig talinn besti búhöldur sunnan lands. Hann lét hlaða grjótgarð um 1800 sem lá í norður frá Balatjörn allt að Skógtjörn og girti alla Garðatorfuna af með hjáleigutúnunum. Þá hafa víða verið reistir sjóvarnargarðar vegna sífells ágangs sjávar en nokkrir þeirra eru enn vel sýnilegir.

Mynd 4.2.10 Garðatúnveggur er misvel farinn

Mynd 4.2.11 Sjóvarnargarður nálægt Miðengi í góðu ásigkomulagi

Fyrsti heimavistarskólinn

Árið 1791 var skóli stofnaður að Hausastöðum sem Garðar lögðu fram endurgjaldslaust úr sínu landi. Þetta var fyrsti heimavistarskólinn á Íslandi sérstaklega ætlaður alþýðubörnum. Markmið hans var að veita fátækustu börnum Kjalarnesþings kristilegt uppeldi, húsnæði, mat og föt. Þau áttu að læra lestur og guðsorð en einnig garðrækt. Þá var einnig tekið fram að þau ættu að fá ferskt grænmeti. Þarna mætti segja að áhrif séra Guðlaugs hafi enn gætt.

Hjáleigubýggð líkt og að Görðum var mest áberandi á Suðvesturlandi og á Snæfellsnesi. Hvergi hafa þó minjar varðveist í jafn ríkum mæli og í Garðahverfi, því víðast hvar hafa bæir byggst upp við verstöðvarnar og uppbygging þeirra og hafnarmannvirkja meðfram ströndinni hafa orðið þess valdandi að fáar minjar eru enn varðveittar.

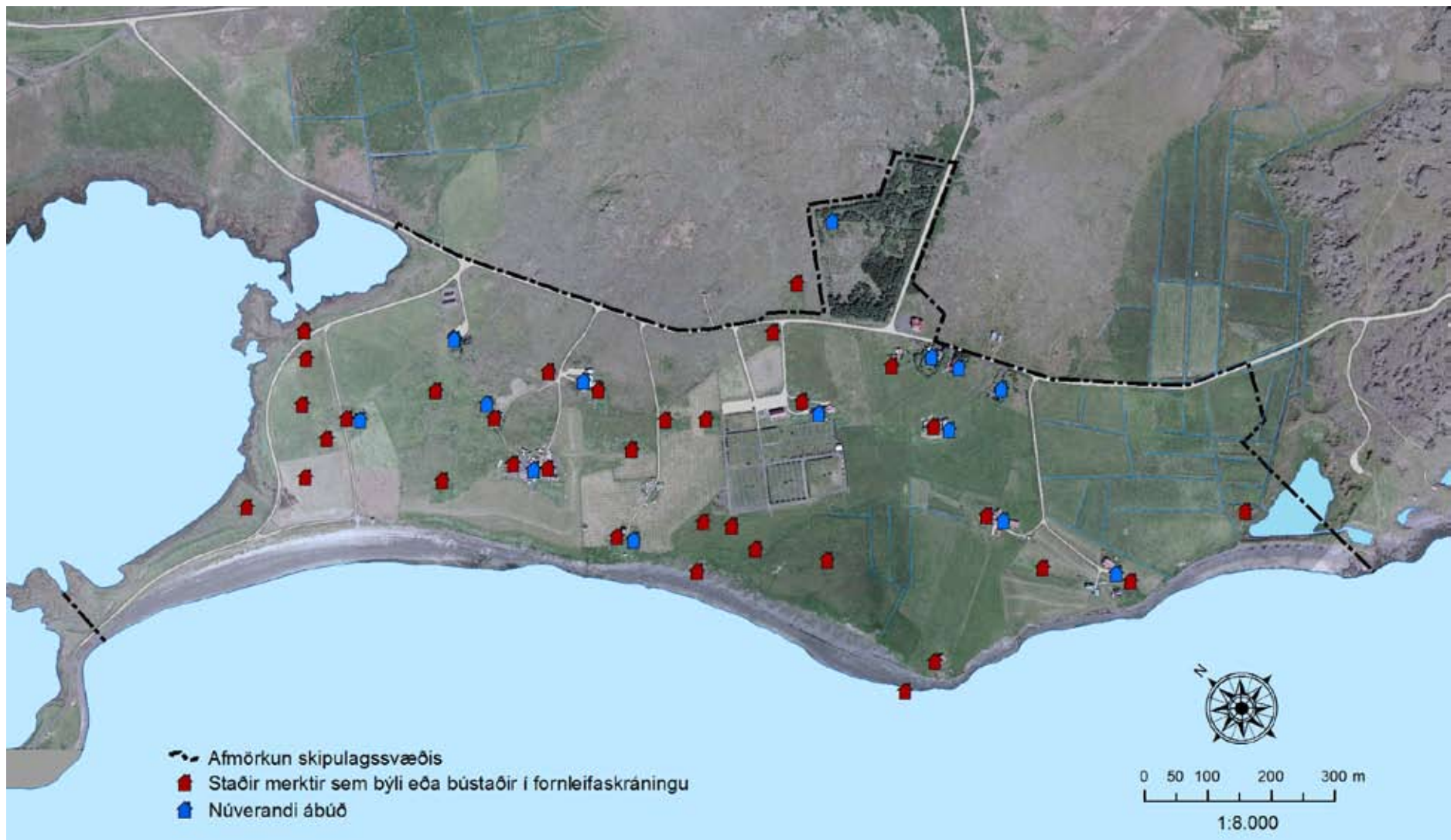
Í dag er enn íbúðarbyggð í Garðahverfi. Það vekur athygli að fimm af sex skráðum lögbýlum árið 1703 eru enn í byggð árið 2010 en einungis ein hjáleiga, Miðengi. Hin býlin fara flest í eyði um eða fyrir miðja tuttugustu öldina. Þá hafa þrjú nýbýli verið reist í Garðahverfi sem enn eru í byggð; Grund, byggt 1950, Grænigarður, 1955 og Breiðholt 1962. Eins og áður hefur verið getið hafa bæjarstæði tekið litlum breytingum í gegnum tíðina og byggðamynstrið því að mestu haldist óbreytt (mynd 4.2.14).

Mynd 4.2.12 Minnisvarði um Hausastaðaskóla

Mynd 4.2.13 Líkan af Hausastaðaskóla. Staðsett í Flataskóla

Mynd 4.2.14 Núverandi ábúð og þeir bústaðir og býli sem voru skráð í fornleifakönnun

4.3 Árstíðaskipti

4.3.1 Markmið

Garðahverfið er áhugaverður staður allan ársins hring.

4.3.2 Forsendur

Vor

Talið er að margæsastofninn telji um 20.000 fugla og bendir allt til þess að allur stofninn hafi viðvöl hérlendis, á leið frá Bretlandseyjum til varpstöðva sinna í norðausturhluta Kanada. Fyrstu margæsanna verður vart fyrri hluta apríl og þeim fjölgar jafnt og þétt þar til hámarki er náð í kringum tíunda maí. Þær safna hér orkuforða þar til þær hverfa á braut síðustu daga maí mánaðar. Ólíklegt er að margæsin gæti komist þessa 4.500 km sem eru á milli varpstöðva hennar og vetrarsetu án viðkomu hér á landi og má því segja að Ísland gegni lykilhlutverki í viðhaldi stofnsins.

Að auki er Ísland langmikilvægasta einstaka varpsvæði fuglategunda eins og heiðlóu (60%) og kríu (60-70%) sem báðar eiga varpstöðvar í Garðahverfi. Krían kemur í apríl-maí og yfirgefur landið í ágúst-september. Heiðlóan kemur snemma í apríl frá Vestur-Evrópu en varp hefst um miðjan maí.

Búskapur er í Hlíð, Dysjum, Nýjabæ og Pálshúsum, alls um 150 fjár og einhverjir hestar. Á vorin, þegar sauðburður gengur í garð má sjá ær með lömb á vappi, en á sumrin er þeim beitt í Krísvík.

Mynd 4.3.1 Ásýnd Garðaholts í mars 2010

Mynd 4.3.2 Krían kemur í apríl-maí og verpir á Garðaholtinu

Mynd 4.3.3 Grágæsir á flugi yfir Garðahverfi

Sumar

Heyskapur er enn stundaður í Garðahverfi. Tún eru að jafnaði slegin seinni partinn í júní og í júlí og há í ágúst. Þannig gefst sjaldgæft tækifæri til að fylgjast með heyskap á miðju höfuðborgarsvæðinu.

Á sumrin er fuglalíf með fjölbreyttasta móti þegar ungar koma úr hreiðrum og má sjá fjölda tegunda sjó- og vaðfugla við strandlengjuna auk mófugla í holtinu.

Mynd 4.3.4 Sendlingsungar kúra sig niður í bólupangið í ágúst

Mynd 4.3.5 Heyskapur er stundaður í Garðahverfi

Mynd 4.3.6 Hestar eru víða á beit á sumrin

Mynd 4.3.7 Balatjörn að sumri

Haust

Sölvatekja hefur lengi talist til hlunninda og mikilvægra sjávarnytja við Íslandsstrendur, ekki síst á Suðvestur- og Vesturlandi. Söl, eða Rauðþörungur er hægt að tína síðsumars, frá miðjum ágúst og fram í september. Best er að fara á fjöru, eða jafnvel stórstraumsfjöru þar sem þau festa sig gjarnan á annan þara eða steina sem þarf að slíta þau af.

Haustið er jafnframt tími farfuglanna sem búa sig undir vetrarsetu. Margæsir hafa viðkomu á leið sinni frá Írlandi til norðausturhluta Kanada frá miðjum september til byrjunar nóvember. Aðrar fuglategundir, svo sem kría og heiðlóa yfirgefa landið frá september og fram í nóvember.

Vetur

Garðahverfið er síður en svo sneytt lífi að vetrarlagi. Þá má sjá stóra hópa smáfugla fljúga í þyrpingum yfir holtinu í leit að æti. Hestar eru víða á beit og kindur jórtra letilega við útihúsin.

Skammdegið gefur einnig kost á að stunda stjörnuskoðun og eru aðstæður til þess ágætar í Garðahverfi sem stendur í vari fyrir ljóshafi höfuðborgarsvæðisins og snýr mót opnum suðurhimni.

Mynd 4.3.8 Balatjörn í vetrarbúningi

Mynd 4.3.9 Hestar á vetrarheit

Mynd 4.3.10 Féð lætur fara vel um sig að vetrarlagi

4.4 Sólarhringurinn

4.4.1 Markmið

Garðahverfisins má njóta bæði í myrkri og birtu og sjá merki um dægursveiflur.

4.4.2 Forsendur

Í Garðafjöru er tækifæri til að fylgjast með flóði og fjöru og áhrifum þeirra sveiflna á lífríkið. Göngustígur meðfram ströndinni og útikennslustofa sem þetta deiliskipulag gerir ráð fyrir (sjá nánar áfangastað 9, Hausastaðaskóla) gefur m.a. kost á að nýta þetta tækifæri.

Stuttir vetrardagar kalla á að hugað sé að því hvernig njóta megi svæðisins í myrkri. Aukin lýsing gæti þó breytt staðarandanum og er ekki ákjósanleg ef njóta á t.d. stjörnuskoðunar á svæðinu. Því er einungis gert ráð fyrir lágmarkslýsingu á þeirri gönguleið sem gert er ráð fyrir að liggi frá Garðakirkjugarði að Garðavör (sjá nánar um minningaleið í kafla 5.4.3). Aðrir stígar verða ólýstir.

Mynd 4.4.1 Flóð

Mynd 4.4.2 Fjara

Mynd 4.4.3 Garðafjara í ljósaskiptum

Mynd 5 Krókur

5. SKILMÁLAR: MÓTUN OG VERNDUN

Í Garðahverfi eru ótal tækifæri til að styrkja upplifun gesta af gangi tímans og þróun þess m.t.t. náttúru og búsetu. Þeir þættir sem unnið er með í deiliskipulaginu til að stuðla að þessu markmiði og þar með þeim markmiðum sem lýst er í 4. kafla eru:

- **Kjarni svæðisins:** Að skapa fallega aðkomu og skýran kjarna þar sem gestir eru boðnir velkomnir og upplýsingar er að finna um svæðið (sjá kafla 5.1).
- **Tengingar:** Að skapa tengingar, innan svæðis, við nærsvæði og önnur sveitarfélög (sjá kafla 5.2).
- **Garðakirkja og kirkjugarðurinn:** Að gera kirkjunni og kirkjustaðnum Görðum hátt undir höfði (sjá kafla 5.3).
- **Söguleiðir:** Að skilgreina gönguleiðir um svæðið sem segja sögu lands, lífríkis og búsetu (sjá kafla 5.4).
- **Áfangastaðir:** Að skilgreina áfangastaði þar sem hægt er að staldra við og kynnst sögu og sérkennum svæðisins nánar (sjá kafla 5.5).
- **Bæjartorfur:** Að afmarka byggingarreiti og setja skilmála fyrir þá (sjá kafla 5.6)

5.1 Kjarni svæðisins

Framtíðarmynd:

Aðkoma að Garðahverfi er skýr, örugg og falleg. Krókur, Garðaholt og Garðakirkja mynda hjarta svæðisins. Að Króki er hægt að nálgast upplýsingar um möguleika til útvistar og upplifunar á svæðinu.

Aðkoma að Garðahverfi er um Garðaveg og Garðaholtsveg sem eru fallegir sveitavegir. Garðavegur liggur frá Hrafnistu í Hafnarfirði í gegnum svæðið og út á Álftanes. Garðaholtsvegur liggur inn á svæðið úr norðaustri af Álftanesvegi. Gatnamót veganna eru við félagsheimilið Garðaholt, gegnt Króki. Garðakirkja er skammt undan og ber fallega við himinn.

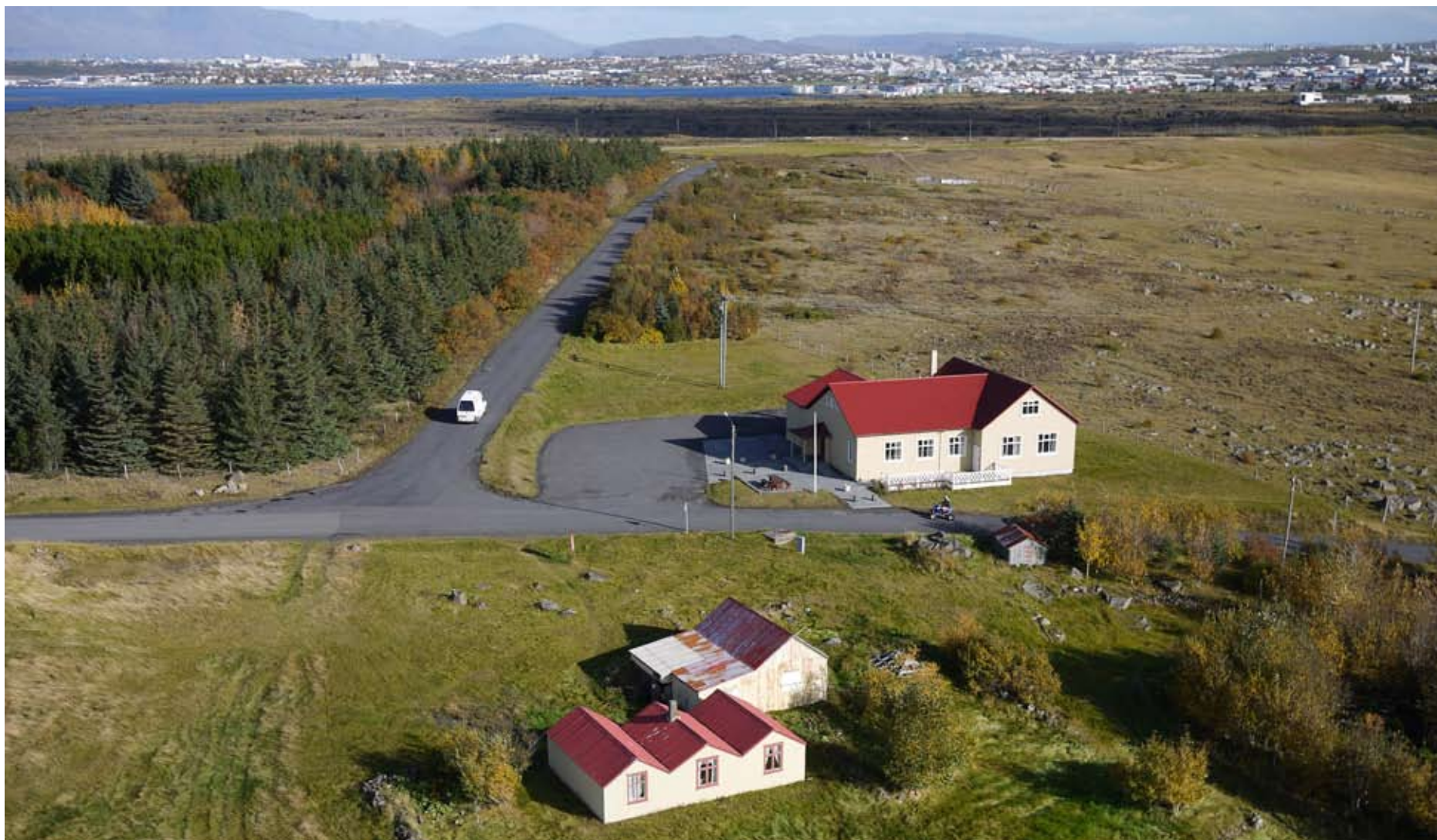
Mynd 5.1.1 Horft að Króki. Leifar túngarðs í forgrunni

Mynd 5.1.2 Aðlaðandi aðkoma um hlykkjóttan veg frá Hafnarfirði

Mynd 5.1.3 Aðkoma ofan af Garðaholti

Mynd 5.1.4 Aðkoma frá Garðaholtsvegi

Áherslur og skipulagsákvæði:

Breytingar verði gerðar á gatnamótum Garðavegar og Garðaholtsveggar sem miða að því að draga úr hraða og auka öryggi vegfarenda, t.d. með upphækkun og breytingum á yfirborðsefnum.

Núverandi aðkoma að Garðahverfi liggur um aðlaðandi þrönga vegi sem minna um margt á gamla sveitavegi. Gamla byggðarmynstrið, þ.m.t. gatnamynstrið, á svæðinu á stóran þátt í þeim áhugaverða staðaranda sem ríkir á svæðinu. Mikilvægt er því að halda þeim sérkennum ef varðveita á þá upplifun sem svæðið býður upp á. Þegar komið er að gatnamótum við Garðaholt frá Garðaholtsvegi eru sjónlínur fremur takmarkaðar svo mikilvægt er að farið sé varlega. Því þarf að útfæra veginn þannig að ekið sé hægt um hann og að dregið sé úr hraða áður en komið er að gatnamótunum. Með hvinröndum og breytingum á yfirborðsefni þegar dregur nær gatnamótum er hægt að gefa til kynna að gatnamót séu framundan. Slík útfærsla getur einnig virkað sem nokkurs konar anddyri inn á svæðið.

Aðalaðkoma verði við félagsheimilið Garðaholt. Bílaplan við félagsheimilið verði stækkað. Bílaplanið verði hannað með anda staðarins í huga og í tengslum við aðkomu að Króki.

Stækkun bílastæðis miðar að því að nýta svæði sem þegar hefur verið lagt undir bílastæði í stað þess að raska öðrum svæðum. Bílastæðið getur einnig nýst kirkjunni þegar svo ber undir.

Gerð verði gangbraut yfir Garðaveg frá Garðaholti að Króki og nýir gangstígar verði lagðir þaðan að Garðakirkju.

Krókur ásamt Garðaholti og Garðakirkju mynda hjarta svæðisins og er mikilvægt að góð göngutengsl séu þar á milli. Gert er ráð fyrir nýjum stíg sem fer um gamla götu frá Króki að Garðakirkju. Ennfremur verði göngustígur meðfram Garðatúnveggnum milli Garðaholts að Garðakirkju.

Mynd 5.1.5 Móguleg útfærsla að breyttum gatnamótum Garða- og Garðaholtsvegar og stækkun á bílastæði við Garðaholt

5.2 Tengingar

Framtíðarmynd:

Tengingar innan Garðahverfisins, við nærsvæði og önnur sveitarfélög eru góðar.

Til þess að hægt sé að njóta Garðahverfis sem best er mikilvægt að bæta aðgengi innan þess og að því, einkum fyrir gangandi og hjólandi. Einnig þarf að huga að reiðleiðum þar sem hestahald er á svæðinu og hesthúsahverfi er á Álftanesi. Reiðleiðir gætu aukið á upplifun þess sem sveitar í borg auk þess að veita hestamönnum fleiri möguleika til útreiða. Bættar göngu- og hjólaleiðir meðfram strandlengjunni styðja við hugmyndir um samfellda útivistarleið meðfram strandlengju höfuð-borgarsvæðisins.

Áherslur og skipulagsákvæði

Lagður verði stígur fyrir gangandi og hjólandi meðfram Garðafjöru. Við stígagerðina verði notaðar litlar vinnuvélar og/eða handafl þannig að röskun á landi verði sem minnst og yfirbragð svæðisins breytist lítið. Stígurinn verði malarstígur án lýsingar, sjóvarnir verði skoðaðar í samhengi við gerð stígsins.

Stígurinn er framhald af stíg sem liggur frá Hafnarfirði meðfram Skers-eyri, skv. aðalskipulagi Hafnarfjarðar. Hann er í samræmi við stofnstíg sem aðalskipulag Garðabæjar gerir ráð fyrir meðfram strandlengju Garðahverfis sem aftur tengist útivistarstíg meðfram strandlengjunni norðan Skógtjarnar og upp á Álftanesveg, skv. aðalskipulagi Álftaness.

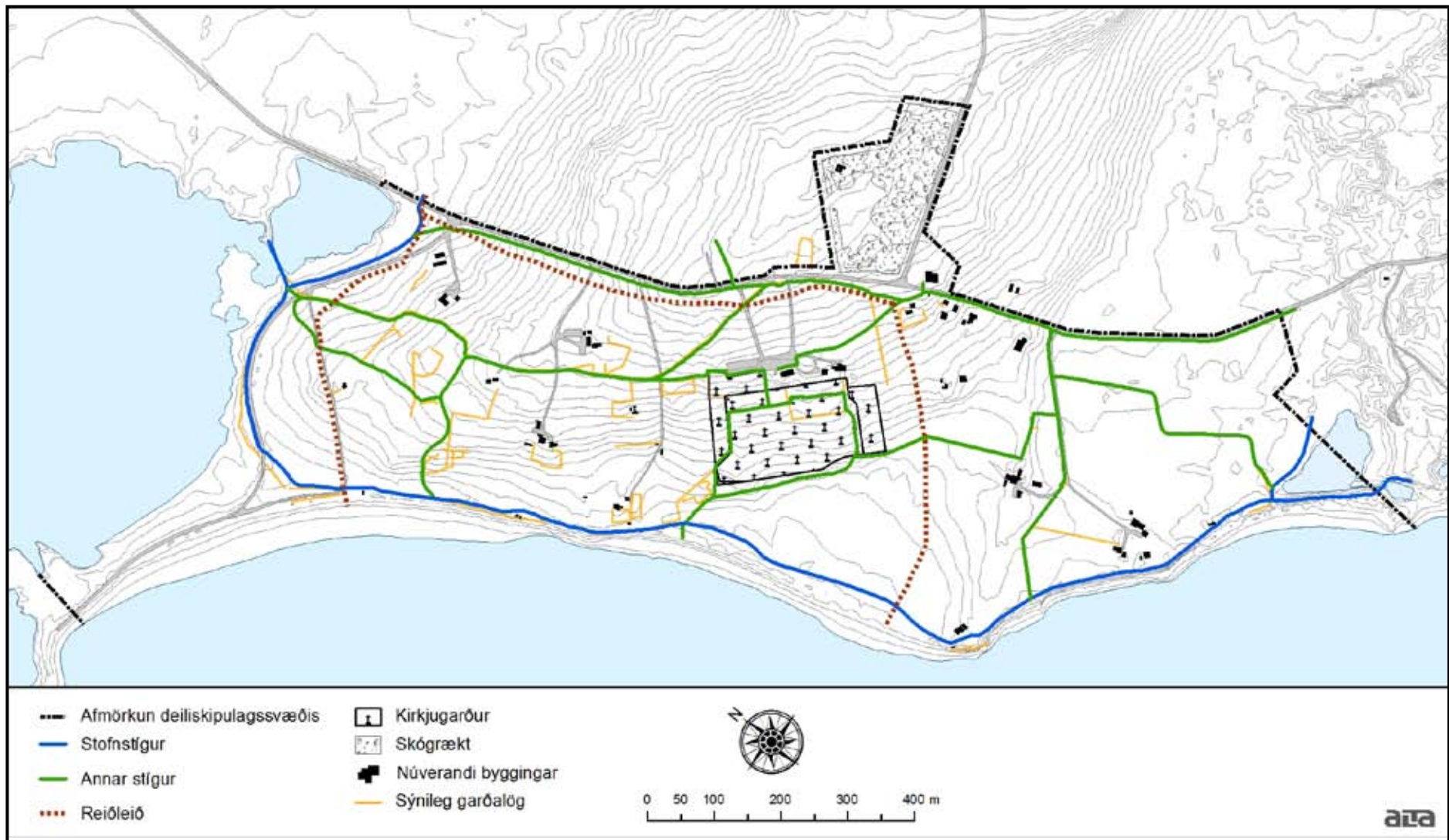
Stofnstígurinn tengist einnig upp á Garðaveg og þaðan er hægt að fara um gamla ómerкта götu inn á aðra stíga án þess að fara yfir Álftanesveg þar sem umferð er oft á tíðum þung.

Merktar verði leiðir um Garðahverfi þannig að auðvelt sé að njóta náttúru og sögu þess. Tryggt verði að unnt sé að komast yfir girðingar á þessum leiðum.

Skilgreindar eru þrjár mislangar hringleiðir þar sem hægt er að kynnast náttúru og sögu Garðahverfis. Hverri leið er ætlað að segja ákveðna sögu eða bjóða upp á tiltekna upplifun. Með því að beina göngufólki á ákveðnar leiðir er um leið stuðlað að því að umferðin trufla búbé og starfsemi sem minnst. Sjá nánar kafla 5.4 um söguleiðir.

Gert verði ráð fyrir reiðstíg um Garðahverfi sem tengja má við reiðleiðir um Álftanes.

Gert er ráð fyrir reiðleið sem liggur frá Álftanesi, meðfram Garðavegi að Króki (10-15 m frá veglínu). Að Króki verði komið upp aðstöðu til að hvíla hesta og brynna þeim. Þá verði mögulegt að komast niður í fjöru á tveimur stöðum, annars vegar meðfram Garðamýri og hins vegar meðfram Skógtjörn í átt að Skerplu.

Kort 5.2.1 Gönguleiðir og reiðleiðir á deiliskipulagssvæðinu

5.3 Garðakirkja og kirkjugarðurinn

Framtíðarmynd:

Umhverfi Garðakirkju er friðsælt og fallegt. Kirkjunni og svæðinu umhverfis hana er sýnd sú virðing sem henni ber. Þangað geta gestir leitað í gleði og sorg. Sögu kirkjustaðarins eru gerð góð skil í umhverfismótun og með upplýsingum. Kirkjugarðurinn er hljóðlátur hluti af útivistarsvæðinu í Garðahverfi.

Staðarandinn einkennist af þeim friði og ró sem kirkjan og kirkjugarðurinn veita. Mikilvægt er að viðhalda þeim anda og skapa kirkjunni og kirkjulegum athöfnum viðeigandi og virðulega umgjörð sem byggir á sérkennum og sögu staðarins.

Áherslur og skipulagsskilmálar

Aðkoma að kirkjunni verði á sama stað og með svipuðum hætti og nú er og umhverfisfrágangur verði í anda staðarins.

Grjót, grjóthleðslur, gras og annar lágvaxinn gróður sem einkennir svæðið verði notað við umhverfisfrágang.

Kirkjugarðinum verði tryggt vaxtarrými en þó þannig að staðarandi svæðisins viðhaldist.

Kirkjugarðurinn verði stækkaður til austurs og vesturs um 0,88 ha. Til þess að tryggja að meginsérkenni hverfisins haldist er ekki talið ráðlegt að stækka garðinn meira. Einnig setur Garðamýri honum takmörk til suðvesturs. Í Garðakirkjugarði voru 2131 hefðbundin leiði og 260 duftreitir í byrjun árs 2009. Innan núverandi kirkjugarðs er rými fyrir 2391 legstæði en með stækkuninni eykst rýmið um 1450 leiði eða 8700 duftreiti. Sex

duftreitir taka sama rými og eitt leiði.

Stefnt er að því að hlutfall duftreita í garðinum hækki þannig að garðurinn nýtist sem best en það er einnig í samræmi við þróun á höfuðborgarsvæðinu þar sem hlutfall bálfara af heildarfjölda útfara hefur farið hækkanði á síðustu áratugum. Árið 1996 var þetta hlutfall 17% en hafði hækkað í 30% árið 2009.

Við lóðahönnun verði tekið mið af núverandi einkennum kirkjugarðsins. Gert verði ráð fyrir að gönguleiðir í gegnum garðinn tengist leiðum utan hans. Grjót, grjóthleðslur, gras og annar lágvaxinn gróður sem einkennir svæðið verði notað við umhverfisfrágang.

Á suðvesturjaðri kirkjugarðs, ofan Garðalindar, verði hlaðinn veggur í anda þeirra garða sem voru á svæðinu og leifar eru um. Þar verði mögulegt að komast úr kirkjugarðinum að Garðalind.

Lagður verði stígur frá kirkjugarðinum að sjónum sem tengist áfangastöðum við Garðalind, Sjávangötu og Garðavör.

Á þessari leið geti gestir staldrað við og notið kyrrðar innan kirkjugarðs og utan hans. Sjá nánar umfjöllun um svokallaða minningaleið í kafla 5.4.3 og um áfangastaði nr. 4, 5 og 6 í kafla 5.5.

Mynd 5.3.1 Grágæsir á flugi yfir kirkjugarði að hausti

Mynd 5.3.2 Hlaðinn veggur myndar sterka umgjörð um elsta hluta kirkjugarðsins

Mynd 5.3.3 Horft til norðausturs í átt að kirkjugarði og Garðakirkju

Mynd 5.4 Horft að Miðengi. Álftanes í bakgrunni

5.4 Söguleiðir

Framtíðarmynd:

Hægt er að fara um ákveðnar leiðir í Garðahverfi og æja á skjólsælum stöðum þar sem fylgjast má með lífríkinu, sjá merki um búsetu fyrri tíma og njóta friðsældar.

Í Garðahverfi eru óvenjumargar minjar á svo litlu svæði, einkum tóftir af bæjarstæðum, brunnar og grjóthlaðnir garðar eða gerði sem voru einkennandi fyrir byggðina. Það má leiða líkur að því að Garðar séu síðasta raskaða landbúnaðarsvæðið á öllu höfuðborgarsvæðinu og að þar sé að finna merkustu minjar á Suðvesturlandi um hjáleigubýggð og þó víðar væri leitað. Náttúra og landslag svæðisins segir einnig sína sögu. Rík ástæða er því til að gefa því gaum hvernig miðla megi sögu svæðisins til gesta. Þá er einnig mikilvægt að fólki sé gert kleift að skilja svæðið en þegar við erum í ókunnugu umhverfi þurfum við leiðsögn. Minjar sem kunna að vera sýnilegar þjálfuðu auga fara auðveldlega framhjá leikmanninum.

Leiðir til miðlunar á sögu svæðisins eru margvíslegar og hægt að þróa og innleiða í áföngum. Þær leiðir eru til dæmis:

Munnleg/hlustun	i-pod/snjallsögumaður
	Leiðsagnir
Skrifleg	Skilti
	Sýning
	Bæklingur
	Upplýsingaskema

Margmiðlun	Listaverk
	Hönnun (t.d. yfirbragð áfangastaða)
	Sýning (leik/dans)
Rafrænt	Internetið
	Gagnagrunnur
	Gagnvirk miðlun (hlusta/horfa gegnum heimasíðu)

Markmiðið er að aukameðvitund gesta og íbúa um sérstöðu Garðahverfisins og styrkja tengsl þeirra við það. Aukin velpóknun á Garðahverfi sem friðsælum stað og útivistarsvæði eykur möguleika á að markmið deiliskipulagsins náist.

Leiðin sem hér er farin til að miðla sögunni og auðvela skilning á svæðinu er svokölluð þematengd náttúru- og menningartúlkun. Valin voru þrjú þemu sem ætlað er að túlka svæðið og nýtast til afþreyingar og fræðslu. Þemun taka til 1: jarðsögu, landslags og lífríkis, 2: sögu byggðar, minja og nytja og 3: kirkjustaðarins Garða. Notast er við þrjár meginaðferðir til túlkunar á þessum þemum.

- **Gönguleiðir** leiða gesti um svæðið á milli áfangastaða.
- **Áfangastaðir** eru þar sem er gott að staldra við og færi gefst á að benda gestum á markverða þætti í umhverfinu.
- **Tengipunktur** við utanaðkomandi svæði eru nauðsynlegir til að notendur sem inn á svæðið koma fái upplýsingar um hvað þarna er að finna og hvað hægt er að gera. Tengipunktur svæðisins eru við Krók, við Skerplu og við Balatjörn.

Sögu svæðisins verði að öðru leyti miðlað með gagnvirkum hætti án þess að til komi breytingar á sérkennum svæðisins. Komið verði upp vefsvæði með upplýsingum um svæðið, söguleiðirnar og áfangastaðina (mynd 5.4.1). Með nýrri kynslóð síma má nálgast efnið á vefsvæðinu jafnt heima og að heiman. Í tengslum við deiliskipulagsvinnuna hefur jafnframt verið safnað saman mikið af sögulegum heimildum um svæðið. Því gefst einstakt tækifæri til að vinna efni sem tengir saman sögu svæðisins og íbúa þess og hægt verður að hlaða niður sem leiðsögn á rafrænu formi.

Á næstu síðum er fjallað um söguleiðirnar þrjár og söguþræði þeirra.

Mynd 5.4.0 Gagnvirk miðlun getur verið með ýmsu móti og hægt að innleiða í áföngum.

5.4.1 Náttúruleið: Jarðsaga, landslag og lífríki

Markmið: Að vernda náttúrufar og landslag Garðahverfis og auðvelda gestum að upplifa og lesa gang náttúrunnar hvort heldur sem er á himinhvolfinu eða úr umhverfinu.

Áherslur og skilmálar:

Til þess að gera þessari sögu svæðisins skil er unnið með tvo söguþræði: lífríkið og landslagið. Söguþræðirnir henta vel til að tengjast náttúrunni og til hvers kyns fræðslu og útikennslu.

- Gönguleiðir verði merktar í gegnum fjölbreytt land sem segir jarðsögu svæðisins og veitir tækifæri til að upplifa breytileika landslags og lífríkis eftir árstíðum (mynd 5.4.1).
- Áfangastaðir sem vekja athygli á jarðsögu, landslagi og lífríki verði merktir og/eða upplýsingar um þá verði aðgengilegar á vef.
- Komið verði upp útikennslustofu í samstarfi við grunnskóla Garðabæjar á áfangastað 9 í grennd við þann stað þar sem Hausastaðaskóli stóð fyrrum.

Lífríkið

Markmið: Mögulegt er að fara um skilgreindar leiðir í Garðahverfi og fylgjast með fuglalífi og öðru dýralífi allan ársins hring.

Áherslur og skilmálar:

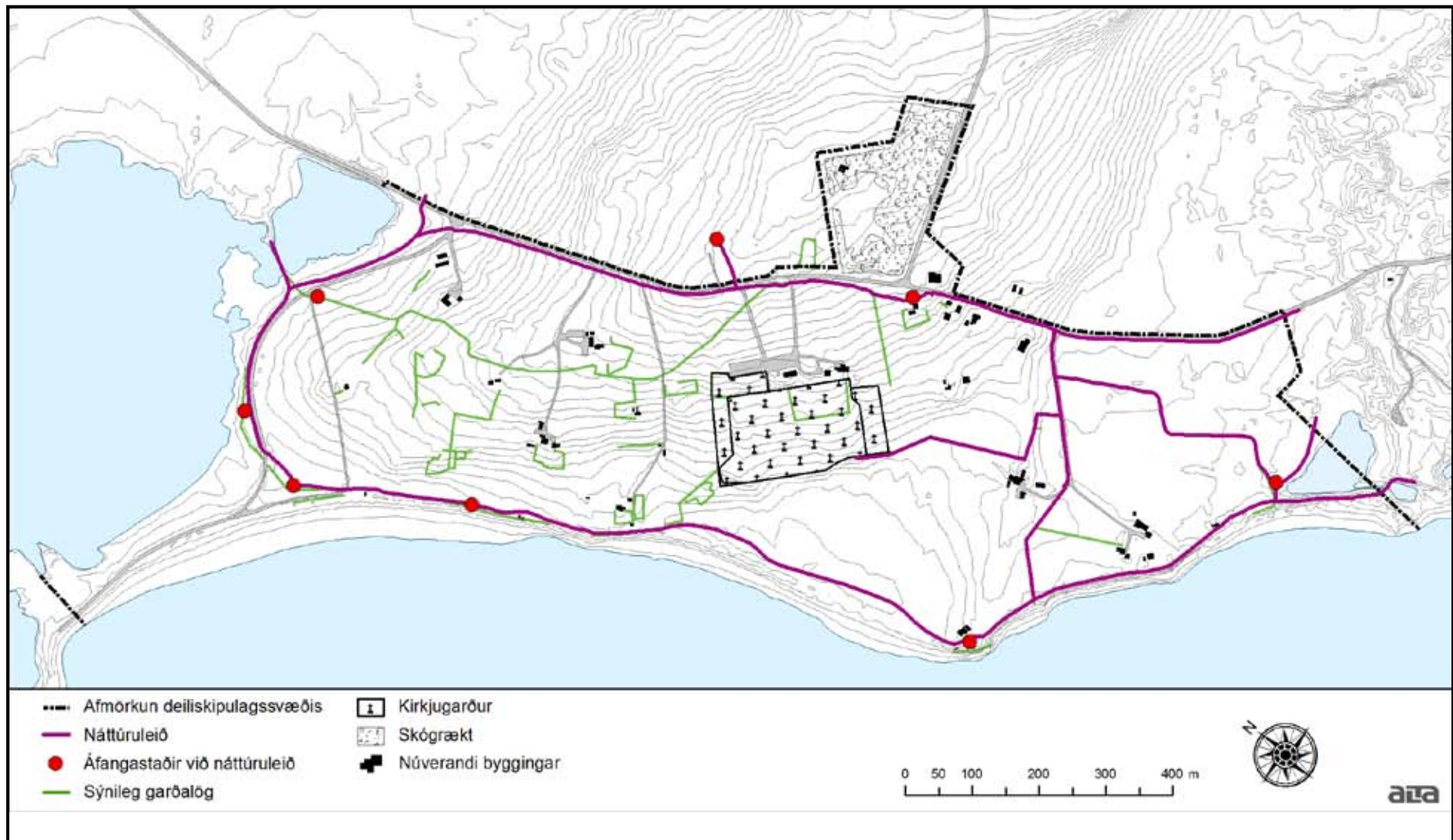
- Upplýsingar um fuglategundir verði gerðar aðgengilegar á vef. Sjá nánar umfjöllun um áfangastaði 11 og 13 í kafla 5.5.
- Heimilt verði að setja upp sela- og fuglaskoðunarskýli við Skógartjörn en þar kæpa selir við ströndina og fuglalíf er auðugt. Sjá nánar umfjöllun um áfangastað 13 í kafla 5.5.

Landslagið

Markmið: Áfram er hægt að upplifa gamalt byggðarmynstur og landbúnaðarlandslag og lesa einkenni landnýtingar og gróðurfars út frá jarðgrunni, jarðvegsgerð og landmótunaröflum.

Áherslur og skilmálar:

- Upplýsingar um legu Búrfellshrauns í Garðahverfi og aðra helstu landslagsþætti þess verði gerðar aðgengilegar á vef. Sjá nánar umfjöllun um áfangastað 11 í kafla 5.5.
- Upplýsingar um landbrot og færslu bæjarins Bakka vegna sjávarágangs verði gerðar aðgengilegar á vef. Sjá nánar umfjöllun um áfangastað 12 í kafla 5.5.
- Upplýsingar sem sýna breytingar á sjávarmáli á Íslandi fyrir um 10.000 árum verði gerðar aðgengilegar á vef. Sjá nánar umfjöllun um áfangastað 14 í kafla 5.5.

Mynd 5.4.1 Náttúruleið og áfangastaðir á henni

5.4.2 Byggðarleið: Saga byggðar, minjar og nytjar

Markmið: Að vernda menningarlandslag og byggðarmynstur Garðahverfis og auðvelda gestum að upplifa og lesa sögu búsetu og samspil manns og náttúru út úr minjum og landslagsþáttum.

Áherslur og skilmálar:

Til þess að gera þessari sögu svæðisins skil er unnið með fjóra söguþræði: byggðarmynstur, húsaskipan og byggingarefni; sjósókn og hlunnindi; landbúnað og ræktun; kirkju og skóla.

- Gangstígar verði merktir og/eða lagðir í gegnum svæðið þannig að lesa megi búsetusögu Garðahverfis og hvernig auðlindir þess voru nýttar (mynd 5.4.2).
- Við valdar minjar verði hugað að viðhaldi minjanna, skjóli og merkingu staðanna. Sjá nánar umfjöllun um áfangastaði í kafla 5.5.
- Sögu Garðahverfis verði m.a. miðlað með sögum og öðrum munnlegum heimildum sem hægt er að hlaða niður á ferðaspilara (i-pod), kortum og rituðum upplýsingum, sem hægt er að prenta af netinu eða nálgast á upplýsingamiðstöð og skiltum á skilgreindum tengipunktum við Krók, Balatjörn og Skerplu.

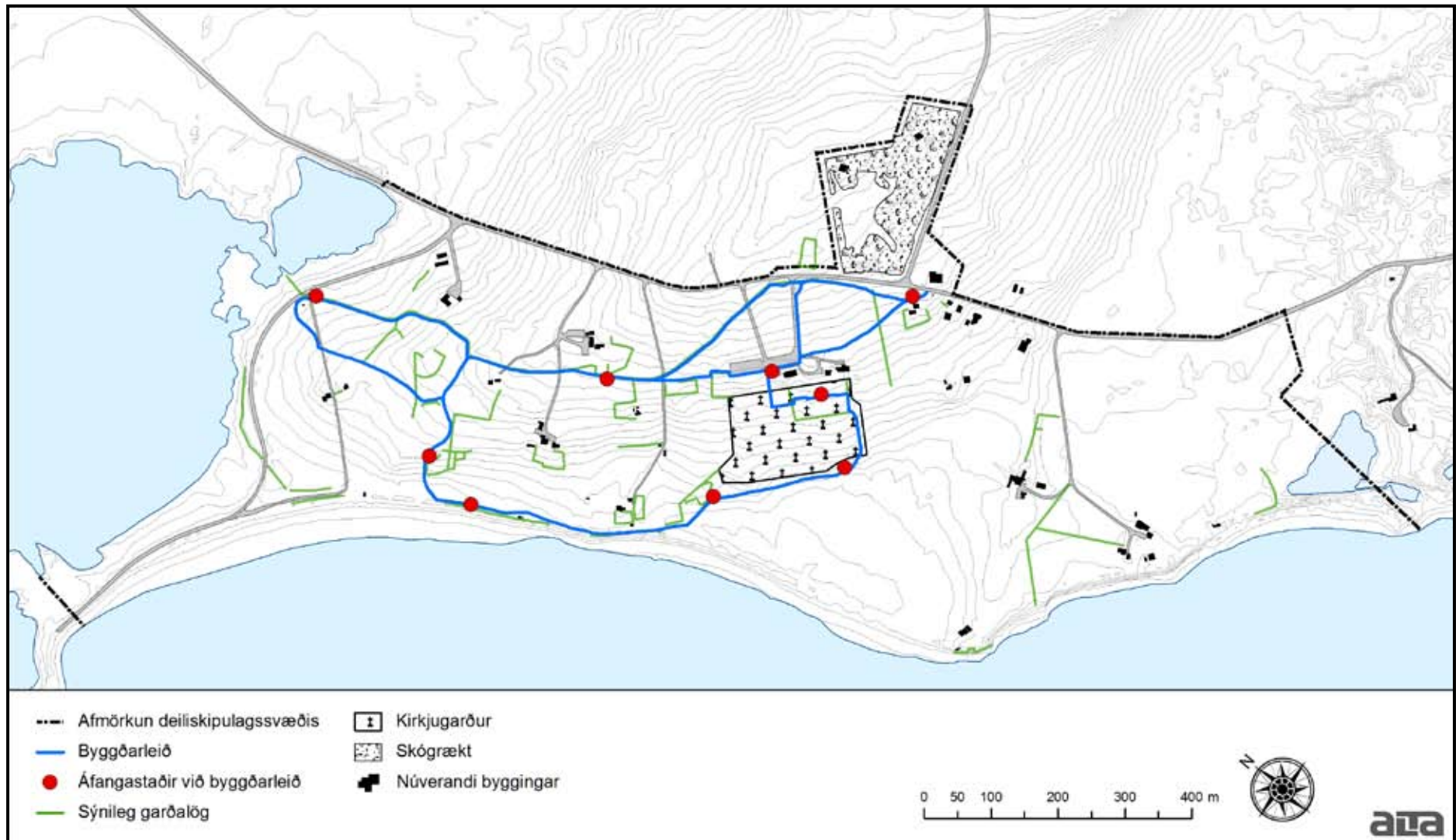
Byggðarmynstur, húsaskipan og byggingarefni

Markmið: Hægt er að lesa sögulegt byggðarmynstur Garðahverfis í landinu.

Áherslur og skilmálar:

- Mynstur og fyrirkomulag byggðarinnar njóti verndar.
- Viðbyggingar og nýbyggingar verði einungis heimilar á núverandi bæjartorfum. Sjá nánar umfjöllun í kafla 5.6.
- Vakin verði athygli á steinsmíði sem stunduð var í Garðahverfi. Sjá nánar umfjöllun um áfangastað 3 í kafla 5.5.
- Tilgáta að bæjarskipan og skipulagi bæjarstæða á völdum áfangastöðum verði í kynningarefni um Garðahverfið. Sjá nánar umfjöllun um áfangastaði 5 og 8 í kafla 5.5.
- Athygli verði vakin á því hvernig bæir Garðahverfis tengdust innbyrðist með túngörðum og götum, sem allar lágu til Garðalindar.
- Vakin verði athygli á að suðaustur af Garðaholti hefur jarðvegurinn skriðið undan þunga, ýst niður, þjappast og myndað þykkara mýrkennt lag. Á þessu svæði er byggð mun minni en annars staðar á holtinu. Í stað þess hefur landið verið brotið til ræktunar og framræst eða nýtt til beitar.

Mynd 5.4.2 Byggðarleið og áfangastaðir á henni

Sjósókn og nýting hlunninda

Markmið: Merki um sögu sjósóknar og nýtingar hlunninda verði gerð sýnileg eða aðgengileg.

Áherslur og skilmálar:

- Sjóvarnargarður meðfram Garðagranda verði viðhaldið. Sjá umfjöllun um áfangastað 7 í kafla 5.5.
- Upplýsingar um sjósókn og hlunnindi, s.s. sölvafjöru og hrognkelsis- og skelfiskfjöru verði gerðar aðgengilegar á vef. Sjá nánar umfjöllun um áfangastað 13 í kafla 5.5.

Landbúnaður og ræktun

Markmið: Hægt er að lesa sögu landbúnaðar og matjurtaæktunar í Garðahverfi og sú landnotkun er áfram megin einkenni þess.

Áherslur og skilmálar:

- Gróðurfarseinkenni svæðisins verði vernduð. Túnum verði viðhaldið með slætti og/eða beit. Ekki verði gert ráð fyrir skógrækt á svæðinu utan Grænagarðs þannig að áfram haldist opið landbúnaðarlandslag. Við bæjartorfun verði lágvaxinn gróður sem spillir ekki útsýni og megineinkennum hverfisins.
- Nytjagarður verði gerður við Krók sem ber vitni um upphaf matjurtaæktar á Íslandi. Sjá nánar umfjöllun um áfangastað 1 í kafla 5.5.
- Gert verði ráð fyrir litlum matjurtagörðum fyrir almenning. Sjá nánar umfjöllun um áfangastað 10 í kafla 5.5.

- Garðatúnveggur verði endurhlaðinn og garðalög heillegra tún- og kálgarða verði varðveitt og endurhlaðin á völdum áfangastöðum. Sjá nánar umfjöllun um áfangastaði 5, 7, 8 og 10 í kafla 5.5.

Kirkjan og skólinn

Markmið: Mikilvægi Garða sem kirkjustaðar er viðhaldið og sögu Hausastaðaskóla eru gerð skil.

Áherslur og skilmálar:

- Upplýsingar um kirkjuna, þróun hennar og helstu frumkvöðla verði aðgengilegar, þ.m.t. upplýsingar um prestsetrið, presta sem þar hafa starfað og áherslur þeirra. Sjá umfjöllun um áfangastað 2 í kafla 5.5.
- Hausastaðaskóli verði endurreistur og/eða útikennslustofu komið fyrir í grennd við upprunalega staðsetningu skólans.

5.4.3 Minningaleið: Saga Garðakirkju, friðsæld og minningar

Markmið: Að veita möguleika á að kynnst sögu Garðakirkju og ganga í friði og ró frá kirkju og kirkjugarði niður að sjó. Á þessari leið gefst tækifæri til að minnast látinna ástvina eða íhuga lífsins gang.

Áherslur og skilmálar:

Til þess að gera þessari sögu skil er unnið með fjóra söguþræði: Garðakirkju, Garðalind, Sjávargötu og Garðavör. Lagður verði stígur frá Garðakirkju um kirkjugarð, framhá Garðalind, meðfram rústum Sjávargötu og niður að Garðavör þar sem hann tengist inn á stofnstíg meðfram strandlengjunni (mynd 5.4.3).

- Tryggja skal aðgengi fyrir alla allan ársins hring um stíginn. Í þeim tilgangi verði stígurinn upphitaður og lýstur upp með hóflegri lýsingu.
- Á þessari leið eiga gestir að geta staldrað við og notið kyrrðar innan kirkjugarðs og utan hans. Áfangastaðir á leiðinni verði hannaðir með þetta í huga.

Garðakirkja

- Garðakirkju verði vel viðhaldið í sem upprunalegastri mynd og umhverfi hennar verði vandað og fallett. Sjá nánar umfjöllun um áfangastað 2 í kafla 5.5.

Garðalind

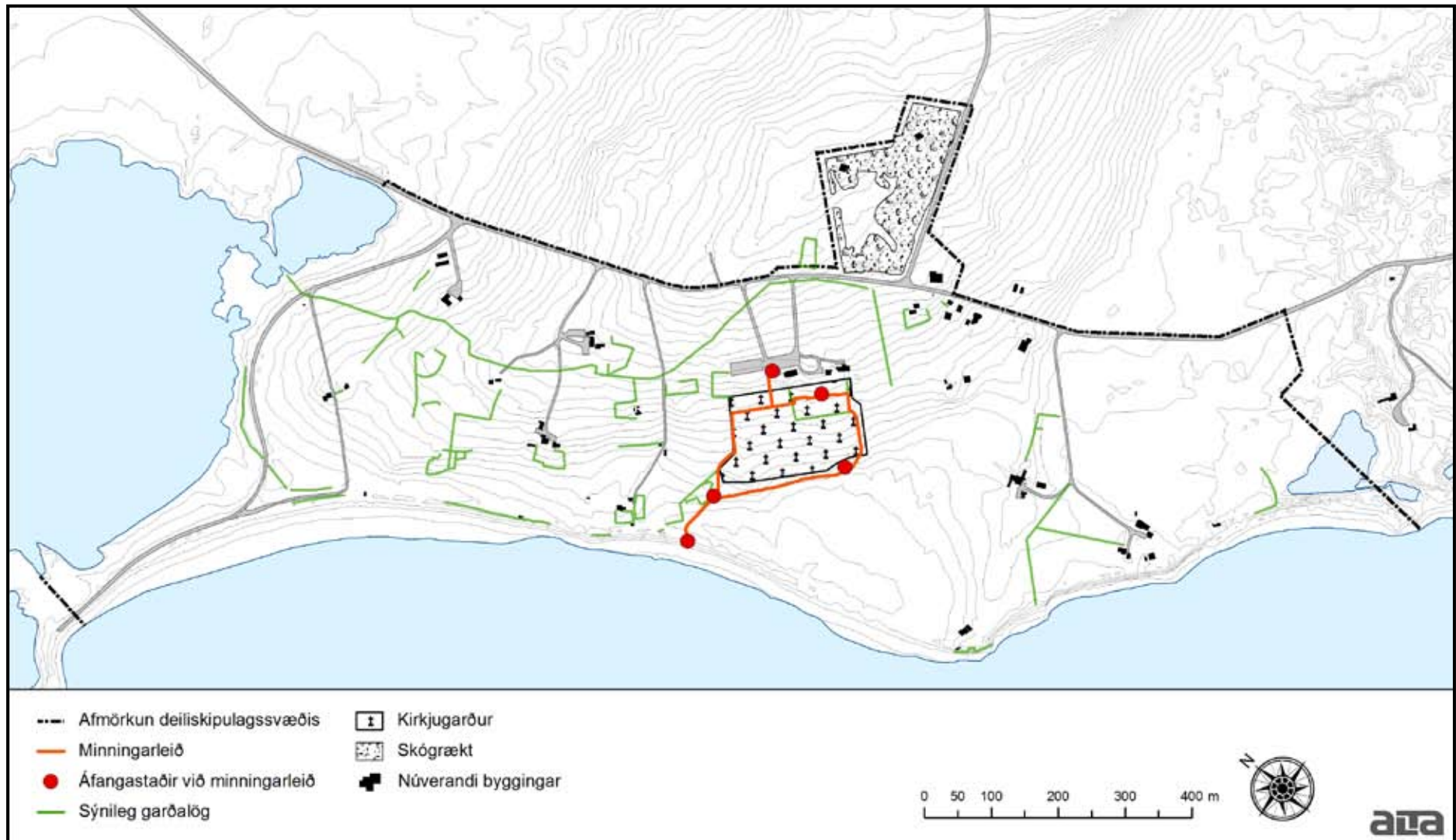
- Garðalind verði viðhaldið sem hreinni lind og aðgengi frá kirkjugarði að henni verði bætt. Saga hennar verði sögð í kynningarefni um svæðið. Sjá umfjöllun um áfangastað 4 í kafla 5.5.

Sjávargata

- Að Sjávargötu verði áfangastaður en þar eru sjáanlegar rústir þar sem áður var hjáleiga frá Görðum og þurrabúð. Sjá umfjöllun um áfangastað 5 í kafla 5.5.

Garðavör

- Garðavör verði lokaáfangastaður á þessari leið. Þar verði útbúinn áningarstaður þar sem hægt að standa eða sitja við sjóinn og finna vindinn í andlitið og heyra í öldunum og jafnvel ýta báti úr vör, t.d. í þeim tilgangi að dreifa ösku á hafi úti. Sjá nánar umfjöllun um áningarstað 6 í kafla 5.5.

Mynd 5.4.3 Minningaleið og áfangastaðir á henni

5.5 Áfangastaðir

Framtíðarmynd:

Á áfangastöðum eru möguleikar til að staldra við í skjóli og kynnast sögu og náttúru Garðahverfis.

Deiliskipulagið miðar að því að koma til móts við fjölbreyttan hóp notenda auk íbúa og kirkjugesta, s.s. göngufólk, hlaupara, hestamenn, stjörnuskóðara, fuglaskóðara og aðra náttúruskóðara, áhugafólk um matjurtarækt, nemendur, kennara, foreldra og börn. Ætlunin er að auðvelda fjölbreyttum hópi fólks að njóta þess sem staðurinn hefur upp á að bjóða m.a. með því að skilgreina og útfæra áfangastaði meðfram gönguleiðum sem geti gegnt fjölbreyttum hlutverkum. Gert er ráð fyrir tvenns konar áfangastöðum; annars vegar stöðum þar sem vakin er athygli á tilteknum minjum eða umhverfisþáttum og hins vegar stöðum þar sem gestum gefst kostur á að staldra við og hvílast á skjólgóðum stað. Settar eru fram áherslur og skilmálar fyrir viðhald, verndun og mótun áfangastaðanna með anda staðarins í huga. Annars vegar eru settar fram áherslur sem eiga við áfangastaðina almennt og hinsvegar fyrir einstaka áfangastaði.

5.5.1 Almennar áherslur og skilmálar fyrir áfangastaði

Áfangastaðir þjóni einu eða fleiri hlutverkum s.s. útivist, fræðslu, samveru, leik eða íhugun. Gert verði ráð fyrir að mismunandi hlutverkum verði sinnt með eftirfarandi hætti:

Útivist - gangandi, hjólandi og ríðandi

- Við gerð stígs meðfram ströndinni verði gert ráð fyrir möguleikum til

að setjast niður með reglulegu millibili, hvílast og njóta útsýnis.

- Aðstöðu fyrir hestamenn verði komið fyrir við Krók þar sem færi gefst á að hvíla og brynna hestum.

Fræðsla og leikur

- Útikennslustofa verði í grennd við þann stað þar sem Hausastaðaskóli stóð. Sjá áfangastað 9 í kafla 5.5.2.
- Við Skerplu verði hægt að fylgjast með fjölbreyttu dýra- og fuglalífi. Í fjöruborðinu er að finna ýmis smádýr, þang og þara en mögulegt er að tengja hann við útikennslu, t.d. í náttúrufræði. Sjá áfangastað 13 í kafla 5.5.2.
- Sýnilegar rústir um forna bæjarskipan og brunn við Móakot verði endurhlaðnar og viðhaldið. Tilgátumynd af býlinu eða upplýsingar um hefðbundna bæjarskipan í Garðahverfi verði í kynningarefni. Sjá áfangastað 8 í kafla 5.5.2.
- Við lóðahönnun Garðaholts og Króks verði gert ráð fyrir grillaðstöðu og svæði til útileikja. Umhverfisfrágangur taki mið af sérkennum svæðisins. Sjá umfjöllun um áfangastað 1 í kafla 5.5.2.

Íhugun

- Áfangastaður við Sjávargötu, skammt frá kirkjugarði verði hannaður með ró og frið í huga. Sjá umfjöllun um áfangastað 5 í kafla 5.5.2.
- Áfangastaður verði við Garðavör þar sem mögulegt verði að ýta báti á flot sem t.d. gæti nýst til að „ýta úr hinstu vör“, þ.e. dreifa ösku látinna yfir sjó. Sjá umfjöllun um áfangastað 6 í kafla 5.5.2.

Mynd 5.5.1 Veggir hlaðnir úr grágrýti eru einkennandi fyrir deiliskipulagssvæðið

Útfærsla og hönnun tengipunkta og áfangastaða

Upplýsingar og túlkun á deiliskipulagssvæðinu má flokka á tvo vegu. Annars vegar er um að ræða tengipunkta, en mikilvægt er að skilgreina megin aðkomur, þannig að ekki leiki vafi á hvenær gestir eru komnir inn í Garðahverfið. Hins vegar eru áfangastaðir innan hverfisins sem tengja það saman og benda á markverða þætti í umhverfinu.

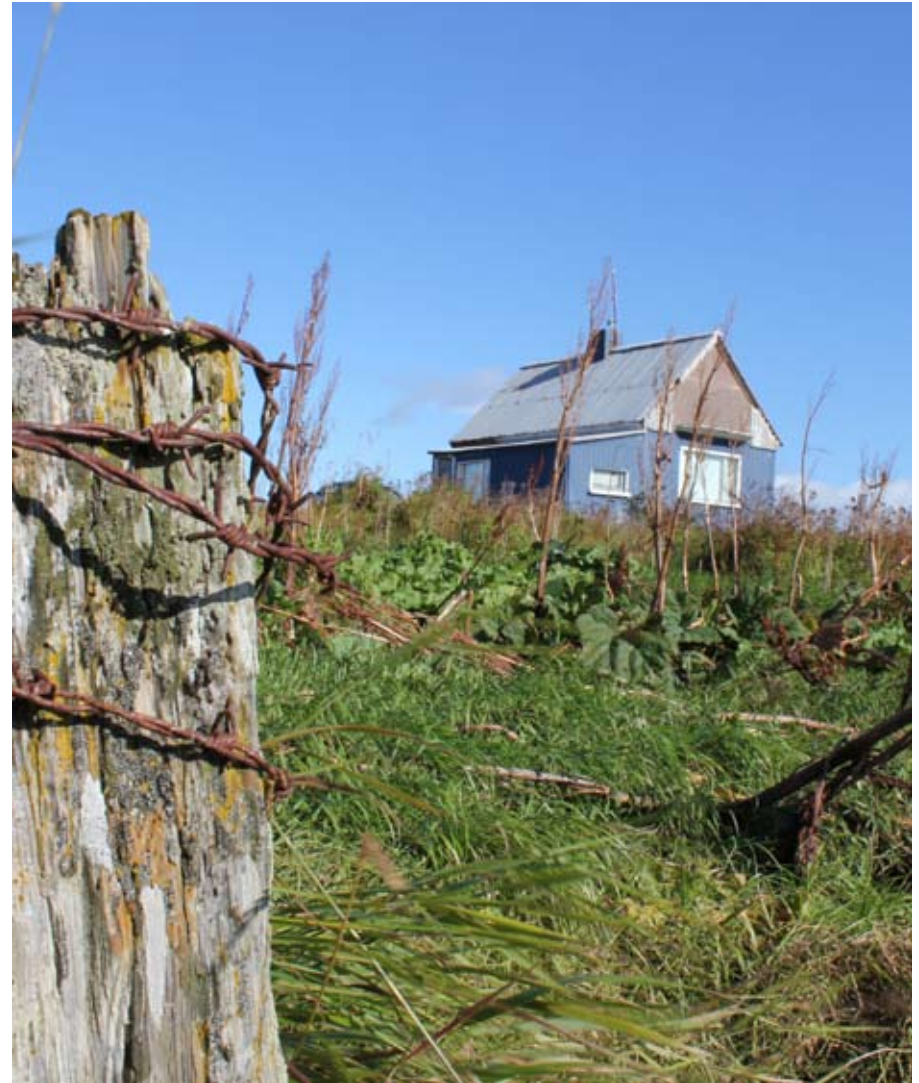
Til að halda í núverandi ásýnd staðarins er lagt til að uppsetning skilta takmarkist við tengipunkta við Krók, Skerplu og Balatjörn. Þar verði að finna stutta kynningu á Garðahverfi sem gefur til kynna anda staðar, ásamt ítarlegu korti af öllu svæðinu með gönguleiðum og áfangastöðum. Þar verði einnig upplýsingar um hvernig megi hlaða niður (t.d. á farsíma) vefsíða og rafrænu efni um svæðið.

Með þessu móti er hægt að halda merkingum við áfangastaði í lágmarki og styðjast fremur við gagnvirka túlkun af ýmsu tagi (sjá kafla 5.4.).

Við útfærslu og hönnun tengipunkta skal leitast við að efnisval og útlit skilta taki mið af anda Garðahverfis fyrr og nú. Dæmi um slík efni eru:

- Grágrýti, sem t.d. var notað í hleðslu veggja og steinsmíði.
- Efni tengd útræði, t.d. járn og stál sem notað var í öngla, akkeri o.fl.; timbur sem notað var í báta, fiskhjalla og -trönur; eða kaðlar og reipi.
- Efni tengd landbúnaði, s.s. gömul landbúnaðartæki og tól.

Mynd 5.5.2 Efniviður í Garðahverfi

Við útfærslu og hönnun merkinga við áfangastaði verði leitað í sögu búsetu og anda staðar.

- Merkingar við áfangastaði skulu vera hógværar og lítt áberandi.
- Grágrýti sem er einkennandi fyrir svæðið og nýtt var til steinsmíði í Garðahverfi verði aðalefni. Dæmi um mögulega útfærslu er á mynd 5.5.4.

Við útfærslu og hönnun áfangastaða verði leitast við að nota efni af svæðinu og mynda skjól án þess að breyta megineinkennum og ásýnd .ess, t.d. með því að:

- Lækka jarðveg og hlaða lága vegg.
- Reisa skýli í anda þeirra mannvirkja sem áður voru á svæðinu, s.s. fiskhjalla, sjóbúða nausta o.s.frv.

Mynd 5.5.3 Fordæmi. Garðasteinar í Garðakirkjugarði. Frá 17. öld.

Mynd 5.5.4 Möguleg útfærsla merkinga við áfangastaði

Mynd 5.5.5 *Fordæmi.* Fiskhjallur að Bala nálægt Balatjörn

Mynd 5.5.6 *Fordæmi.* Göngustígur liggur ofan við og truflar lítið

Mynd 5.5.7 *Fordæmi.* Með því að lækka yfirborð áningastaðar má fá fram skjól. Dæmi um skjól á Seltjarnarnesi

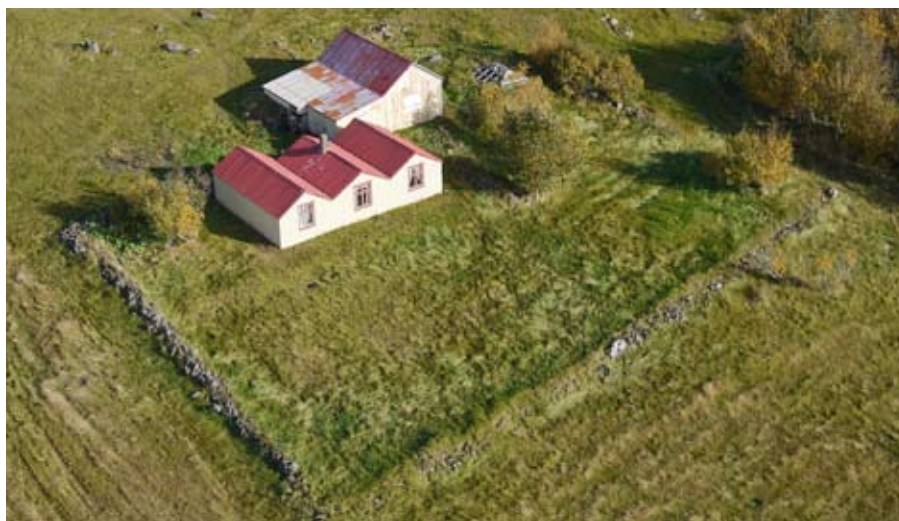
5.5.2 Áherslur og skilmálar fyrir einstaka áfangastaði

Krókur og Garðaholt (1)

Saga og einkenni

Krókur var eitt minnsta býlið í Garðahverfinu. Bærinn var endurbyggður úr torfbæ árið 1923, en þar var búið allt til ársins 1985. Afkomendur síðustu ábúenda gáfu Garðabæ bæjarhúsin með því skilyrði að bærinn yrði endurbyggður. Krókur er opinn almenningi á sumrin og þar geta listamenn fengið úthlutaða vinnuástöðu. Bærinn þykir gott dæmi um híbýli alþýðufólks á fyrri hluta 20. aldar.

Félagsheimilið Garðaholt var byggt 1908, í fyrstu til að sinna skólhaldi og þinghaldi Garðahrepps.

Mynd 5.5.9 Krókur

Mynd 5.5.8 Áfangastaður 1: Krókur og Garðaholt

Mynd 5.5.10 Félagsheimilið Garðaholt

Skilmálar og áherslur

- Krókur gegni áfram hlutverki sínu sem safn og heimild um sögu Garðahverfis og búsetu á svæðinu; húsakost og lifnaðarhætti.
- Endurbætur á útihúsi taki mið af því að halda í upprunaleg einkenni og virði upprunalegt hlutverk hússins.
- Aðstöðu fyrir gesti verði komið fyrir í hluta útihúss.
- Nytjagarður verði við húsið sem beri vitni um upphaf matjurtaræktar á Íslandi. Þar verði ræktaðar dæmigerðar íslenskar tegundir.
- Tilgátumynd af kálgarði og upplýsingar um nytjajurtarækt og tegundir sem ræktaðar voru verði aðgengilegar á vef um svæðið.
- Við lóðarhönnun Garðaholts verði gert ráð fyrir stækkun bílastæðis.

Mynd 5.5.11 Fordæmi. Nytjagarður við Norræna húsið, Reykjavík

Mynd 5.5.12 Fordæmi. Urtagarðurinn við Nesstofu, Seltjarnarnes

Garðakirkja (2)

Saga og einkenni

Kirkja hefur staðið að Görðum frá fornu fari. Garðar þóttu gott brauð og gáfu mikið af sér til lands og sjávar. Prestar voru þar oft á tíðum miklir umbótamenn og frumkvöðlar, m.a. í ræktun lands og nytjajurta. Áður stóð timburkirkja í miðjum gamla hluta kirkjugarðsins en á ofanverðri 19. öld var hún dæmd ónothæf og sóknarpresturinn, séra Þórarinn Böðvarsson lét reisa nýja kirkju á eigin kostnað. Árið 1914 var Garðakirkja lögð af sem sóknarkirkja og kom m.a. til tals að brjóta hana niður og nota í fyllingu í Hafnarfjarðarhöfn. Fyrir tilstuðlan Kvenfélags Garðahrepps var horfið frá því og kirkjan endurreist og endurvígð árið 1966.

Skilmálar og áherslur

- Garðakirkju verði vel viðhaldið í sem upprunalegastri mynd og umhverfi hennar verði vandað og fallegt.
- Upplýsingar um kirkjuna, þróun hennar og helstu frumkvöðla verði aðgengilegar, þ.m.t. upplýsingar um prestsetrið, presta sem þar hafa starfað og áherslur þeirra.

Mynd 5.5.13 Áfangastaðir 2 og 3: Garðakirkja og -kirkjugarður

Mynd 5.5.14 Garðakirkja og -kirkjugarður í vetrarbúningi

Garðakirkjugarður: steinsmíði (3)

Saga og einkenni

Kirkjugarður hefur verið að Görðum frá öndverðu. Hann hefur verið stækkaður nokkrum sinnum, síðast árið 1998. Garðurinn var í leiðinni sléttaður. Um gamla garðinn standa hlaðnir grjótgardar á þrjá vegu. Þar er að finna legsteina frá 17. og 18. öld sem höggur eru úr sama grágrýti og er að finna annars staðar í Garðaholtinu. Það ber merki um að steinsmíði hafi verið stunduð í hverfinu og þykja þeir með merkilegustu legsteinum á Íslandi.

Skilmálar og áherslur

- Upplýsingar um kirkjugarð, steinsmíði og áletrun gamalla legsteina verði aðgengilegar í kynningarefni um svæðið.

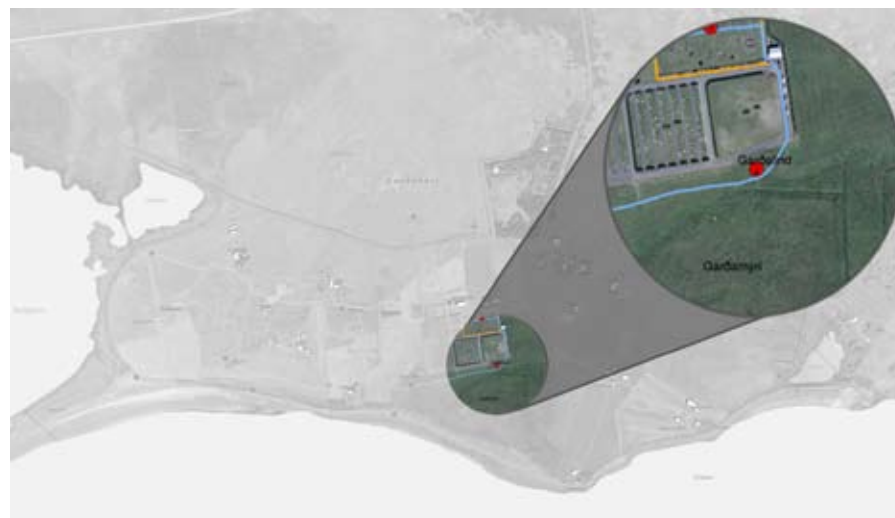
Garðalind (4)

Saga og einkenni staðarins

Garðalind var aðal vatnsból Garðhverfinga. Þangað lágu allar götur og var hún eina lindin sem aldrei þraut.

Skilmálar og áherslur

- Garðalind verði viðhaldið sem hreinni lind og aðgengi frá kirkjugarði að henni bætt.
- Saga lindarinnar verði sögð í kynningarefni um svæðið, ásamt korti sem sýnir götur er lágu að henni frá bæjum Garðahverfis.

Mynd 5.5.15 Áfangastaður 4: Garðalind

Mynd 5.5.16 Garðalind

Sjávargata (5)

Saga og einkenni

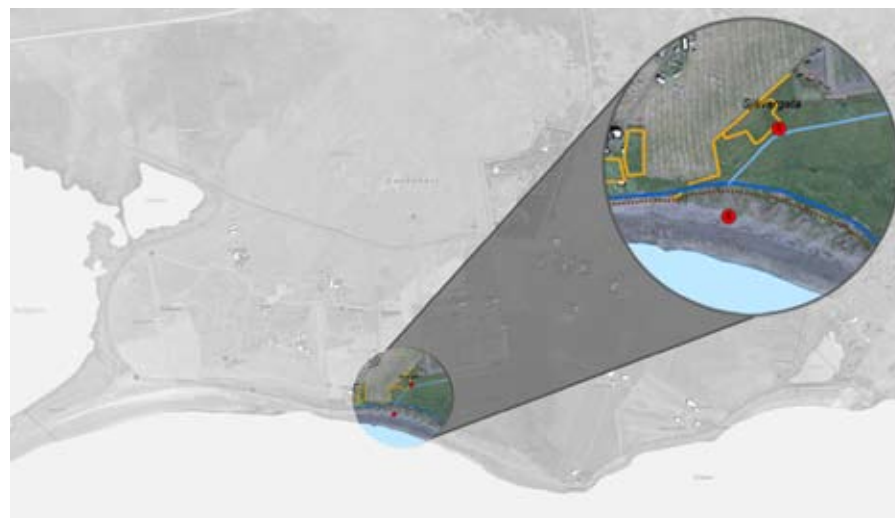
Þar er að finna rústir hjáleigu og þurrabúðar í landi Garða. Hleðslur eru þar mjög sýnilegar og má m.a. sjá tóftir húsa.

Skilmálar og áherslur

- Veggir sem sýna upprunalega bæjarskipan verði endurhlaðnir og garðalögum viðhaldið.
- Áfangastaðurinn verði hannaður með það í huga að hægt sé að setjast niður, njóta kyrrðar og íhuga.
- Hugað verði að skjóli og útsýni við hönnun og bekkir hlaðnir þar sem fólk getur sest.

Mynd 5.5.17 Vel sýnilegar hleðslur Sjávargötu

Mynd 5.5.18 Áfangastaðir 5 og 6: Sjávargata og Garðavör

Mynd 5.5.19 Minjar um gamla vör í Garðafjöru

Garðavör (6)

Saga og einkenni

Að Görðum var heimræði árið um kring og lendinggóð. Skipstaðarhaldarans lentu jafnan við Garðavör, sem var mikil vör neðan við Sjávangötu.

Skilmálar og áherslur

- Áningastaðurinn verði hannaður með áherslu á íhugun og með sterka vísun í sögu staðarins þegar útræði var stundað frá Görðum árið um kring.
- Í Garðavör verði aðstaða til að ýta sínum nánustu úr hinstu vör og dreifa ösku þeirra á hafi úti

Mynd 5.5.20 Gamalt naust við Selatanga á Reykjanesi

Mynd 5.5.21 Ósvör við Bolungarvík

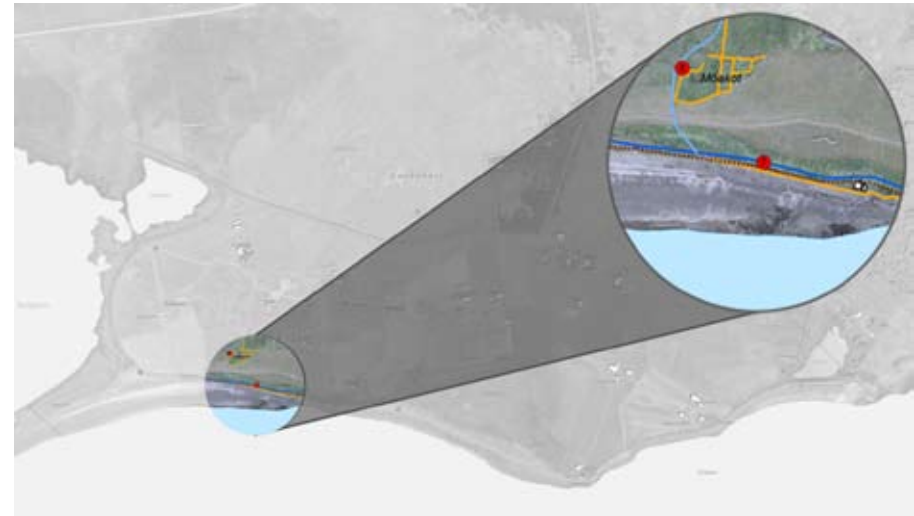
Sjóvarnargarður (7)

Saga og einkenni

Sjóvarnargarðar hafa víða verið reistir í Garðahverfi til varnar ágangi sjávar. Sjóvarnargarðurinn sem um ræðir var hlaðinn á árunum 1928-38, bæði úr fjörugrjóti og grjóti úr túninu. Verklagi við byggingu hans hefur verið lýst ítarlega.

Skilmálar og áherslur

- Hluta sjóvarnargarðs verði viðhaldið með hleðslu.
- Fræðsluefni sem lýsir verklagi við gerð sjóvarnargarðs með myndrænum hætti verði gert aðgengilegt.

Mynd 5.5.22 Áfangastaður 7: Sjóvarnargarður

Mynd 5.5.23 Sjóvarnargarður í góðu ásigkomulagi

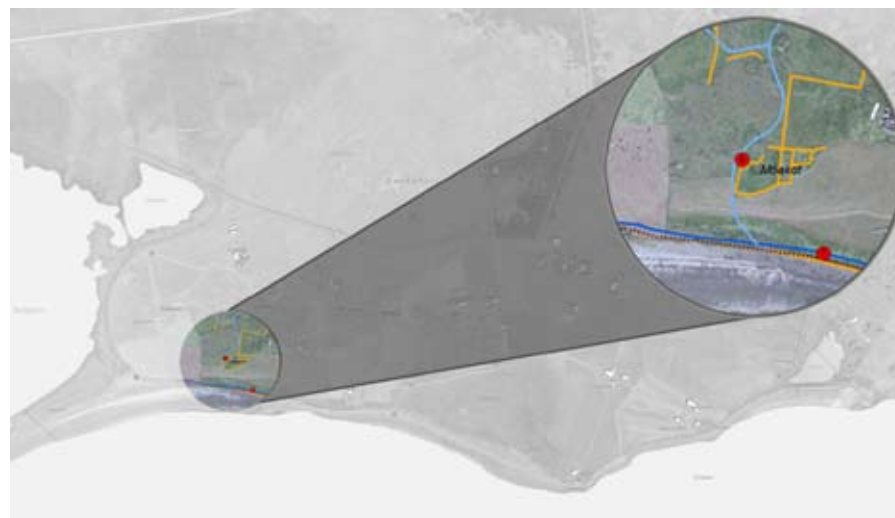
Móakot (8)

Saga og einkenni

Móakot var hjáleiga frá Görðum, byggð úr landi Hlíðar um miðja 17. öld. Bæjarstæðið er eitt hið best varðveitta í Garðahverfi og hefur ekki verið raskað af seinni tíma framkvæmdum. Þar er að finna bæjarstæði með brunni, tóftir útihúsa og garða en sjógarður lá eftir sjávarkambinum. Móakot fór í eyði um 1930.

Skilmálar og áherslur

- Vegghleðslur verði endurhlaðnar og þeim haldið við.
- Tilgátumynd af bæjar- og túnaskipan í Móakoti verði hluti af kynningarefni um Garðahverfið.
- Mismunandi hlutar bæjarins verði merktir, t.a.m. kálgarður, híbýli, túngarður og brunnur.
- Hönnun áfangastaðar og fræðsluefni um hann skal hagað þannig að hann nýtist til fræðslu um sögu og menningu Garðahverfis.

Mynd 5.5.24 Áfangastaður 8: Móakot

Mynd 5.5.25 Móakotsbrunnur er vel sýnilegur

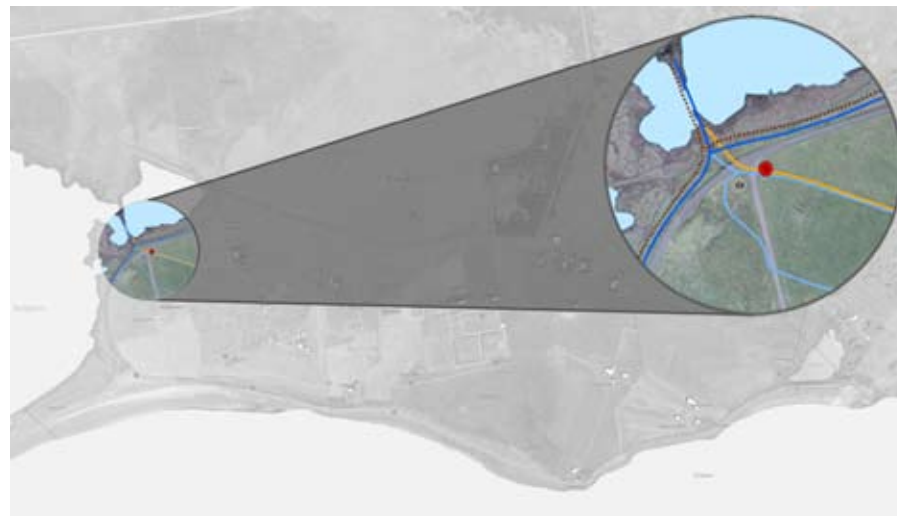
Hausastaðaskóli (9)

Saga og einkenni

Árið 1791 var stofnaður fyrsti heimavistarskólinn á Íslandi sérstaklega ætlaður alþýðubörnum, að Hausastöðum. Hann starfaði stutt og var lagður niður 1812 vegna siglingateppu og dýrtíðar. Athygli vekur að í skólanum áttu börn að læra lestur og guðsorð, garðrækt og ýmis gagnleg störf. Þarna hefur áhrifa frá garðyrkjustefnu Garðapresta gætt. Á staðnum er nú þegar áletraður steinn til minningar um Hausastaðaskóla.

Skilmálar og áherslur

- Mögulegt verði að móta staðinn sem útikennslustofu eða endurreisa Hausastaðaskóla í samvinnu við grunnskóla Garðabæjar til nota fyrir útikennslu.

Mynd 5.5.26 Áningastaður 9: Hausastaðaskóli

Mynd 5.5.27 Líkan af Hausastaðaskóla. Staðsett í Flataskóla, Garðabæ

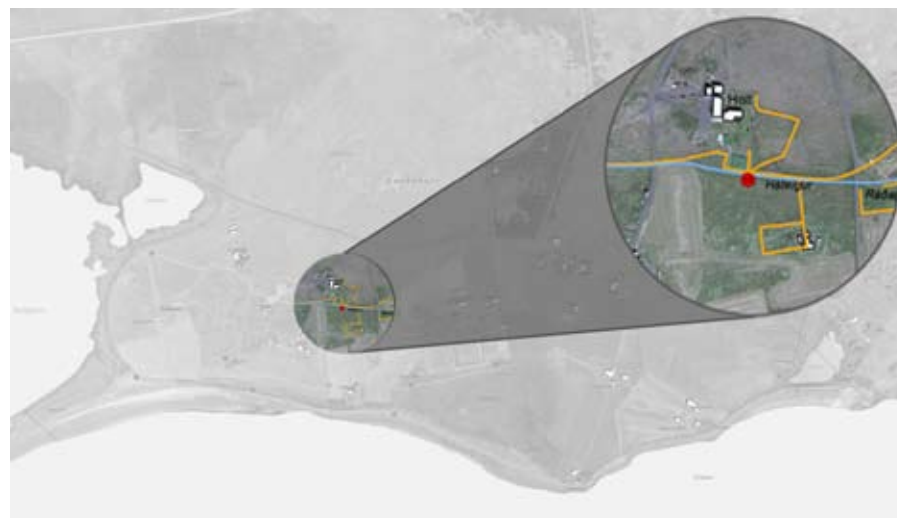
Garðatúnveggur og Háteigur (10)

Saga og einkenni

Garðatúngarður var hlaðinn fyrir tilstilli séra Markúsar Magnússonar á síðari hluta 18. aldar. Túngarðurinn girti af alla Garðatorfuna ásamt hjáleigtúnum og náði frá Balatjörn að Skógtjörn. Hann kom í staðinn fyrir ýmis eldri garðalög sem fyrir voru í hverfinu. Enn var túngarður við allar jarðirnar árin 1932-44 en hann er misvel varðveittur í dag. Að Háteigi eru varðveittir garðar um 17 x 48 m að stærð og allt að 1,2m háir.

Skilmálar og áherslur

- Garðatúnveggur verði endurhlaðinn og honum viðhaldið.
- Gönguleið liggja meðfram túnvegnum endilöngum.
- Tún- og kálgarðar við Háteig verði endurhlaðnir.
- Nytjagarður verði til umráða fyrir almenning við Háteig.

Mynd 5.5.28 Áfangastaður 10: Garðatúnveggur og Háteigur

Mynd 5.5.29 Vel sýnilegar hleðslur Garðatúngarðs, Háteigs og Ráðagerðis

Óskarbúð (11)

Saga og einkenni

Óskarbúð var í grennd við Balatjörn og þykir merkileg fyrir þær sakir að þar rak á einkokunartímum, Ósk nokkur verslun þar sem hún seldi tóbak, brennivín og annan varning. Óskarbúð þjónaði einnig bátum frá Bessastöðum sem olli deilum á milli Bessastaðamanna og staðarhaldara að Görðum.

Skilmálar og áherslur

- Við Balatjörn verði gert ráð fyrir skjóli fyrir þá sem vilja staldra við. Sérstaklega er mikilvægt að koma upp skjóli fyrir austanáttum sem eru ríkjandi á svæðinu í þurru veðri að vetri.
- Hönnun skjólveggjar eða skýlis taki t.d. mið af gömlum sjóbúðum, hjöllum eða naustum.

Mynd 5.5.30 Áfangastaður 11: Óskarbúð

Mynd 5.5.31 Fordæmi. Fiskhjallur

Mynd 5.5.32 Dæmi um mögulegt útlit áningarstaðar við Óskarbúð. Skýli sem er innblásið af hefðbundnum fiskhjöllum

Bakki (12)

Saga og einkenni

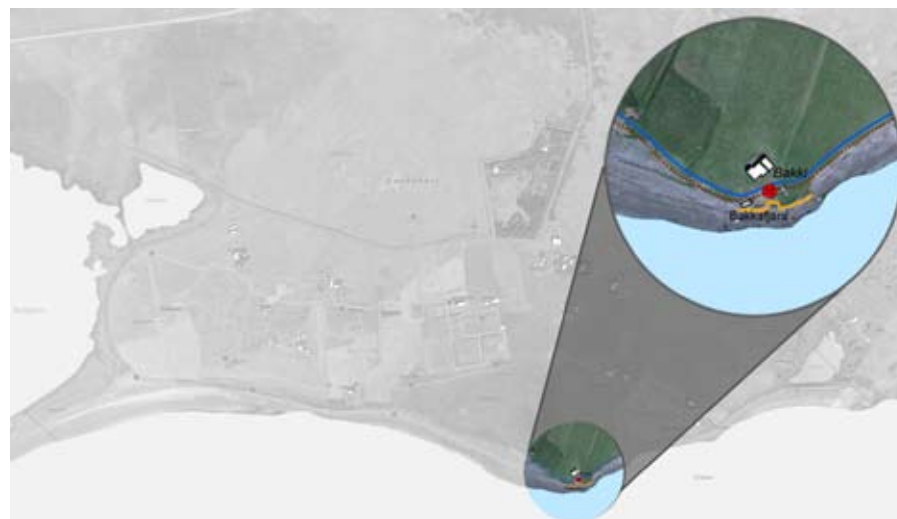
Áfangastaðurinn ber vitni um hversu öflugt landmótunarafl sjórinn er, en hann brýtur landið þarna stöðugt og er víða ein til tvær mannhæðir niður í fjöruna. Bakki var lengi vel ein landmesta jörðin í Garðahverfi, en bæinn þurfti margt að færa vegna ágangs sjávar og missti hann stóran hluta túna sinna vegna þessa.

Skilmálar og áherslur

Tilgátumynd sem sýnir landbrot sem bæinn hefur orðið fyrir verði í kynningarefni um Garðahverfið.

Mynd 5.5.33 Sýnilegar breytingar á strandlínu frá 1952 - 2007

Mynd 5.5.34 Áfangastaður 12: Bakki

Mynd 5.5.35 Áberandi landrof vegna ágang sjávar við ströndina

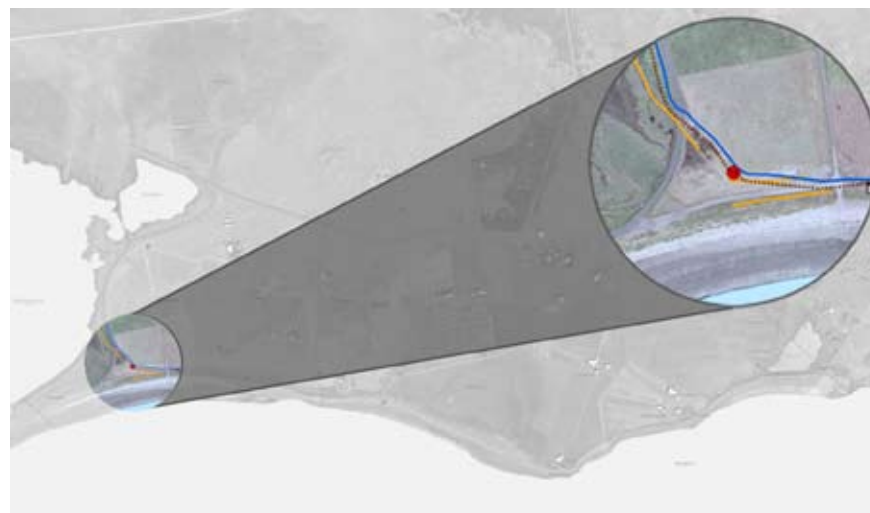
Skerpla og Skógtjörn (13)

Saga og einkenni

Fremur breið sandströnd vestast í holtinu þar sem bæði sjást selir og sjófuglar. Auðvelt aðgengi er að Skerplu um veg sem liggur að henni vestast á holtinu. Þessi staður er því skilgreindur sem einn af þremur tengipunktum inn á svæðið. Í göngufæri við hann er skilgreindur áfangastaður við Skógtjörn þar sem gert er ráð fyrir skýli til að skoða fugla og seli. Við Skógtjörn og Aukatjörn eru dvalarsvæði margæsa að vori og hausti.

Skilmálar og áherslur

- Tveir áfangastaður með áherslu á náttúrufræðslu.
- Aðkomu eftir vegi meðfram Skógtjörn og Aukatjörn verði haldið opinni og bílastæði gerð til að tryggja aðgengi fyrir alla.
- Hönnun skýlis við Skógtjörn sækir innblástur í sögu svæðisins, sjóbúða og útræðis og efnisval miði að því að miðla þeirri sögu með ápreifanlegum hætti.

Mynd 5.5.36 Áfangastaður 13: Skerpla og Skógtjörn

Mynd 5.5.37 Skerpla, Skógtjörn og Aukatjörn í baksýn

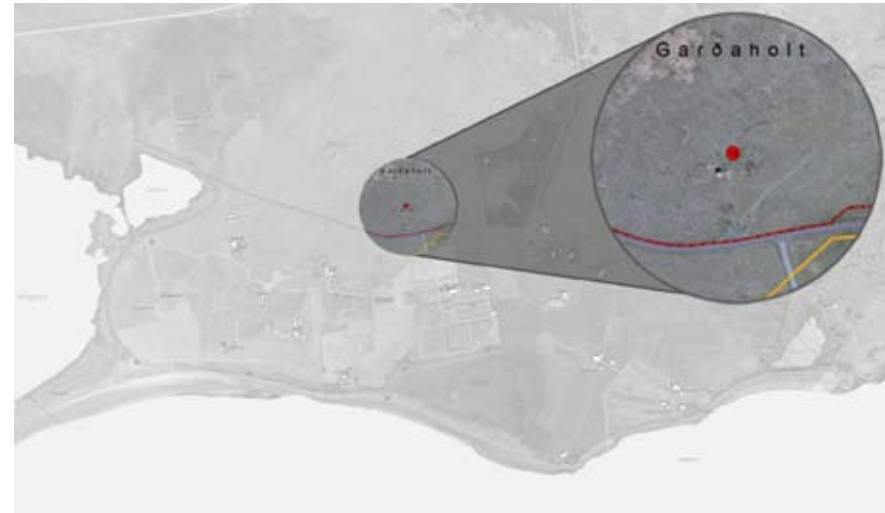
Garðaholt: minjar um hærri sjávarstöðu (14)

Saga og einkenni

Áfangastaður þar sem má sjá eiði sem er um það bil 10.000 ára gamlar minjar frá því jöklar tóku að hopa og aðeins háholtið stóð upp úr sjó.

Skilmálar og áherslur

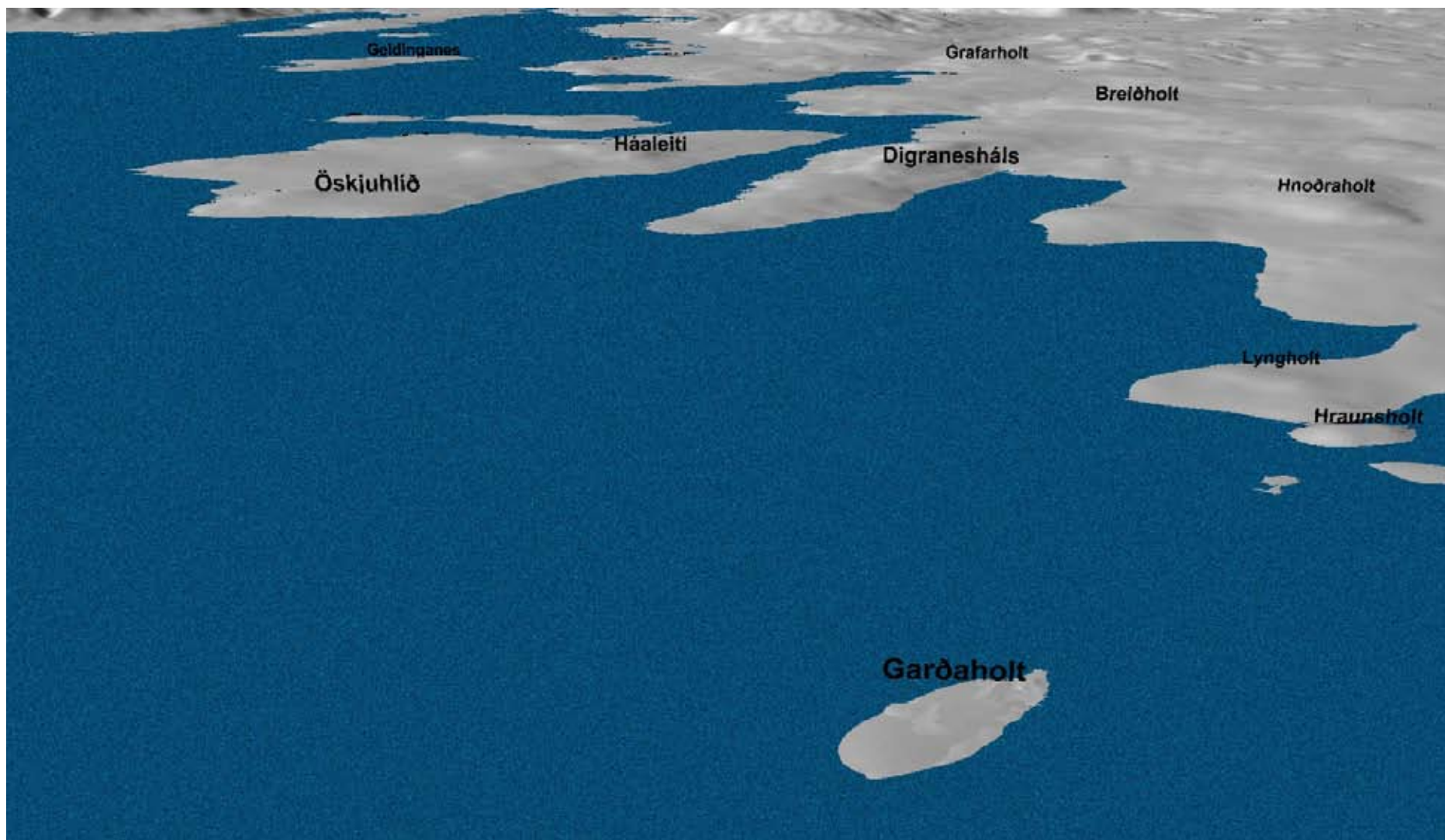
- Þrívíddarmynd sem sýnir hærri sjávarstöðu ásamt þekktum kennileitum sem sjást frá áfangastað verði í kynningarefni um Garðahverfið.

Mynd 5.5.38 Áfangastaður 14: Garðaholt - minjar um hærri sjávarstöðu

Mynd 5.5.39 Horft yfir eiðið í átt að Öskjuhlíð og Esjunni

Mynd 5.5.40 Tillaga að þrívíddarmynd sem sýnir sjávarstöðu við Ísland fyrir um 10.000 árum með þekktum örnefnum, þ.á.m. Garðaholt

5.6 Bæjartorfur

5.6.1 Skipulag á bæjartorfum

Deiliskipulagsuppdrættir fyrir hverja bæjartorfu eru settir fram í mkv. 1:1000 og birtir í köflum 5.6.4 - 5.6.14. Afmörkun hvers uppdráttar er sýnd á mynd 5.6.2 og er bókstafur notaður sem tilvísunarnúmer fyrir hverja torfu.

Í kafla 5.6.3 eru almennir skilmálar fyrir byggingar, en í köflum 5.6.4 - 5.6.14 eru skilmálar hvernar bæjartorfu fyrir sig. Fyrst er gerð grein fyrir núverandi byggingum á torfunni og síðan eru settir fram skilmálar fyrir viðbyggingar, nýbyggingar, aðkomu og bílastæði í þeim tilvikum sem þörf er talin á sérskilmálum sem víkja frá almennum skilmálum eða að bæta við þá.

5.6.2 Verndun húsa og byggðarmynsturs

Niðurstaða húsakönnunar sem unnin hefur verið samhliða deiliskipulaginu er sú að varðveislugildi Garðahverfis sem heildstæðrar byggðar á fornum grunni er afar mikið. Sú niðurstaða er samhljóma niðurstöðu fornleifakönnunar sem unnin var árið 2002.

Varðveislugildi einstakra bæja, þ.e. íbúðarhúsa með útihúsum er sömuleiðis mikið og bera þau yfirbragð sveitabæja á fyrri hluta 20. aldar.

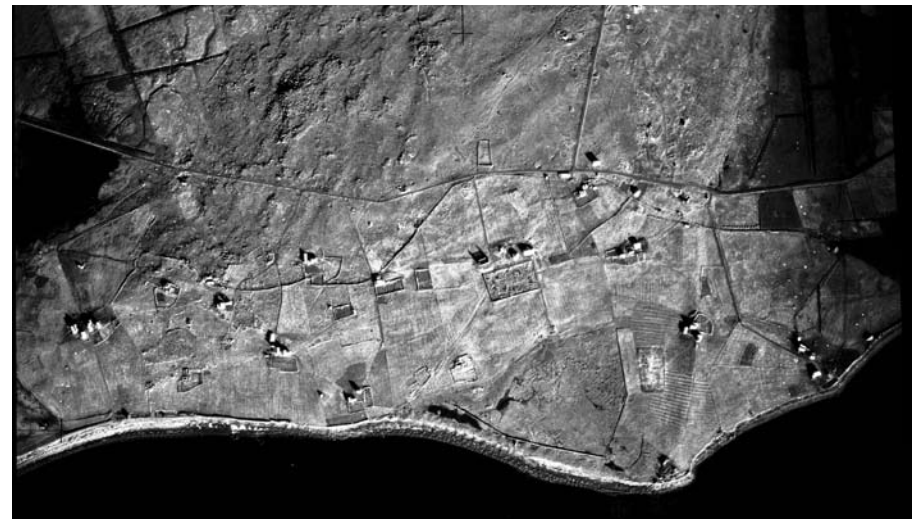
Einstök hús hafa flest umtalsvert varðveislugildi þó það sé mismunandi mikið og þá yfirleitt vegna menningarsögulegs gildis. Garðakirkja hefur mest varðveislugildi út frá sjónarmiði byggingarlistar. Inn á milli eru einstaka byggingar sem láta ekki mikið yfir sér sem fá háa einkunn við varðveislumat og má þar nefna braggann í Pálshúsum vegna sögulegs gildis eða bæjarhúsin á Görðum sem gott dæmi um sveitabæ sem byggður hefur verið eftir teikningu frá Teiknistofu landbúnaðarins.

5.6.3 Almennir skilmálar fyrir bæjartorfur

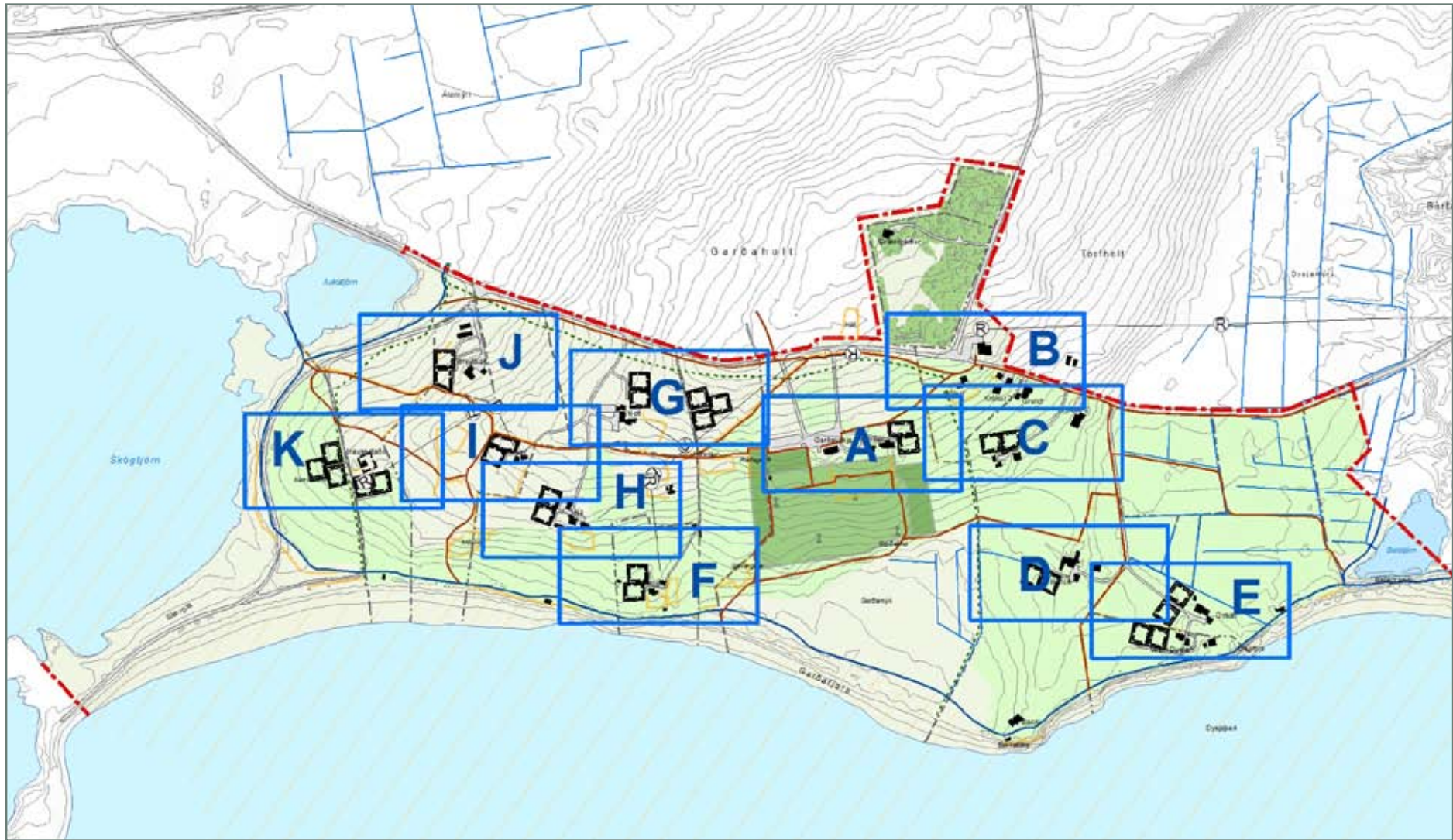
Almennir skilmálar

Við allar byggingar hvort sem er endurnýjun og viðhald húsa, viðbyggingar eða nýbyggingar, skal virða einkenni svæðisins og byggðarinnar hvað varðar byggðarmynstur, yfirbragð og ásýnd. Einnig skal tekið mið af hlutföllum, stærð, efnisvali og litavali.

Til að viðhalda byggðarmynstri skulu nýbyggingar hnappsettar í byggðatorfu samanber deiliskipulagsuppdrátt. Byggingarfulltrúi skal leita umsagnar skipulagsnefndar um tillögur að nýbyggingum og breytingu á eldri húsum áður en þær verða samþykktar.

Mynd 5.6.1 Loftmynd af Garðahverfi frá 1952

Mynd 5.6.2 Afmörkun skipulagsuppráttanna fyrir bæjartorfur

Núverandi byggingar

Endurnýjun og viðhald húsa og viðbyggingar við þau, taki mið af upprunalegri mynd húss og virði einkenni svæðisins og byggðarinnar hvað varðar hlutföll, stærð, form, efnisval og litaval.

Heimilt er að gera viðbyggingar við eldri íbúðarhús sem eru allt að 40 m² að grunnfleti. Þá er óheimilt að innrétta íbúðir í útihúsum, gömlum sem nýjum.

Nýjar byggingar

Gert er ráð fyrir möguleika á tveimur nýjum íbúðarhúsum á hverri bæjartorfu, í þeim tilgangi að viðhalda og styrkja byggð á svæðinu. Þar sem áður voru býlin Háteigur og Katrínarkot og eldri íbúðarhús hafa verið fjarlægð, er gert ráð fyrir þremur nýjum íbúðarhúsum á hvoru býli, sjá nánar kafla 5.6.10 og 5.6.14.

Nýju íbúðarhúsin verði kjallari, hæð og ris að hámarki 60 m² að grunnfleti. Þakhalli verði 30-45° og vegg hæð að hámarki 4,5 m. Húsin skulu klædd bárujárnri eða vatnslæðningu úr timbri. Þök skulu klædd bárujárnri.

Við hvert nýtt íbúðarhús er heimilt að byggja einnar hæðar útihús sem er allt að 40 m² að grunnfleti, með hámarks vegg hæð 3 m og hámarks mænishæð 4 m. Þau skulu klædd bárujárnri eða timbri á útfötum. Húsin eru ætluð fyrir skepnur eða sem vinnustofur eða verkstæði.

Aðkoma og bílastæði

Aðkoma að nýbyggingum verði almennt um núverandi heimreiðar. Sjá nánar skipulagsupprætti fyrir hverja bæjartorfu. Almennt er gert ráð fyrir

tveimur bílastæðum við núverandi íbúðarhús og tveimur við ný íbúðarhús. Gert er ráð fyrir breiðri vegöxl meðfram heimreiðum sem þjóni einnig sem gang- og reiðstígar þegar svo ber undir. Ekki er gert ráð fyrir lýsingu á heimreiðum.

Lóðir

Skilgreind er lóð og byggingarreitur fyrir hvert nýtt íbúðarhús, þ.m.t. útihús. Á lóðum skal einungis planta lágum gróðri sem fellur vel að landslagi svæðisins.

Tillit var tekið til skráðra fornleifa þegar lóðarmörk og byggingarreitir voru ákveðnir í deiliskipulagi þessu. Þó er skylt að fram fari fornleifarannsókn á hverri lóð, áður en endanlega er gengið frá lóðarmörkum og byggingarreit. Áskilinn er réttur til lagfæringa og leiðréttinga á deiliskipulaginu við gerð mæliblaða. Endanleg lega og stærð nýrra lóða og byggingarreita ákvarðast því við gerð mæliblaða enda brjóti þau ekki í bága við markmið skipulagsins. Hafa skal samráð við Fornleifavernd ríkisins um endanlega staðsetningu lóða og byggingarreita við gerð mæliblaða.

Byggingarfulltrúi skal leita umsagnar skipulagsnefndar um tillögu að lóðar-mörkum og byggingarreit á mæliblaði fyrir nýbyggingar áður en þau eru endanlega frágengin.

Fornleifar

Skyllt er að fram fari fornleifarannsókn áður en framkvæmdir hefjast.

Mynd 5.6.4 Horft í vesturátt á yfirbragð byggðar með nýjum byggingarreitum (sýndir með gluggum)

5.6.4 Garðakirkja og Garðar

Núverandi byggingar

Garðakirkja er á einum elsta kirkjustað landsins. Kirkjan sem nú stendur var vígð árið 1966 en hún var endurbyggð af Kvenfélagi Garðahrepps. Kirkjan hafði áður verið tekin ofan í lok 4. áratugs 20. aldar. Ragnar Emilsson arkitekt teiknaði endurgerð kirkjunnar og hann jók við turni vestan við þá hlöðnu vegg sem fyrir voru. Byggingarmeistari var Sigurlinni Pétursson. Samkvæmt húsakönnun er verndargildi Garðakirkju mjög mikið.

Að býlinu Görðum stendur íbúðarhús reist 1935 og útihús reist á árunum 1931 og 1932.

Nýjar byggingar

Ekki er gert ráð fyrir nýjum byggingarreit við Garðakirkju þar sem ekki liggja fyrir áform um byggingu safnaðarheimilis.

Að Görðum er gert ráð fyrir tveimur byggingarreitum fyrir íbúðarhús og útihús. Sjá almenna skilmála fyrir nýbyggingar í kafla 5.6.3.

Aðkoma og bílastæði

Gert er ráð fyrir óbreyttri aðkomu að kirkjunni en unnið verði áfram að fegrun hennar.

Við kirkjuna eru 64 bílastæði. Auk þeirra er hægt að nýta stæði við félagsheimilið Garðaholt þegar þörf er á.

Aðkoma að byggingarreitum við Garða verður norðan útihúsa, þar sem núverandi vegur verður framlengdur að byggingarreitum.

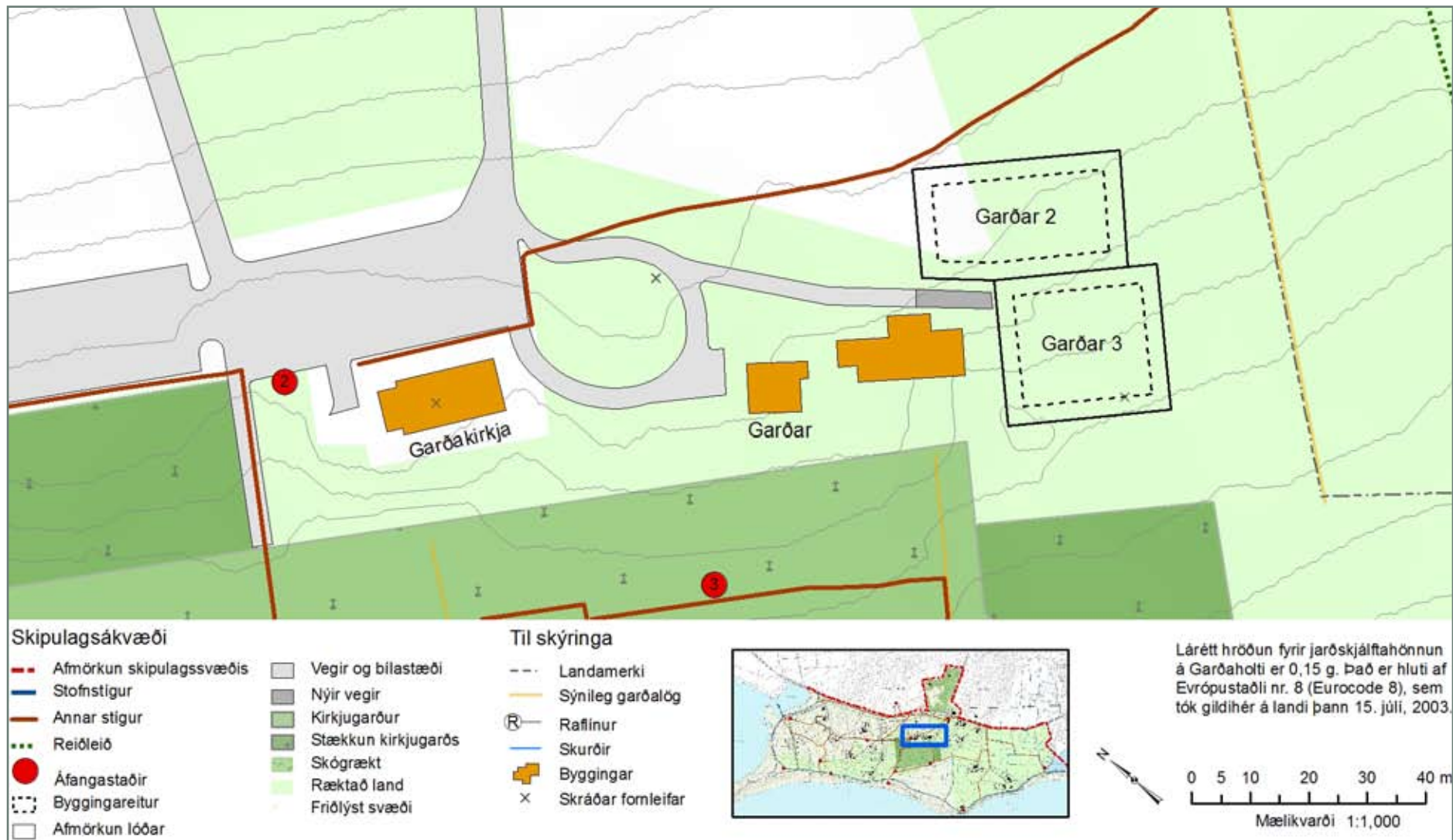

Mynd 5.6.5 Garðakirkja og Garðar

Mynd 5.6.6 Mögulegar nýbyggingar að Görðum (sýndar með gluggum)

Mynd 5.6.7 Bæjartorfa A: Garðakirkja og Garðar

5.6.5 Garðaholt og Krókur

Núverandi byggingar

Félagsheimilið Garðaholt var reist árið 1910. Krókur er gamalt býli. Þar er lítill bárujárnsklæddur burstabær sem var endurbýggður úr torfbæ árið 1923. Bærinn er í dag með þremur burstum en árið 1923 var miðburst bæjarins byggð og bæjarhúsin þá aðeins baðstofa og eldhús auk lítils skúrs við útidyrnar. Í Króki var búið allt til ársins 1985. Bærinn er gott dæmi um húsakost og lifnaðarhætti alþýðufólks á þessum landshluta á fyrri hluta 20. aldar.

Sjá kafla 5.6.3 varðandi skilmála um viðhald, viðbyggingar og endurnýjun.

Nýjar byggingar

Ekki er gert ráð fyrir nýjum byggingarreitum við félagsheimilið eða Krók,

Bílastæði

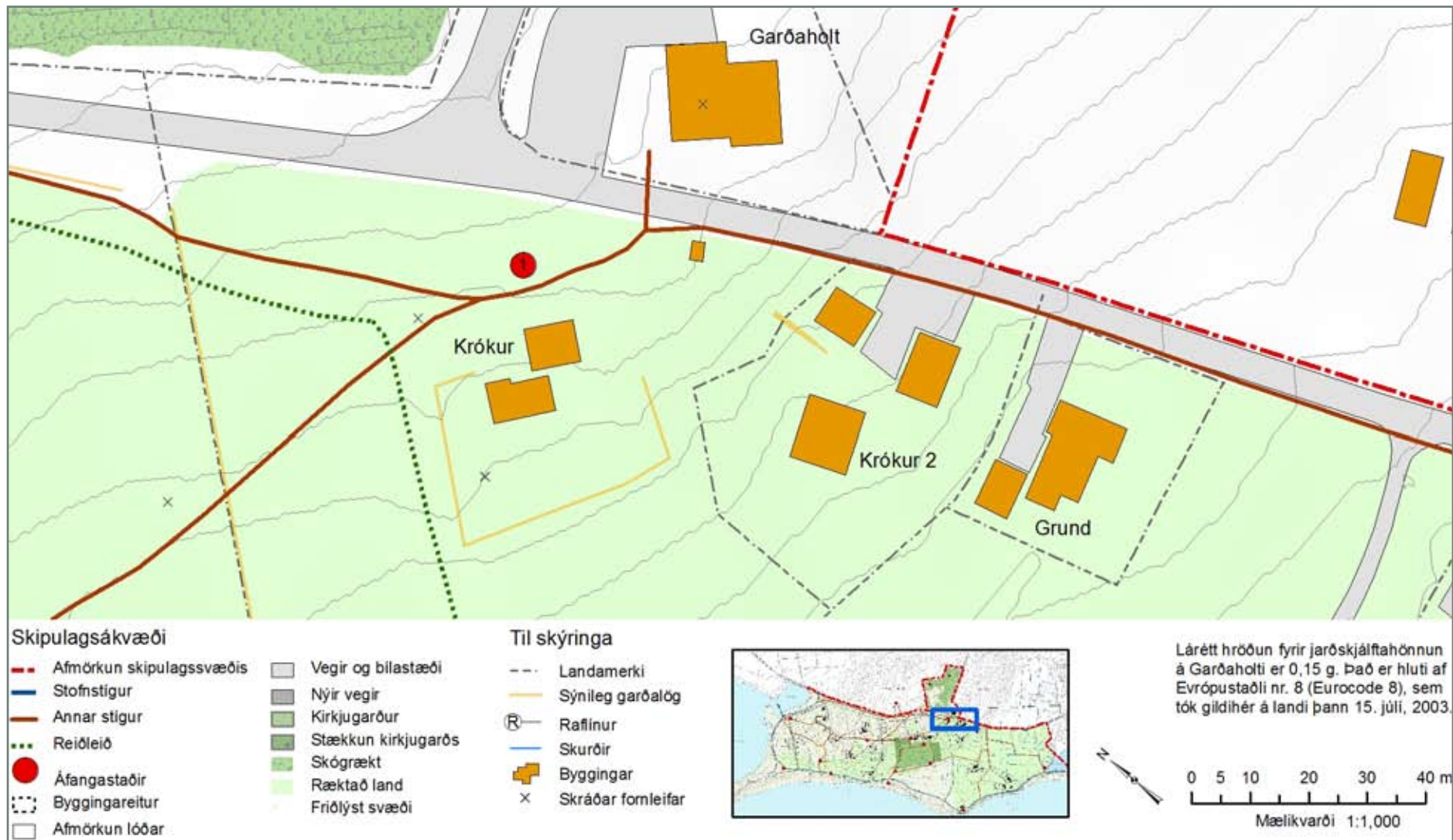
Við félagsheimilið eru nú gert ráð fyrir 52 bílastæðum, hægt er að nýta bílastæði við Garðakirkju þegar þörf er á og ekki eru athafnir í kirkjunni.

Mynd 5.6.8 Garðaholt

Mynd 5.6.9 Gamla íbúðarhúsið að Króki

Mynd 5.6.10 Bæjartorfa B: Garðaholt, Krókur og Grund

5.6.6 Nýibær

Núverandi byggingar

Á Nýjabæ er íbúðarhús frá árinu 1910 og þarf því að leita álits húsfríðunarnefndar eigi að gera breytingar á húsinu samkvæmt 2. kafla 6. grein laga um húsafriðun. Fjós, hlaða, véla- og verkfærageymsla eru einnig á Nýjabæ, reist á árunum 1946-1960.

Sjá kafla 5.6.3 varðandi skilmála um viðhald, viðbyggingar og endurnýjun.

Nýjar byggingar

Á Nýjabæ er gert ráð fyrir tveimur byggingarreitum fyrir íbúðarhús og útihús. Sjá almenna skilmála fyrir nýbyggingar í kafla 5.6.3.

Aðkoma og bílastæði

Gert er ráð fyrir sameiginlegri heimreið með Nýjabæ, en stuttur vegbútur verði af heimreiðinni að nýbyggingarreitum áður en komið er í hlað á Nýjabæ.

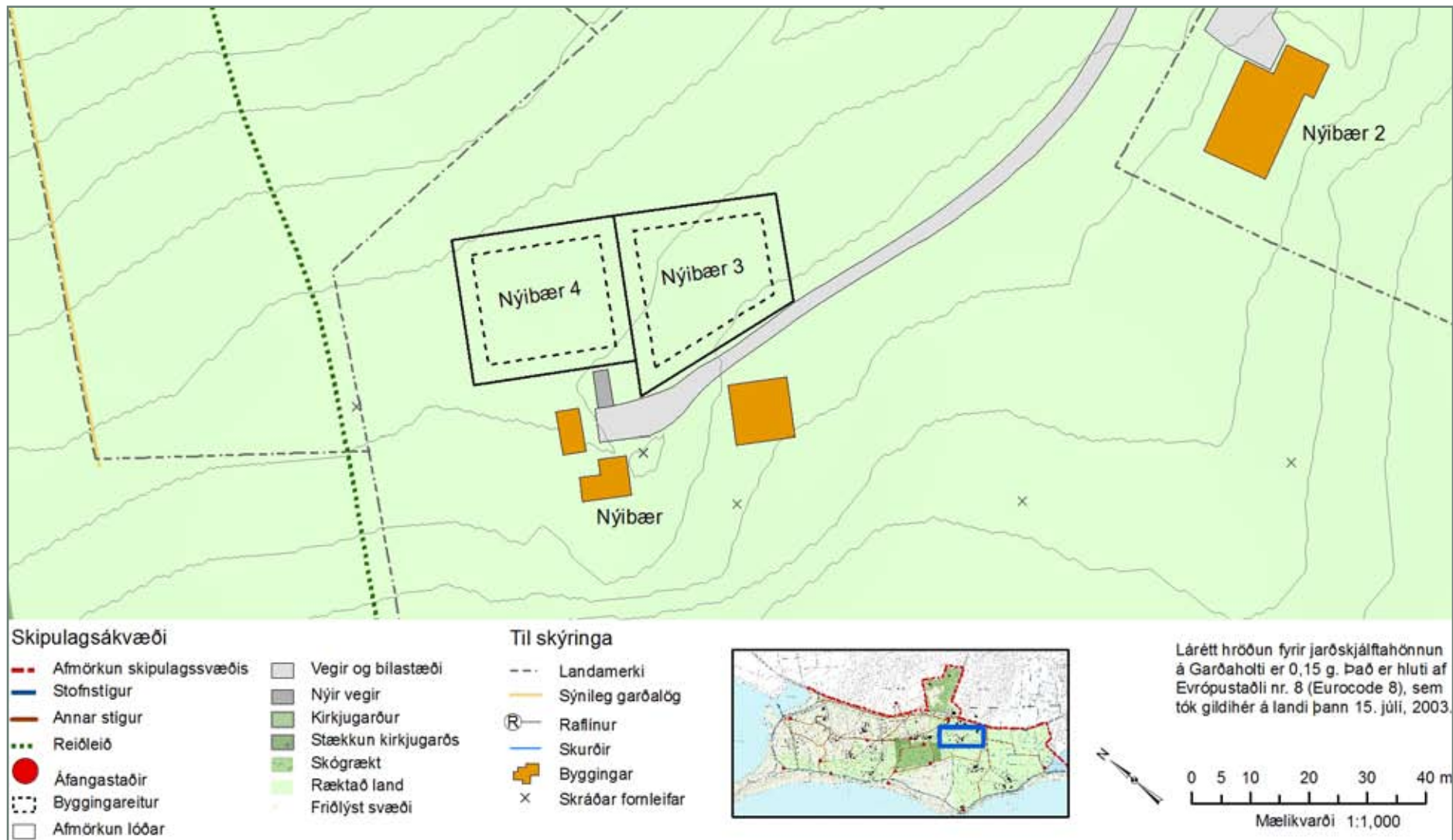
Tvö bílastæði verða við hvert íbúðarhús.

Mynd 5.6.11 Nýibær

Mynd 5.6.12 Nýibær og mögulegar nýbyggingar (sýndar með gluggum)

Mynd 5.6.13 Bæjartorfa C: Nýibær

5.6.7 Pálshús

Núverandi byggingar

Að Pálshúsum er íbúðarhús frá 1923, þar eru fjós, fjárhús, hlaða og haughús sem voru byggð á árunun 1949-1955, auk geymslu sem var reist árið 1970. Einnig er að Pálshúsum braggi sem var fluttur frá braggahverfi sem stóð efst á Garðaholti.

Sjá kafla 5.6.3 varðandi skilmála um viðhald, viðbyggingar og endurnýjun.

Nýjar byggingar

Gert er ráð fyrir tveimur byggingarreitum fyrir íbúðarhús og útihús. Sjá almenna skilmála fyrir nýbyggingar í kafla 5.6.3.

Aðkoma og bílastæði

Aðkoma að nýbyggingum er um sömu heimreið og að Pálshúsum.

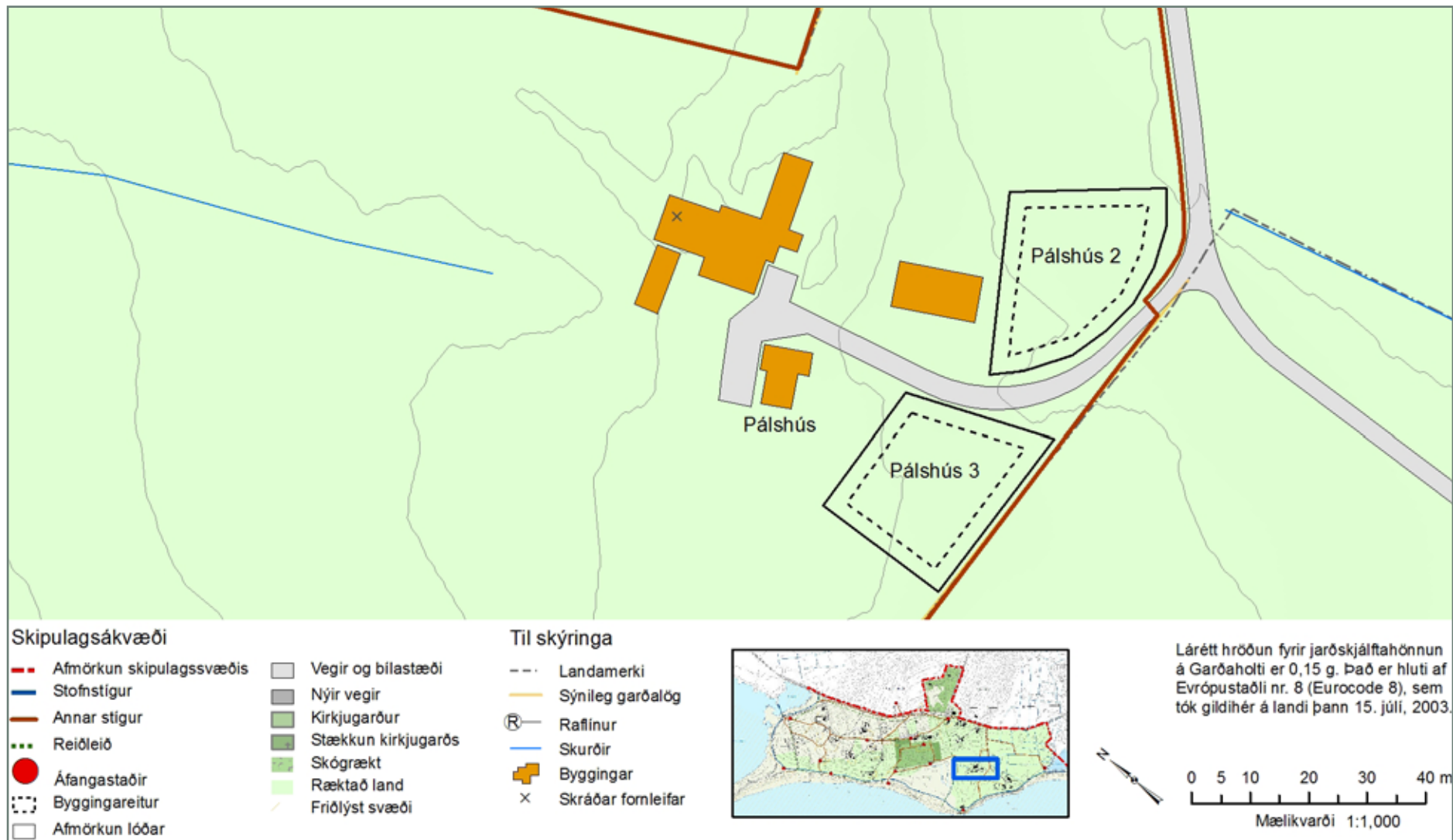
Tvö bílastæði verða við hvert íbúðarhús.

Mynd 5.6.14 Pálshús

Mynd 5.6.15 Pálshús og mögulegar nýbyggingar (sýndar með gluggum)

Mynd 5.6.16 Bæjartorfa D: Pálshús

5.6.8 Dysjar og Vestri Dysjar

Núverandi byggingar

Að Dysjum er íbúðarhús frá 1925, fjárhús byggt 1929 og hlaða, fjós, geymslur og vélahús frá árunum 1940-1950.

Að Vestri Dysjum er íbúðarhús frá 1960 og bílskúr frá 1978, önnur hús eru hlaða frá 1945 og fjárhús frá 1952.

Sjá kafla 5.6.3 varðandi skilmála um viðhald, viðbyggingar og endurnýjun.

Nýjar byggingar

Gert er ráð fyrir tveimur byggingarreitum fyrir íbúðarhús og útihús við bæði Dysjar og Vestri Dysjar. Sjá almenna skilmála fyrir nýbyggingar í kafla 5.6.3.

Aðkoma og bílastæði

Aðkoma að nýbyggingarreitum við Dysjar er um sömu heimreið og að Dysjum, farið er út af heimreið og að byggingarreitum áður en komið er að Dysjabænum.

Aðkoma að nýbyggingarreitum á Vestri Dysjum liggur um sömu heimreið og að íbúðarhúsinu, en afleggjari framlengdur austur og suður fyrir núverandi íbúðarhús og bílskúr að byggingarreitum.

Tvö bílastæði verða við hvert íbúðarhús.

Mynd 5.6.17 Dysjar og Vestri Dysjar.

Mynd 5.6.18 Dysjar og Vestri Dysjar og mögulegar nýbyggingar (sýndar með gluggum)

Skipulagsákvæði

- Afmörkun skipulagssvæðis
- Stofnstígur
- Annar stígur
- - - Reiðleið
- Áfangastaðir
- Byggingareitur
- Afmörkun lóðar

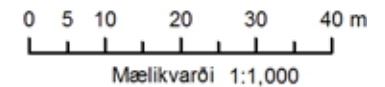
- Vegir og bílastæði
- Nýir vegir
- Kirkjugarður
- Stækkun kirkjugarðs
- Skógrækt
- Ræktað land
- Friðlýst svæði

Til skýringa

- Landamerki
- Sýnileg garðalög
- Rafínur
- Skurðir
- Byggingar
- x Skráðar fornleifar

Lárétt hröðun fyrir jarðskjálftahönnun á Garðaholti er 0,15 g. Það er hluti af Evrópustaðli nr. 8 (Eurocode 8), sem tók gildi hér á landi þann 15. júlí, 2003.

Mynd 5.6.19 Bæjartorfa E: Dysjar og Vestri-Dysjar

5.6.9 Miðengi

Núverandi byggingar

Að Miðengi er íbúðarhús frá 1922, hlaða og fjós frá árunum 1932-1934, alifuglahús og vélageymsla byggð á árunum 1943-1949 og fjárhús frá árinu 1960.

Sjá kafla 5.6.3 varðandi skilmála um viðhald, viðbyggingar og endurnýjun.

Nýjar byggingar

Gert er ráð fyrir tveimur byggingarreitum fyrir íbúðarhús og útihús. Sjá almenna skilmála fyrir nýbyggingar í kafla 5.6.3.

Aðkoma og bílastæði

Aðkoma að nýbyggingum er um sömu heimreið og að Miðengi, en afleggjari liggur að nýbyggingarreitum norðaustan við núverandi íbúðarhús.

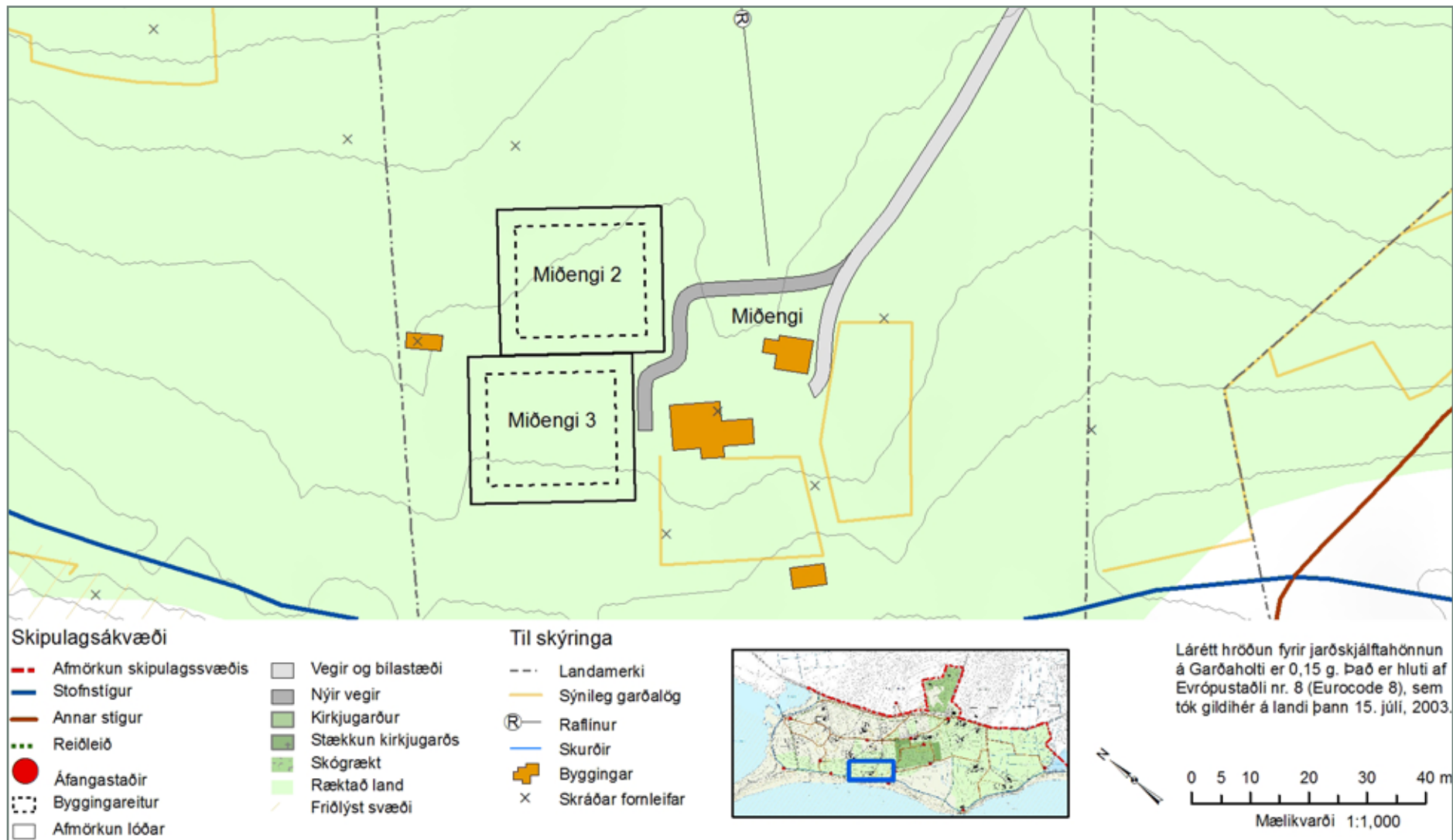
Tvö bílastæði verða við hvert íbúðarhús.

Mynd 5.6.20 Miðengi

Mynd 5.6.21 Miðengi og mögulegar nýbyggingar (sýndar með gluggum)

Mynd 5.6.22 Bæjartorfa F: Miðengi

5.6.10 Holt og Háteigur

Núverandi byggingar

Að Holti er íbúðarhús frá 1946, bílskúr frá árinu 1950 og geymslur frá árunum 1960 og 1980.

Engar byggingar eru að Háteigi.

Sjá kafla 5.6.3 varðandi skilmála um viðhald, viðbyggingar og endurnýjun.

Nýjar byggingar

Gert er ráð fyrir tveimur byggingarreitum fyrir íbúðarhús og útihús við Holt og þremur byggingarreitum fyrir íbúðarhús og útihús að Háteigi á milli Garðavegar og Garðatúngarðs. Sjá almenna skilmála fyrir nýbyggingar í kafla 5.6.3.

Aðkoma og bílastæði

Aðkoma að nýbyggingum við Holt er um sömu heimreið og að Holti og Hlíð, en afleggjari kemur að byggingarreitum skammt ofan við Holt þar sem nú er malargata fyrir. Aðkoma að byggingarreitum Háteigs er um heimreiðina að Miðengi, en stuttir afleggjarar liggja að byggingarreitunum.

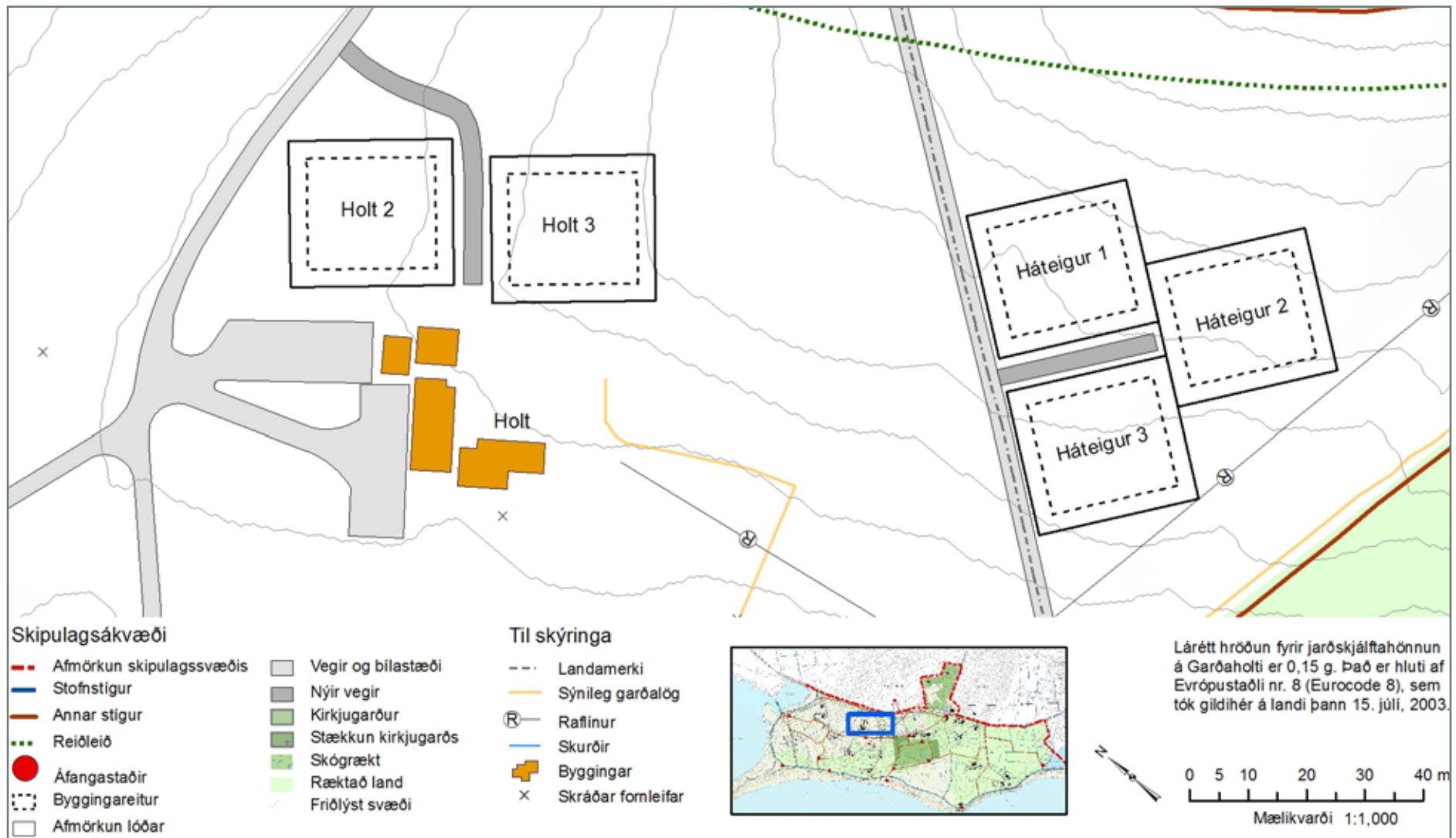
Tvö bílastæði verða við hvert íbúðarhús.

Mynd 5.6.23 Holt

Mynd 5.6.24 Holt og Háteigur og mögulegar nýbyggingar

Mynd 5.6.25 Bæjartorfa G: Holt og Háteigur

5.6.11 Hlíð

Núverandi byggingar

Í Hlíð er íbúðarhús frá 1925, þar er einnig hlaða frá 1926, fjárhús frá 1930, fjós frá 1939, vélageymsla frá 1948 og votheysgryfja og súgpurrkunarhús frá árunum 1950 - 1951.

Sjá kafla 5.6.3 varðandi skilmála um viðhald, viðbyggingar og endurnýjun.

Nýjar byggingar

Gert er ráð fyrir tveimur byggingarreitum fyrir íbúðarhús og útihús við Hlíð. Sjá almenna skilmála fyrir nýbyggingar í kafla 5.6.3.

Aðkoma og bílastæði

Aðkoma að nýbyggingum í Hlíð er um núverandi heimreið en afleggjari liggur að byggingarreitum áður en komið er á hlað við núverandi íbúðarhús.

Tvö bílastæði verða við hvert íbúðarhús.

Mynd 5.6.26 Hlíð

Mynd 5.6.27 Hlíð og mögulegar nýbyggingar (sýndar með gluggum)

Mynd 5.6.28 Bæjartorfa H: Hlíð

5.6.12 Grjóti

Núverandi byggingar

Að Grjóta er íbúðarhús frá 1909 og þarf því að leita álits húsfriðunarnefndar ríkisins eigi að gera breytingar á húsinu samkvæmt 2. kafla, 6. greinar laga um húsafriðun. Þar er einnig hlaða frá árinu 1935.

Sjá kafla 5.6.3 varðandi skilmála um viðhald, viðbyggingar og endurnýjun.

Nýjar byggingar

Gert er ráð fyrir tveimur byggingarreitum fyrir íbúðarhús og útihús við Grjóta. Sjá almenna skilmála fyrir nýbyggingar í kafla 5.6.3.

Aðkoma og bílastæði

Aðkoma að nýbyggingarreitum við Grjóta er um heimkeyrsluna að íbúðarhúsinu, en hún verður lengd að byggingarreitum.

Tvö bílastæði verða við hvert íbúðarhús.

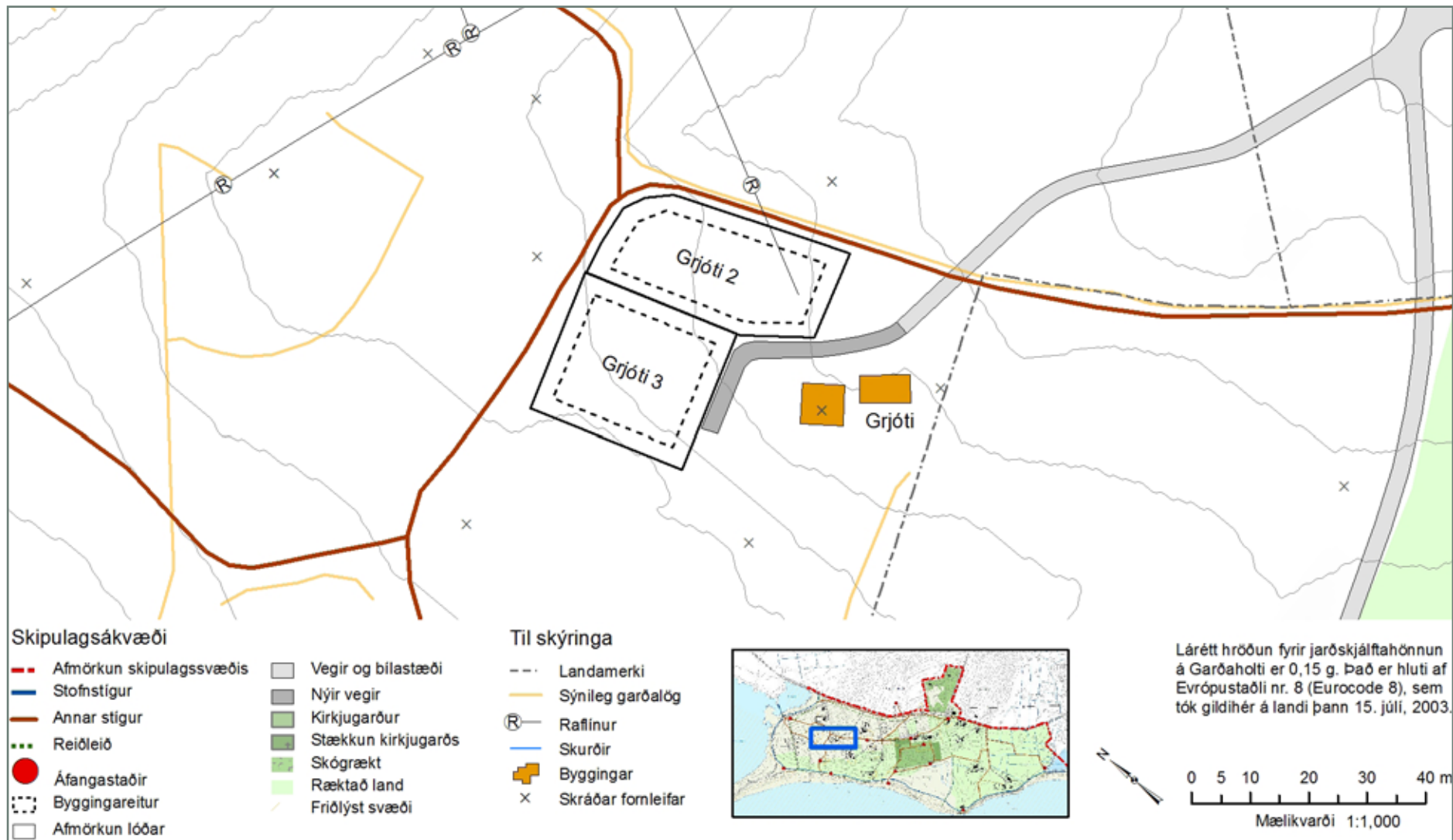

Mynd 5.6.29 Grjóti

Mynd 5.6.30 Grjóti og mögulegar nýbyggingar (sýndar með gluggum)

Mynd 5.6.31 Bæjartorfa I: Grjóti

5.6.13 Breiðholt

Núverandi byggingar

Í Breiðholti er íbúðarhús byggt 1965, bílskúr frá árinu 1974 og hesthús.

Nýjar byggingar

Gert er ráð fyrir tveimur byggingarreitum fyrir íbúðarhús og útihús. Sjá almenna skilmála fyrir nýbyggingar í kafla 5.6.3.

Sjá kafla 5.6.3 varðandi skilmála um viðhald, viðbyggingar og endurnýjun.

Aðkoma og bílastæði

Aðkoma að nýbyggingum er um sömu heimreið og að Breiðholti en gert er ráð fyrir að afleggjari að byggingarreitum liggi frá heimreiðinni skömmu áður en komið er í hlað í Breiðholti.

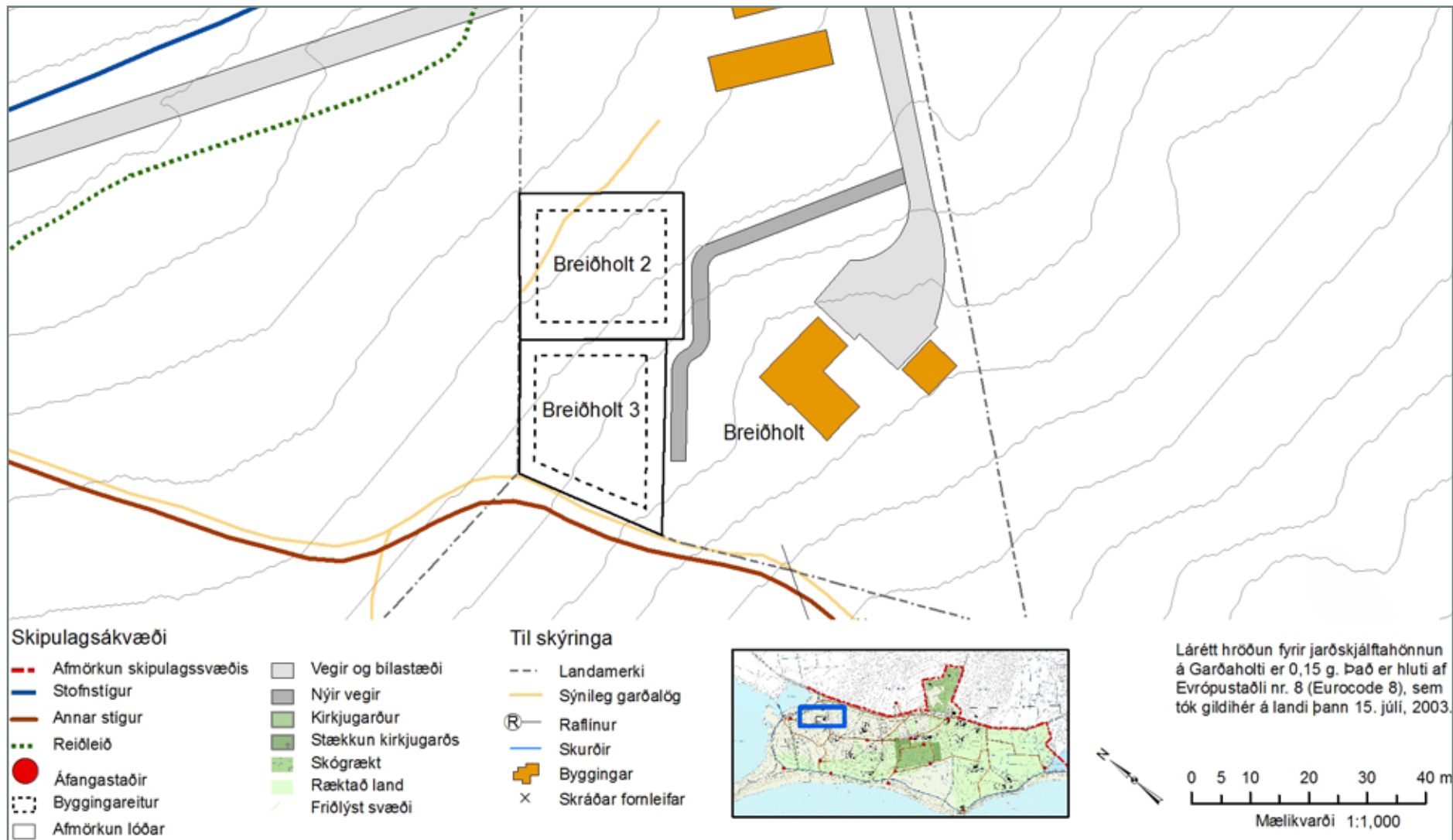
Tvö bílastæði verða við hvert íbúðarhús.

Mynd 5.6.32 Breiðholt

Mynd 5.6.33 Breiðholt og mögulegar nýbyggingar (sýndar með gluggum)

Mynd 5.6.34 Bæjartorfa J: Breiðholt

5.6.14 Hausastaðir og Katrínarkot

Núverandi byggingar

Að Hausastöðum er íbúðarhús frá árinu 1921, en engar byggingar eru í Katrínarkoti.

Nýjar byggingar

Á Hausastöðum er gert ráð fyrir tveimur byggingarreitum fyrir íbúðarhús og útihús. Að auki er heimilt að byggja útihús, allt að 40 m² að grunnfleti, á reit við núverandi íbúðarhús. Útihúsið skal hlíta sömu skilmálum og útihús á nýbyggingarreitum. Í Katrínarkoti er gert ráð fyrir þremur byggingarreitum fyrir íbúðarhús og útihús. Sjá almenna skilmála fyrir nýbyggingar í kafla 5.6.3.

Sjá kafla 5.6.3 varðandi skilmála um viðhald, viðbyggingar og endurnýjun.

Aðkoma og bílastæði

Aðkoma að byggingarreitum á Hausastöðum og í Katrínarkoti er eftir núverandi heimreið að Hausastöðum, þaðan sem stuttir afleggjarar liggja að byggingarreitum.

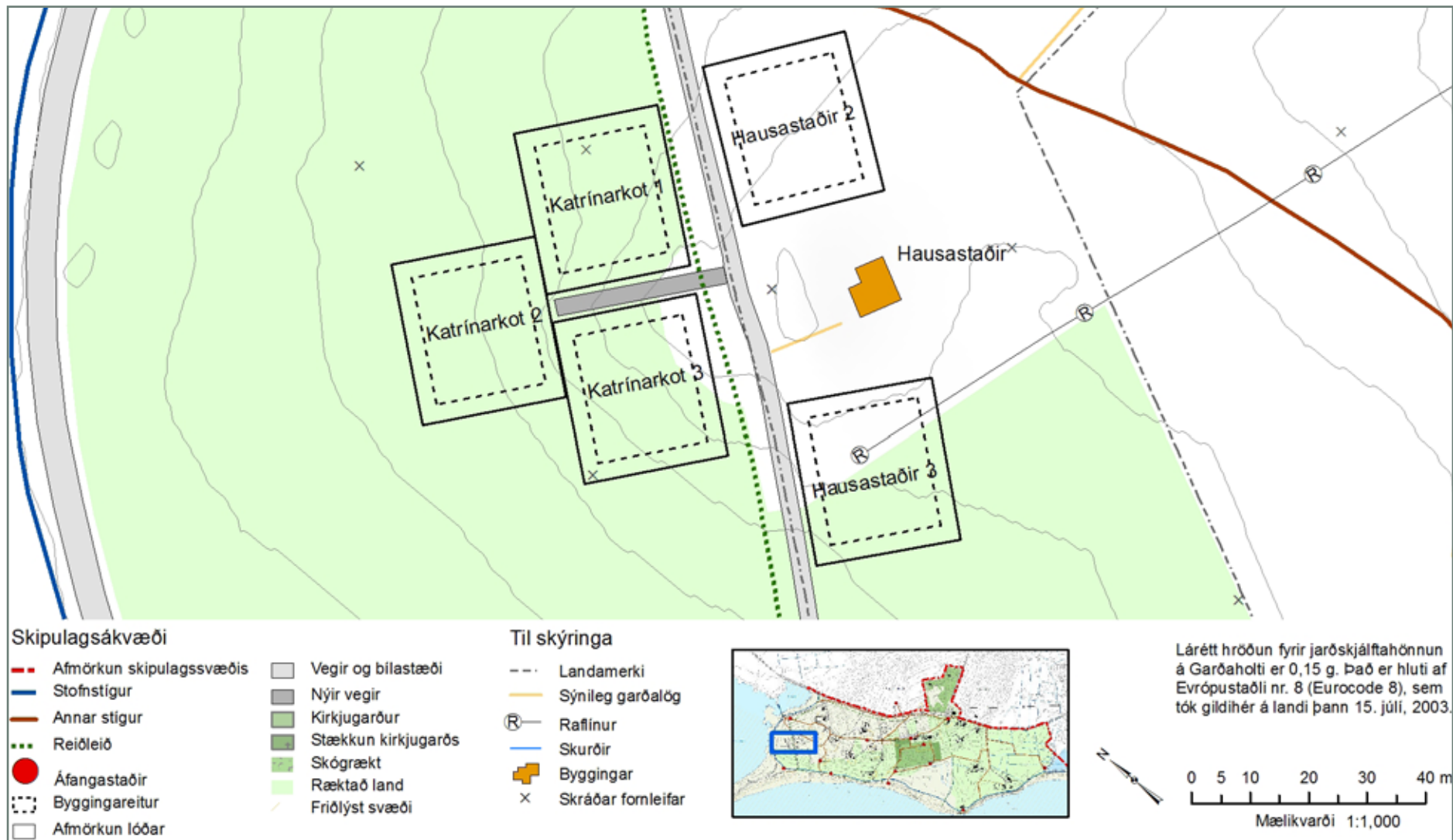
Tvö bílastæði verða við hvert íbúðarhús.

Mynd 5.6.35 Hausastaðir

Mynd 5.6.36 Hausastaðir og Katrínarkot og mögulegar nýbyggingar

Mynd 5.6.37 Bæjartorfa K : Hausastaðir og Katrínarkot

6. HEIMILDASKRÁ

Aðalskipulag Garðabæjar 2004-216.

Alma Sigrún Sigurgeirsdóttir 2009: Garðahverfi á Álftanesi, byggð og samfélag á 18. öld. Fjölskyldur af nesinu. Fjölskyldusögu- og mannfjöldarannsókn. Ritgerð unnin í áfanganum Byggð og samfélag á Íslandi 1500-1800 í Háskóla Íslands.

Árni Hjartarson, Einar Gunnlaugsson, Freysteinn Sigurðsson, Jón Jónsson og Kristján Sæmundsson. 1992. Vatnafarskort Elliðavatn 1613 III SV, 1:25.000. Landmælingar Íslands, Orkustofnun, Hafnarfjarðarbær, Garðabær, Kópavogsbær, Seltjarnarnesbær og Reykjavík.

Fanney H. Kristjánsdóttir. 2010. Af Guðsmönnum og grænum fingrum. Prestar í viðreisn jarðyrkjunnar á Íslandi 1754-1764. Viðhorf, hlutverk og áhrif. Ritgerð til B.A.-prófs. Háskóli Íslands.

Fanney H. Kristjánsdóttir. 2009. Af Guðsmönnum og grænum fingrum. Staða og hlutverk Garðapresta á 18. öld. Ritgerð unnin í áfanganum Byggð og samfélag á Íslandi 1500-1800 í Háskóla Íslands.

Fasteignamat ríkisins: Fasteignaskrá 2008.

Garðabær byggð milli hrauns og hlíða. 1992. Umsjón með útgáfu Erla Jónsdóttir. Útgefandi Garðabær.

Guðlaugur Rúnar Guðmundsson. 2001. Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar. Útgefandi Garðabær.

Guðmundur A. Guðmundsson. Fuglafræðingur Náttúrufræðistofnun

Íslands. Munnleg heimild 16. janúar 2009.

Helgi Torfason, Árni Hjartarson, Haukur Jóhannesson, Jón Jónsson og Kristján Sæmundsson. 1998. Berggrunnskort, Elliðavatn 1613 III SV -B, 1:25.000. Garðabær, Hafnarfjarðarbær, Kópavogsbær, Seltjarnarnesbær og Reykjavíkurborg.

Jón Jónsson. 1994. Frá fjöru til fjalls. Útgefandi Garðabær.

Kristinn E. Hrafnsson og Studio Granda. Garðar 2007-2008.

Narfi Jónsson. 2009. Garðahverfi, byggð og samfélag á 18. öld. Landbúnaður og sjósókn. Ritgerð unnin í áfanganum Byggð og samfélag á Íslandi 1500-1800 í Háskóla Íslands.

Náttúruminjaskrá. Á www.ust.is.

Ragnheiður Traustadóttir og Rúna Knútsdóttir Tetzschner. 2004. Garðahverfi fornleifaskráning 2003. Reykjavík. Þjóðminjasafn Íslands.

Rannsóknarstofnun landbúnaðarins. 1988. Gróður- og jarðakort, Elliðavatn 1613 III SV, 1:25.000. Reykjavík. Rannsóknarstofnun landbúnaðarins.

Sigurður Trausti Traustason. 2009. Garðahverfi, byggð og samfélag á 18. öld: Mannfjöldi og þéttbýlismyndun. Ritgerð unnin í áfanganum Byggð og samfélag á Íslandi 1500-1800 í Háskóla Íslands.

Sigurrós Sandra Bergvinsdóttir. 2009. Garðahverfi á Álftanesi. Byggð og Samfélag á 18.öld. Verslunarhættir Garðahverfisbænda. Ritgerð unnin í áfanganum Byggð og samfélag á Íslandi 1500-1800 í Háskóla Íslands.

Skúli Víkingsson, Árni Hjartarson, Haukur Jóhannesson, Helgi Torfason, Hreggviður Norðdahl, Jón Eiríksson og Kristján Sæmundsson. 1995. Jarðgrunnskort Elliðavatn 1613/III SV-J, 1:25.000. Landmælingar Íslands, Orkustofnun, Garðabær, Hafnarfjarðarbær, Kópavogsbær, Seltjarnarnesbær og Reykjavíkurborg.

Veðurstofa Íslands. 2010. Veðurfarsgögn.

Viðtöl haustið 2010 við ábúendur.

gardahverfi.alta.is